FRANCIS JAMMES

KLARA D'ELLÉBEUSE

467

ZABAVNA BIBLIOTEKA

ZABAVNA BIBLIOTEKA
UREDJUJE DR. NIKOLA ANDRIĆ

FRANCIS JAMMES

KLARA D' ELLÉBEUSE

ROMAN JEDNE DJEVOJKE IZ STARIH VREMENA

KOLO XXXVIII. ZAGREB 1929. KNJIGA 467
NAKLADA ZAKLADE TISKARE NARODNIH NOVINA.

FRANCIS JAMMES

Poeta christianissimus! Ovo je u dvije riječi najtočnija karakteristika ovog velikog suvremenog pjesnika i pripovjedača francuskog, koji je 2. prosinca prošle godine navršio šezdesetu godinu.

Rodio se u Journay-u (Hautes Pyrénées) od oca činovnika, pa je, poslije očeve smrti, veći dio svoga života proveo sa staricom majkom u varošici Orthez. O ovom svom samotnom i jednostavnom životu pripovijeda pjesnik na mnogim listićima svog obilnog životnog djela sa sanljivom nježnošću, kakovom samo on umije da priča. Iza dovršenih studija u Pau-u i Bordeaux-u, stupio je Francis Jammes (Žam) u notarijat varošice Orthez, gdje su — izmedju jednoličnog i suhog ispunjavanja službenih dužnosti — nastale prve njegove pjesme, koje je autor skupljao u malim bilježnicama, da ih pokazuje najbližim prijateljima, koji su svoje udivljenje onda raznosili u šire krugove. Odonda je Jammes već odavno zauzeo, kao bukoličar, medju francuskim »Parnasijancima«, počasno mjesto, koje mu nitko ne može osporiti. Kuda god krenuli Jammesovi koračaji i čega god se dobre njegove ruke nježno dotaknule, svagdje podrhtava i ozvanja život sa svim svojim radostima i bolima. Pjesnik govori s ljudima, kao i s drugim božjim stvorovima, s drvećem, kućnim namještajem i starim rekvizitima svoje tihe kućice, pa čovjek pomišlja na Andersena, velikoga majstora u pričanju, kad prisluškuje njegove nježne razgovore.

Francis Jammes je uz Bergsona i Barrèsa jedan od bogova današnje francuske omladine, pa kao što su u francuskoj književnosti stvoreni naročiti pojmovi: »bergsonizam« i »barresizam«, tako je stvoren i »jammesizam«. Svi konzervativni elementi, naročito svi lirski, mistički i snatrivi duhovi priklonili su se njima u izvjesnoj idolatriji. Nietzsche je uzmaknuo ispred Bergsona, Barrès se hvatao u koštac sa Zolom i Anatolom France-om, a Jammes se spominje kao pobjednik ispred Victora Huga i Leconte de Lisle-a.

Kao glavno obilježje svih Jammesovih pjesničkih i pripovjedačkih radova smatra se njegova duboka i iskrena ljubav prama prirodi, koja je tako rijetka medju francuskim književnicima. Ta njegova osobina stoji u tijesnoj vezi s pjesnikovim užim zavičajem i njegovim provincijskim životom. Provlači se to kao zlatna nit kroz sva njegova djela, kojima daje neodoljiv čar bezazlenost i dobroćudnost. Spoljašnje lice prirode: snijegom posuti gorski vrhunci, bučni potoci, jagode u cvatu, talasasto klasje, hladovite šume, zaposleni seljaci, cvjetne livade, azurno južnjačko nebo i zeleni vinogradi — sve to sačinjava lijep, mirisan okvir, u koji pjesnik stavlja svoje sanjarije i lirske izlive.

I zato, što se svega toga nalazi tako malo u salonima pariskih literata, osvojio je Jammes sve otmene duhove na sjeveru i jugu, u prestolnici i u pokrajini, pa čak i u boljim seljačkim potleušicama. »Labud od Ortheza« — kako su nazvali Jammesa — postao je svima idol.

Što se tiče same Jammesove umjetnosti, opaža se u njegovu razvijanju izvjesno kolebanje. U prvim svojim pjesničkim zbornicama plovio je autor sasvim simboličkom strujom. Ideje i osjećaji bili su mu prilično zamagljeni i ekscentrični, a stih mu je bio bez odredjene metrike. U daljim svescima odstupio je od simbolizma. Osjećaji su mu se razbistrili, a stih uskladio. U najnovijim pjesmama — kršćanskoj georgiki — povratio se klasicizmu ili bolje: klasičkoj formi.

Mnogima od njegovih čitalaca i kritičara svidjaju se njegove pripovijesti više od njegovih stihova. Možda i s pravom. Na prvo mjesto stavljaju se njegove četiri pripovijesti: »Clara d'Ellébeuse«, »Almaïde d'Étremont«, »Pomme d'Anis« i »Le roman du Lièvre«. Svi su kritičari u tom složni da su ove četiri novele remek-djela novije francuske literature.

I baš te četiri pripovijesti predajemo u ruke hrvatskih čitalaca.

CLARA D'ELLEBEUSE

OU L'HISTOIRE D'UNE ANCIENNE JEUNE FILLE

Klari d' Ellébeuse

Počivaj na dnu stare bašte, pune tulipana, ti čisti spomene, koji tješiš moj okrutni život.

Nisam te nikad izdao, ni ti mene nisi nikad varala. Umrla si prije nego što sam se ja rodio, jer na nebesima ima divotnih ruža.

O dijete moje, o prijateljice moja, dozivam sebi u taj čas u spominjanje onaj dan, kad si ti za bijelog jesenjeg sutona držala u ruci vrč s vodom i zalijevala šimšir.

Spominjem se i onog tihog dvorišta, u kojemu si, odjevena za prvu pričest, stajala slična škropionici rascvjetala cvijeta.

Budi mi uvijek u pomoći! Kad budem satrt, kad budem ispod brijestova maloga gradića, u modrom času večernjeg pozdravljenja, vukao svoju sumnju i svoju oholost, stavi svoju ruku na moje šumno čelo, stavi... svoju bijelu ruku...

Uzmi ovu sitnu knjigu. Nije izvještačena; neugledna je, čedna, ali je meni ipak mila, jer je ljubim zbog tebe, jer ti, beračice leptirova, nisi, kao ni ja, nigda znala, po kojim pravilima treba ljubiti u stihovima, a plakati u prozi.

Dajem ti svoju dušu. Baci je pred noge Božje. Ne znam, koliko ona vrijedi. Kad govorim tebi, jeca moj smiješak. Ti si ona, koja si prišla k meni po jorgovanu moga bola. — Kaži Bogu, ljubavnice moja, da se više neću spominjati gorke Zemlje.

I

Klara d' Ellébeuse (Delebez) budi se pod svojim uvojcima i zijeva u svoju golu ruku. Plava je i obla, a njene su oči kao nebo za vedra dana.

Sunce tih pradavnih praznika baca kroz istočni prozor sjenu tulipana na prozirne zavjese od cvjetnog katuna.

Osam je sati. Jasno svijetlo prodire u sobu i i osvjetljuje na modroj i vedroj tapeti portret Joakima d'Ellébeuse-a, prastrica Klarina.

A mlada djevojka još uvijek zijeva, proteže se i misli:

»Kakav je bio taj stric Joakim d'Ellébeuse? Je li lijepa bila kuća u Pointe-à-Pitre-u, u kojoj je umr'o? ... Ona sitna minijatura, koju mi je baka pokazala i koja leži ondje dolje u pretincu, slika je njegove vjerenice. Zvala se Laura. Bila je vrlo lijepa, s uvojcima vrane kose, sa nizom od koralja i haljetkom od bijelog muslina sa zelenim trakovima. Jesu li je pokopali kraj strica? ... Pao je u dvoboju. Tako je rekao gospodin d'Astin... Je li Laura bila ljepša od majke?«

Klara d' Ellébeuse se odjene, a onda se pomoli Bogu. Kuća se budi. Stube škripe. Iz trijema se diže cvrkutanje kanarinaca. Ona sidje u blagovaonicu i uzme iz košarice grozd, kojemu se bobe sjaju u njenim prstima.

— Već devet sati! pomisli. Majčica se negdje zadržala, vraćajući se iz crkve...

Odbija devet sati na ormaru, koji prikazuje crkvu, okruženu brijestovima. Zvuk male ure njihalice, usadjene u lijep, uljenim bojama oličeni zvonik, opor je i tih. O podne i navečer oponaša ona zvonjavu crkvenih zvona. Ispod drveća se vide: pastirica, pastir i ovce.

Klara d'Ellébeuse promatra pastiricu i pastira.

— Čavrljaju, misli ona, i vjenčat će se u crkvici, koja je na slici. Hoće li biti sretni? Želim, da budu. Ali, budući da su samo naslikani, ne će se vjenčati...

Stavi na glavu svoj veliki sunčani šešir, iskićen tratorom i sunovratom, i izidje na stepenice. Na svijetloj tratini šepiri se paun.

— Paun je, premišlja ona, slika oholosti. I ja sam ohola. To mi je rekao ispovjednik. Ali svatko se ne zove d'Ellébeuse. Evo, dolazi majčica.

— Dijete moje, reče gospodja d'Ellébeuse svojoj kćeri, poljubivši je u čelo, treba da danas obučeš haljinu, koju ti je poklonila tetka Amenaida. Najavio se stari gospodin d' Astin. Doći će o podne. Bit će dosta rano, ako se odjeneš u jedanaest sati.

Dok gospodja d'Ellébeuse ulazi u kuću, ide Klara u voćnjak. Prolazi kraj tamnih malina i svijetlih, čunastih jabuka. Po ružama ima zlatnih mara. Nad šimširom dršće modri zrak. Ali se sada u duši mlade djevojke skorašnja vedrina obrati u turobnost, sličnu turobnosti ovog lijepog sunčanog dana.

Najedared, kao bez ikakova povoda, prožmu nedoraslu djevojčicu teške sumnje. Bože moj, Bože moj, govori ona sebi samoj, smiluj mi se! Zaokupile su me rdjave misli. Kud bih došla, da sada umrem? Jesam li spremna, da stupim pred Boga? Snašle su me rdjave misli o stricu Joakimu i njegovoj vjerenici Lauri. Pitala sam sebe, da li je ona, kad su bili zaručeni, sjedila na njegovim koljenima...

I taj strah od grijeha, ta muka, koju može da shvati samo katolička duša, zbunjuje u taj čas nježnu dušu Klarinu. Stigavši do na kraj voćnjaka, do

sjenice, otvori ona vratašca zelene ograde i udje u najsjenatiju čest perivoja. Tu ima japanskog šeboja, lovorike, divljih pistacija, ambre i javora. Ispod lisnatog svodovlja tamno je kao u noći, pače i onda, kad psećja podnevna žega baca tiho svijetlo na blještave vrške drveća.

Doskora ostavlja mlada djevojka perivoj i izadje na vrata, na kojima stoje, u gvozdenom ovalu, inicijali porodice d'Ellébeuse, oivičeni zardjalim cvjetovima krina. I ostavivši zamak, nadje se djevojka na cesti, ispucanoj od žege, medju paprati. Neki kljun kljucka o koru, gušter klizi, cikada zamire.

Cesta vodi do stare, neugledne kapele. Da dodje do nje, prelazi Klara preko groblja, gdje na humcima rastu aloje, karanfili, šimšir, šeboj, i prašna metvica i sve one biljke, koje nazivaju »ptičjim pojilima« zbog njihovog koritastog lišća, u kojemu se skuplja voda.

Klara d'Ellébeuse udje u kapelu. I osjeti ledenu studen. Pričini joj se, kao da duž njezina toplog tijela teku kaplje kiše, jer ispod bršljanâ i svojih opeka, ispod žarke modrine, koliba je Gospodnja hladna kao krčag studene vode.

Oltar je skroman i lijep, jedva osvijetljen sa dva prozora sa sitnim četverouglatim stakalcima, ispred kojih vise zavjese od seoskog, brižno škrobljenog tila. Na svakoj strani tabernakula stoje po tri velika pozlaćena svijetnjaka. Nalijevo stoji u jednoj zidnoj udubini kip Majke Božje, nadesno, u sličnoj udubini, lik Sv. Josipa. Do njihovih nogu stoje jeftine vaze, tako blještavo zlatne i tako zelene, da razblažuju srca, a u njima priprosto umjetno cvijeće. U sredini kapele ima, na oniskoj kolumni kamen, izduben poput kaleža, a u njemu blagoslovena voda, tamna i hladovita. Ispod kora, sličnog staji s jaslicama, nalazi se ispovjedaonica, zastrta zelenom svilom, svijetlom i tvrdom. To mirno uto-

čište nema crkvene ladje, ali je drveni strop, koji ga natkriva, toplo-modar.

Klara d' Ellébeuse klekne i počne se moliti.

»Bože moj, šapće ona, očuvaj me od rdjavih misli. Hoću da budem čista djevojčica. Odstrani od mene radoznalost. Daj mi, da me ne podidje želja u pretincu majčinom čitati pisma strica Joakima! Duša je moja uzbunjena. Majko Božja, moli se za me. Daj, da ne dodjem u pakao. Bože moj, kako sam nesretna!... Strah me je, da budem prokleta. Bože moj, ne odvoji me od majčice i tatice. Daj, da budemo svi zajedno u nebu. Oprosti mi!«

I poklekne pred oltarom, prekrsti se, uzme svete vode i izadje.

Jedan je časak zabliješti podnevno svijetlo. U daljini, s onu stranu hladovitih brežuljaka, blješte Pireneji poput nebeskih vodoskoka.

Klara se vraća preko groblja. Evo grobnice porodice d' Ellébeuse: *Bernard d' Ellébeuse,* 1690., *Jean d' Ellébeuse,* 1715., *Elisabeta d' Ellébeuse,* 1781., *Tristan d' Ellébeuse,* 1804., *Amélina d'Ellébeuse,* 1820. I drugi d' Ellébeusi...

Postrance nalazi se odvojen grob, kraj kojega je cvao grmen onog cvijeća, sličnog crvenom baršunu, koje često zamjenjuju s ljekovitom bunikom, (belladonnom), jer mu je ime *Amaryllis belladonnae.* Na kamenu je ovaj jednoslavni napis:

LAURA LOPEZ

1805.

Klara d' Ellébeuse nije nikad pravo znala, tko je bila ta žena. Kazali su joj, da je prijateljica porodice. I Klara ljubi taj grob, za koji se brine majčica, koja je zasadila te plamene krinove u spomen neznanke, od koje se sačuvalo jedino to slatko ime. Zvala se Laura... kao i vjerenica prastrica Joakima.

I dijete snatri dalje:

»Kakovo je groblje u Pointe-à-Pitre-u, gdje počiva ona *druga Laura* i njezin vjerenik, stric Joakim? Ima li ondje crkva, slična ovoj ovdje?... Zamišljam Pointe-à-Pitre otprilike onako kao na kakvom bakrorezu u *Porodičnom Muzeju*... Tu ima mirisnih šuma, po kojima šetaju crnci. Kakova je bila Laura? Morala je biti velika, a koračala je lagano. Je li se njih dvoje grlilo?...«

Klara najedared porumeni i odagna misao. Njezina se dražest prignula nešto malo prema zemlji, ona ljupka i nespretna dražest šesnaestogodišnjeg djevojčeta. Vratila se kroz voćnjak i uzlazeći uza stube, nasmiješila se baštovanu, koji je nosio salatu.

Majčica je zaposlena svojim vezivom, a tatica, sjedeći blizu nje, puši lulu.

Pas Robinson spava, savijen na tlu, s nosom pri repu.

— Dobar dan, mamice, dobar dan, tatice!

I oni se izljube.

— Je li bilo sreće u lovu, tatice?

— Jest, drago dijete. Pogledaj u smočnicu. Ali se požuri! Znaš, da će gospodin d' Astin doskora doći.

I Gertruda pokaže Klari dvije lijepe jarebice crvenih nogu, kojima je sivkasto, rdjasto-crveno i crno perje meko kao svila.

Klara d' Ellébeuse podje u svoju sobu, da se odjene. Uredi svoje teške i zlatne uvojke, smota ih i ugladi drvenim štapićem. Zaodjene svoje svježe tijelo haljinom od bijelog muslina, koju joj je poklonila tetka Amenaida. Oko visokog struka opaše jasno-modar pâs. A tijelo joj je sve do poda tek jedna jednostavna, gotovo gola linija. Srebren lanac kao da uvire u prorez medju grudima. U svakoj od njenih golih ruku ima jamica, slična smijuljku na licu. I usne joj se smiješe: skrletna donja

usnica, gotovo nešto odviše punana i rastrižena. Nos nešto preširok, vanredno pravilan, tek nešto uzdignut. Čelo uzano i visoko. Uši gotovo presitne, sakrivene ispod uvojaka.

Sa podnožja stepenica dovikne gospodja d' Ellébeuse:

— Lijepa si, dijete moje, lijepa! Bilo je krajnje vrijeme, da se odjeneš. Zvoni; to je, zacijelo, gospodin d' Astin.

Izadju.

Podne je. Podnevna žega pada sa modrih i crnih brijestova, u kojima ozvanja krič cikade. Zrak dršće i znoji se. Tegotno se povlači topal dah vjetra, zasićen mirisom cvijeća.

Klara d' Ellébeuse stoji uspravno na stepenicama, jedna je njena noga nešto ispred druge; a ta dražest djevojčice, izašle tek iz samostana, toliko je prirodna, da se pričinja gotovo uzvišena... Pomislio bi na živu vodu, koju prosjauje sunce, ili na trešnju, koju kljuje ptica. Kroz aleju japanskih anemona polagano se kotrlja kočija gospodina d' Astina i ustavlja se ispred polukruga od tulipanâ, što ga okružuju povijuše begonije, s kojih vise oni dugi žuti i crveni cvjetovi, koji su toliko dragi djeci.

Gospodin markiz d' Astin (Asten) stavlja teško nogu na tle, jer mu je druga noga drvena. Opirući se o svoj štap, maše on šeširom. Gospodin d' Astin je veoma visok. Zavraćena njegova bujna kosa nalikuje na bijeli tulipan. Njegov vitki stas sapet je u kaput, koji je dolje ukočen poput krinoline. Uspne se uza stepenice o ruci gospodje d' Ellébeuse, pozdravi gospodje, koje ga dočekuju i podje s njima u salon.

Njegov je glas nježan. Sjedajući reče:

— Moja mi drvena noga ne da mira. Dvije su već nedjelje, što je muče ulozi...

A bakica d' Étanges, smiješeći se djetinjski, odgovara:

— Upravo kao i kod mene, gospodine d' Astin. Već mi je deset dana otečena desna ruka...

— Zaboga!... Ali vaša ruka još nije komad drveta, pa ju još možete pružiti... A što kaže to lijepo dijete?

Promatra Klaru, koja sjedi naspram njega ispred paravana. Na tom paravanu ima drveća sa žutim plodovima, ispod kojega su se ispružili pastiri i pastirice. Ima tu i lov na jelene. Jelen trči preko potoka, gdje cvatu andjeoske ruže. Ispruženih jezika, psi su mu već nadomak. Daleko, na zelenoj livadi, nastoje da ih dostignu dva mala jahača s trobridim šeširima s prekrštenim lovačkim rogovima. Drveće s lijepim plodovima stoji na bijeloj ozadini, a rijeka i drveće su modri. Sve to ima da prikaže zlaćano septembarsko veče. Pričinja se, da su vršci brijestova uzbibani vjetrom velikih praznika na izmaku. A sjedeći ispred toga paravana, odvajaju se uvojci Klare d' Ellébeuse od obojenih plodova, od plodova okruglih i lijepih kao što su granatne jabuke, koje bi mogle biti i breskve.

Ona ne kaže ništa, nego se samo smiješi, zbunjena i dražesna. Dok njena majka odgovara mjesto nje, živi tisuću misli ispod onog glatkog čela. Misli ona, da je gospodin d' Astin nagoni u strah, iako ga već odavna poznaje i voli, već odonda, dok je bila još sasvim malena, upravo oduvijek. Medjutim, on ju je nagnao u strah onda, kad joj je pripovijedao o svom putu u Kinu i o mučenim misionarima. On joj je dao ona dva lijepa bakroreza, od kojih jedan prikazuje jednu otmenu mongolsku gospodju u svečanoj ljetnoj haljini, a drugi stariju kćer carevu... Kina je zemlja divlja, koja čovjeka nagoni na bacanje, zemlja, u kojoj muče kršćanina, zemlja, koja jednako ružno zaudara, kao i ovaj kovčežić, koji zaudara po kanforu i biberu. Ah, koliko bi radije Klara d' Ellébeuse posjetila otoke Guadeloupe, gdje dobre crnice prelaze na katoličku vjeru i gdje su umrli stric Joakim i njegova vjerenica

Laura, koji su se ljubili, okruženi cvijećem... Ali je gospodin d' Astin veoma dobar svojoj maloj prijateljici, pa joj je tek nedavno dao onu pomodnu narukvicu, sitni zlatni kažnjenički lančić, koji se završava kuglom... Bio je on, čini se, najbolji prijatelj prastrica Joakima, ali on ne govori o njemu gotovo nigda...

Ali se upravo danas, kad su polazili u blagovaonicu, poveo razgovor o stricu Joakimu, i to zbog crvenih cvjetova dragoljuba, koji su kao lijepa dekoracija bili na sredini stola.

— Moj dragi Henri, reče gospodin d' Astin, sjećam se, da je pri oprosnoj gozbi, koju je dao brat vašega oca u predvečerje svoga odlaska u Ameriku, bio stol prostrt i dekoriran isto ovako. Bila je to vesela gozba, u Bordeaux-u, u Brazilskom restaurantu. Pili smo u zdravlje naših budućih ljubavi. Nisam tada, doista, ni slutio, da će se njegova ljubav završiti tako tragički i da ću ja, pri svom povratku iz Kine, morati u ovom kraju pokopati njegovu ljubljenu Lauru...

Gospodin d'Astin zaćuta. Zaboravio je, da za stolom sjedi mlada djevojka. Podsjetio ga je na nju smiješak gospodje d' Ellébeuse.

— Imate, reče, upravo krasnih dinja.

— Tlo je pješčano, odgovori gospodja d' Ellébeuse... Prepoznajete li, koje su vrste? Potječu od onog čuvenog sjemenja, što ste nam ga dobrostivo vi dali, prije šest godina, govoreći, da ste ga dobili od kćeri nekog kineskog pjesnika...

— Ili od kćeri nekog mandarina, što je sasvim isto. Danas, kao stari momak, ne prepoznajem više dinje... A bojim se, i za mandarinke...

Izmedju obrva Klare d' Ellébeuse nabra se nabor. Zbunile su je riječi, što ih je markiz izustio o stricu Joakimu, pa je u sebi ponavljala: »Kazao je: pri svom povratku iz Kine... Rekao je: pri svom povratku iz Kine... Pokopao sam u ovom kraju njegovu ljubljenu Lauru... Dakle su njoj, Klari, lagali? Laura je, prama tome umrla ovdje? Gdje? U kući? Ali ta se njegova vjerenica nije zvala Laure (Lor), pošto ju je on nazvao Laura, istim onim imenom, kako se zove žena u grobnici? Kako je to?... Kako?... Zašto joj je baka, pokazujući joj miniaturu, kazala: »To je portret gospodjice Laure (Lore), vjerenice tvoga prastrica Joakima.

— Gdje su oni umrli, bako? bila ju je ona zapitala. — »Tamo dolje, u Pointe-à-Pitre-u«. — Nije, dakle, istina, da su oni bili ondje dolje?... Ali zacijelo, kad je na pismima u pretincu stajalo: *Guadeloupe*... Kazao je: »Pokopao sam je u ovom kraju«.

— Nisi li gladna, drago dijete moje? sjeti se, da ju zapita gospodja d' Ellébeuse.

Ona odgovori:

— Malo sam umorna, majčice. I gucne malo vode, nastojeći, da potakne glad.

I dok se oko nje razgovor nastavljao, počne ona iznova umovati: *on je pokopao* u ovom kraju njegovu ljubljenu Lauru.

Sjeti se groblja, gdje su ptičja pojila, ugrijane bunike i ruže i prašne metvice. Sjeti se, da u jednom zasjenjenom zakutku dozrijevaju rajčice, pobjegle iz nekog povrtnjaka. I čita u mislima, kroz trnje, još jednom taj natpis:

LAURA LOPEZ

1805.

* * *

Po nebu teče jasna noć, jedna od onih toplih noći, u kojima dugoljaste mušice ostavljaju svoju rijeku zbog svijetla svjetiljke.

Poslije večere je. Gospodin d' Astin, koji se odlučio da ostane, igra šah s gospodinom d' Ellébeuse-om. Gospodja d' Étanges i njezina kći rade na svom vezivu. Klara d' Ellébeuse, prekrstivši ruke

na ledjima, promatra kroz prozor, koji gleda u perivoj, kako se po lišću ljuljaju sjene. Potištava je neki neodredjeni nemir. Ne može da bude potpuno sretna. Uvijek, čak i za tihih večeri, kao što je današnja, osjeća njena duša neki strah, koji, kao da izazivlje sreća. Dok je Klara d' Ellébeuse bila sitno dijete i kad ju je darivana lutka usrećavala, ta ju je radost najedared ostavljala, a da njeni roditelji nisu shvaćali razlog nenadanoj promjeni. Postajala je najedared mrzovoljasta i bacala je namrštena čela lutku u kut, da je se više ne dotakne. »Ovo je dijete prevrtljive ćudi«, govorila bi gospodja d' Étanges. Ali nije bilo tako. U najvećoj sreći da posjeduje tu igračku, Klara d' Ellébeuse je otkrivala na lutki neznatnu, ali neizbježivu manu, bez koje nije ništa u ovom svijetu. Opazila je na ružičastom tkivu, ispunjenu pilovinom, koja je imala da prikaže meso, sitnu mrlju, koju nije mogla istrti:

— Moja lutka nije savršena, govorila je ona sebi. Kolika šteta, da u dućanu nisu odabrali drugu, makar kakovu...

A sada, kad je doba igračaka već davno prošlo, u časovima najvećeg zanosa, pri izlasku iz ispovjedaonice, kad u njezinu srcu vladaju oproštenje od grijeha i dobra volja, iskrsne najedared *zaboravljeni grijeh*. A taj je uvijek najteži. Ali, je li ga ona samo zaboravila? Nije li ga namjerice zatajila svome ispovjedniku? Ta ju sumnja muči. Zna li ona za taj grijeh? Može li u s t v r d i t i, da ne zna? Ona je, dakle, prokleta? Takova nejasna bojazan, a i druga, još nejasnija, ovlada njom, muči je kadikad i u njenim sanjama toliko, da se probudi uz osjećaj, da je nešto guši i da joj ponestaje svijesti. »To su tlapnje, dijete moje«, govorila joj je gospodja d' Ellébeuse. I Gertruda je morala pripraviti za Klaru napitak od bokvice.

— Šah i mat! reče gospodin d' Astin, gospodinu d' Ellébeuse-u, koji se smiješio.

Klara se okrenula, uzdignute glave, prekrštajući još uvijek svoje lijepe gole ruke na ledjima. Smiješi joj se lice, oivičeno glatkim uvojcima i promatra igru. Iako ih ne poznaje, ona ljubi one glatke likove, koji se kližu po dasci, taracanoj kao kakova palača. Ona sjedne šutke kraj svjetiljke i otvori knjigu, koju je uvijek ondje nalazila.

To je *Kina u minijaturi* od gospodina Bretona, dar, što ga je gospodinu d' Ellébeuse-u dao njegov stari prijatelj d' Astin. Klara d' Ellébeuse promatra bakrorez, koji resi poglavlje o berbi čaja. Rumeni majmuni veru se uz brežuljak na obalu jedne rijeke. Jedan medju njima, sjedeći kraj čajnog grma, obuima stabljiku i trese je bijesno. A sa grančica pada lišće i cvjetovi, koje sabire jedan Kinez u širokim narančastim hlačama, u pustenim kljunatim papučama, u modrom haljetku i slamnom šeširu. Nedaleko siše jedan plod majmun u bijelim rukavicama.

Klara d' Ellébeuse zatvori knjigu. Odbija deseti sat. Ona zagrli sve prisutne, zatraži u Gertrude svoj svijetnjak i podje gore u svoju sobu.

Kad se našla sama, osjeti Klara neko olakšanje. Nije to stoga, što ona ne voli društvo svojih milih roditelja, već zbog toga, što osama i premišljanje smiruju nešto tu njenu krhku dušu.

»Dijete moje, govori joj često ispovjednik Uršulinaka, tvoje sumnje dolaze od prevelike osjećajnosti. Tvoja je savjest zastrašena, ali upravo to dokazuje snagu tvoje dobre volje«.

Klara d' Ellébeuse se pomoli, zatim se razodjene, polagano, ali s pretjeranom stidljivošću, bojeći se, da odviše dugo ne gleda ono, što sakriva haljina tetke Amenaide. Kaziva sebi, da je dopušteno gledati svoje ruke, izložene svaki dan zraku; ali da ne valja doticati ili promatrati svoje tijelo, osim pri pranju.

Ona legne, utrne bakrenim kapkom svijeću, ali ne zaspi odmah. To je čas, kad se njezina duša

sabire. Sada ona u svojoj misli vidi ponovo stvari bolje nego što ih je u naravi gledala. Misli na gospodina d' Astina, na ono, što je kazao o prastricu Joakimu, o njegovoj vjerenici Lauri, o zagonetnom velu, što su ga razastrli oko njihova spomena. Onda se opet vidi u perivoju. Ispod spuštenih trepavica gleda ona jasno tratinu, koja se počinje ispod stepenica, zatim u daljini hladovite aleje grmen bambusovine, pa sivu kamenu vazu... A onda zaspi.

II

Noću je oluja pokvasila perivoj. Ali se vlaga isparila, a sunce sja na lišću tako blještavo, da zamara oči. Klara se šeće po *Ljeskovoj aleji*. Na tlu leže ljuske, što su ih ispraznile vjerenice. Jedno je od onih svježih i jasnih jutara, koja navješćaju podnevnu žegu.

Klara čeka, dok baštovan osedla malog magarca. Upravo je svršio. Ona otrgne zelenu šibljiku i skoči sa kamene klupe na životinju, koju upravi prema vratima perivoja. Podje puteljkom prema šumi Noirrieu-skoj. Sa imelâ padaju po njoj studene kaplje. Magarac kaska i trese ju toliko, da ona od vremena do vremena mora pridržavati svoj široki slamni šešir, da joj ne spane. Evo je na mahovinom obraslo ivici šume, gdje rastu mrazove sestrice. Po grmenju blješti paučina. Čuje se kvocanje potočićâ još nabujalih od noćašnje oluje. Svrake kriče, jedna šojka krešti.

Ali je nasred šume tišina, koju ništa ne narušava, tek šum visoke paprati, koje se magarac dotiče svojim bedrima. Tu vlada divotna svježina, koja će potrajati do večera, pa i u časovima podnevne žege, kad kukuruz puca. Podno jednog pitomog kestena, na svijetlom i smaragdno-zelenom čistacu, ima vladisavke. Klaru mame njezini tamno-modri

zvončići, pa zato ustavlja magarca, sidje, ubere ih i zatakne ih uz tratore i sunovrate na svom poljskom šeširu, koji je iskićen bijelim slamnim vrvcama.

Sjedne pokraj drveta i pletući vijenac od cvijeća, misli sa turobnošću, da se približava konac praznicima, misli na povratak, na veliko dvorište za odmor, u kojemu se u oktobru tvrdo lišće makljenovâ trese u oštrom i studenom vjetru.

Ona se nikako nije mogla pravo priviknuti tome pensionatu. Najstrašniji su joj dani, kad ju u dvorani za razgovor posjećuje majka. Ona bi najvoljela, da joj gospodja d' Ellébeuse uopće nije donosila tu odviše kratkotrajnu radost, zagorčenu iščekivanjem materina odlaska. Kad bi poslije pola sata zazvonilo zvono i došao čas rastanka, nosi ona ožalošćene duše k svome stolu, na kojemu na rpi knjiga stoji kovni kip Majke Božje, poslastice, koje joj šalje bakica d' Étanges. Ne može ih još istog večera okusiti, a još i sutradan ostavljaju one u njenim ustima okus suza, neki neugodni zadah, što ga ona u svojoj nutrinji naziva: *mirisom rastanka.*

— Ipak sam luda, govori ona sebi, da već unapred mislim na sve to...

I uzme promatrati jednog kukca, koji se ustavio do njenih nogu.

Vrijeme je, da se vrati, naročito, ako se misli vratiti cestom. Ustane, uzjaši na magarca i podje opet stazom kroz šumu.

Ritmički kas magarčev sredjuje njezine misli, koje se u taj čas zaustaviše pri spomenu na strica Joakima i njegovu vjerenicu. Klara d' Ellébeuse misli na tu zagonetnu Lauru. Tok, tek, tek — tok, tek, tek, tok — tapkaju kopita malog magarca... Oh, kako bih rado vidjela kolonije Laurine... I ona recitira strofe jedne pjesme Anaïsa Segalasa, štampane u *Magazinu za mlade djevojke:*

De peur qu'un maringouin ne touche à ton visage,
Tes nègres viennent déplier

La moustiquaire en gaze, et sous le blanc nuage
On voit la déesse briller.

Dans l'habitation, maîtresse étincelante,
Tout un peuple noir suit tes pas;
Ton trône est un hamac, ô reine nonchalante,
*Et ta couronne est un madras.**)

Ali joj se pričini, da su ti stihovi manje lijepi od onih, koje pjeva Roger Fauchereuse, mlad čovjek iz kruga njihovih prijatelja.

Klara se nadje pred ogradom perivoja u času, kad se njena majka i gospodin d'Astin šeću po velikoj aleji. Klarina je majka dražesna. Nalikuje na akvarel iz *Živih cvjetova*. Šešir od grubo pletene slame, svijen na švicarski način i obrubljen vijencem tratora, okružuje njene glatke kestenjasto-smedje pletenice, njene žarke oči i njene svježe obraze. Nosi jutarnju haljinu od bijelog muslina, protkanog sitnim crvenim točkama, a zasjenjuje se zelenim suncobranom. Klara sjaši, pruži čelo najprije majci, a onda svom starom prijatelju.

— Jesi li bila daleko, dijete moje? upita gospodin d'Astin.

— Bila sam u šumi Noarrieu-skoj, a vratila sam se cestom.

— Dalek je to put. Oh, koliko žalim, da te ne mogu pratiti, drago dijete. Još uvijek me obuzima želja za jutarnjim šetnjama i za šumama, ali, nažalost, ne mogu. Da te pratim na konju, bio bih ograničen na jednu jedinu ostrugu... i na jednu jedinu nogu. Žalostan bi to bio vitez, drago dijete, kad bi te morao braniti.

*) Bojeći se, da ti komarac ne izrani lice, tvoji se crnci žure, da razapnu nad tobom tanak veo, pa tako ispod tog bijelog oblaka blliješti lik boginje. — A u kući, svijetla gospodarice, slijedi roj crnaca tvoje stope; tvoj je prijesto, ravnodušna kraljice, mreža za ležanje, a tvoja kruna svilena marama.

Klara se nasmiješi i udalji, dok gospodja d'Ellébeuse svraća pažnju gospodina d'Astina na ljepotu suncokretâ, kojima su se teški cvjetovi javljali iznad grmlja šimširova.

— Dobar dan, bakice! Što to čitaš, draga bakice?

— Čitam, dijete moje, veoma zanimljivu pripovijest...

I bakica skine naočari, da se bolje objasni.

— Čitam, dijete moje, vrlo zanimljivu povijest jednoga gotovo nepoznatog moreplovca. Taj uistinu vanredni čovjek oplovio je svijet u malom čamcu. Bio je u zemlji Hinda, u malom gradiću, u kojemu su majmuni svemoćni. Nisu mogli, da svladaju te životinje, jer one razasiplju neku vrstu mirodija, koju duvaju s pomoću neke cijevi u oči svojih neprijatelja...

— Oh, bakice, kako je tvoja pripovijest lijepa!... kako je lijepa, bakice... Bakice?... Donji je pretinac tvoga ormara ostao otvoren... Zar si ga zaboravila zatvoriti?...

— Nisam, dijete moje. Tvoj otac, koji je sada u svojoj sobi, čas prije izvadio je odande papire, koji su bili zaključani... Mora ih vratiti gospodinu d'Astinu.

— Kakove papire, bakice?

— Mislim, da su pisma sa Guadeloupa... Ali to tebe malo zanima, dijete moje. Vrijeme je, da se spremiš za ručak.

Klara izadje iz sobe gospodje d'Étanges i uspne se uza stube namrštena čela.

...Zašto gospodin d'Astin odnosi papire sa Guadeloupa? Papiri sa Guadeloupa pisma su našeg prastrica Joakima... Ti papiri treba da ostanu u porodici... Zašto ih gospodin d'Astin odnosi?... Ja ne ću, da ih gospodin d'Astin odnese... Hoće li odnijeti i lijepi portret Laurin?

Srce djeteta stegne duboka žalost, mukla srdžba. Nije ona nikada čitala tu prepisku. Vidjela

ju je samo kadikad, kad bi bakica otvarala donji pretinac. Ali su njoj ti požutjeli papiri bliski, jer je portret prastrica Joakima u njezinoj sobi i jer je stric Joakim bio vjerenik Laurin... Ali ona ne može spriječiti oca, da ne vrati te papire gospodinu d'Astinu... Bijesna je, kad na to samo pomisli... Ali se ona ne bi nikad usudila...

Klara se nesvijesno odjene. Misao, da će pisma strica Joakima možebiti zauvijek ostaviti kuću, zbunjuje ju toliko kao kakva vjerska sumnja. — Prije deset časaka bila je od šetnje još potpuno sretna. Sad je njezina sreća zatrovana. Ta ju uporna misao muči. Medjutim, ona se počešlja, odjene se bijelom haljinom od muslina i, prije nego što je izašla iz sobe, zagleda se u portret prastričev i dobaci mu cjelov.

Vrata su očeve sobe otvorena. Ona udje i ugleda ga gdje sjedi uza svoj stol pred nekolikim svjеžnjevima pisama. Neki su od tih svežnjeva već zapečaćeni, drugi tek zavezani, a ostali su otvoreni. Dijete razabra brzo, kakovim je poslom zaokupljen njezin otac. Klara prikrije svoju uzbudjenost i reče:

— Dobro jutro, tatice, kako si proveo noć?

— Dobro, dijete moje. Nalaziš me zaokupljena sredjivanjem poslovnih papira. Ovim sam poslom zaokupljen već od jutros. Još treba da stavim nekoliko voštanih pečata... Ali se to može svršiti i poslije podne. Evo, već zvoni prvi put na ručak.

Klara sidje. Majka, baka i gospodin d'Astin već su u salonu. I gospodin d'Ellébeuse dodje doskora. Gospodin mu d'Astin reče:

— Dragi prijatelju, zadao sam vam vražjeg posla sa sredjivanjem te prepiske; lijepo vas molim, da mi oprostite.

— Nemam zbog čega, dragi d'Astin... Vaš je zahtjev sasvim opravdan, a ja sebe prekoravam, što nisam sâm već prije mislio na to, da vam vratim ta pisma jadnog Joakima. Čitat ćete ih ponovo s ganućem... Povjerili ste mi ih davno, prije nego što ste pošli na putovanje, a ja sam vam ih trebao već odavno povratiti.

Za ručka ostala je Klara mučaljiva, krijući svoje duševno stanje. Prenavljala se, kao da jede, bojeći se kakve napomene, koja bi je mogla zbuniti. Kad je ne promatraju, dobaci ona sve jelo, što joj se nadje na tanjuru, Robinzonu, koji je blizu nje. Čuje tek neodredjene riječi, koje se govore oko nje.

Kava se služi na terasi, u sjeni brijestova. Klara d'Ellébeuse sidje niza stepenice, gdje je sjedio paun. Na dnu svoje duše premišlja ona:

...Pisma su od prastrica Joakima; ne bi li, dakle, bilo pravo, da ostanu nama? Medjutim, nemoguće ih je zadržati, kad ih tatica hoće vratiti gospodinu d'Astinu... A kada odlazi gospodin d'Astin?

Obidje polagano dvorac, prekrstivši na ledjima gole ruke. Ispod velikog slamnog šešira (kakav je nekoć nosila Klarisa Harlowe), glava joj se prignula nešto prema zemlji, tako da joj s glave vise dva napola zasjenjena uvojka.

...Kad bih samo mogla, govori ona sebi, sačuvati dva do tri pisma strica Joakima?... Bi li bilo rdjavo, da ih uzmem iz još nezapečaćenih svježnjeva?... Jest, bilo bi bez sumnje rdjavo... Bila bi to sramotna kradja... koju bih mogla ispovjediti, kad se vratim u samostan... Ali može li tko počiniti rdjav čin i primiti valjano oproštenje, ako sebi kaže prije, da će ga kasnije ispovjediti?

Podje duž staroga zida, obrasla bršljanom, prodje opet pokraj terase i povrati se, mučena svojom upornom misli, razrivena sumnjama i neodoljivom željom, da uzme pisma.

— Klara, reče joj gospodja d'Ellébeuse, podji gore po svoj debeli rubac. Izvest ćemo se poslije ručka u šetnju... Mogla bi se na povratku prehladiti...

Mlada djevojka uspne se uza stepenice. Prodje ispred očeve sobe. Vrata su otvorena, a papiri su još uvijek na stolu. Ona okliјeva, udje, izadje, udje ponovo, zatvori oči i opet ih otvori. Sama je. Brzo uzme, nasumce, dva pisma iz sredine dvaju poredjanih, ali još nesvezanih svežnjeva i pobježe u svoju sobu. Sakrije pisma u jastučac, u kojemu je držala svoje rupčiće, klekne i pomoli se Bogu, da joj oprosti.

Vožnja je zaravancima divotna, ali Klara d'Ellébeuse ne uživa u toj draži, a popodne joj se pričini beskrajno. Tek kad se povratila, osjeti se ona nešto bolje, iako je sada, kad je njen otac pošao u svoje odaje, osjećala neizrecivu tjeskobu i strah. Najposlije prodje i to, kad se opet pojavio gospodin d'Ellébeuse, noseći neko dvanaestak zapečaćenih svježnjeva i govoreći:

— Evo, dragi moj d'Astine, vaša su pisma sredjena.

Večera i veče prodjoše monotono. Bilo je to, kao i sinoć, toplo veče pri kraju ljeta, kojemu je tišinu prekidalo tek u salonu oštro i lako udaranje šahovskih likova o dasku.

U deset sati vrati se Klara u svoju sobu i izvuče iz jastučca ona dva pisma, što ih je bila ondje sakrila. Napisana su na oporu i žućkastu papiru, punom mrlja od prašine i vlage. Jedan je natpis bogato zakovrčen. Potpisi su istovjetni. Crni i crveni, ispisani štampanim pismenima:

Guadeloup, preko Havre-a

I lijepim engleskim rukopisom:

Brodom »Rosina«

Gospodinu d' Astinu
Aïciritz kraj Balansuna,
Francuska
(Donji Pireneji)

Svitci su teški zbog pečatnog voska, kojim su bili zapečaćeni. Klara je uzbudjena, u ušima joj ponešto šumi. Ona sjeda, otvara poslanice strica Joakima, pogleda dan i godinu i čita ih žurno.

L' Artibonite, kraj Pointe-à-Pitre-a,
12. juna 1805.

Hitnja, dragi moj Hektore, kojom mi šaljete nacrt za malu ladanjsku kuću, u kojoj će se udomiti Laura, dira me beskrajno. Ono, što mi o tome govorite, svidja mi se potpuno, naročito, da zaselak nije nimalo vlažan, što je veoma važno, kad se zida Kreolki, koja nije nikad ostavljala Antille. Opis, koji ste priložili svome nacrtu, vrlo je zavodljiv. Ta odvojenost, nedaleko od sela, u kojima sam proveo svoju mladost, ugodit će toj duši, koju je život tako okrutno ranio. Mislim, uostalom, da se sjećam te kuće. Nismo li je nazivali »Opustjelim zamkom«? Ne diže li se ona na malom humku, nedaleko od Noarrieu-a? Nije li tik uz nju stari studenac, iza kojega sam često stajao, kad smo lovili zečeve?

Jednako mi se svidja ono, što mi govorite o bašti. Laura voli lijepo cvijeće. Pa kako voli i ptice, budite ljubezni i naredite, da seljačka djeca u Balansunu stave nekoliko ptica u kaveze. Ne mogu se one, doduše, porediti s našim tropskim pticama, ali i zimovke, zebe i konopljarke pjevaju prijatno.

Moja je prijateljica vrlo tužna, što ostavlja Pointe-à-Pitre. Njezin strah biva još jači zbog pomisli, da njezina porodica ne zna, je li ona mrtva ili živa. Obećao sam joj, da ćete vi, da umirite njezine roditelje, zamoliti kojega od povjerljivih prijatelja u Londonu, da s ladjom, koja vozi poštu na Antille, ponese pismo, koje će se vama osobno uručiti, da umiri svoje.

Odvest ću Lauru potajno u Saint-Pierre na Martinique-u, gdje će se ona 30. ovog mjeseca ukrcati na brod »Aimable-Elisa«. Molim vas, da je zajedno

s doktorom Campagnolle-om dočekate u luci Pauillac-sur-Gironde, gdje će se iskrcati. Ostaje, kao što je dogovoreno, da je Laura za ljude u Balansunu i Noarrieu-u bolesnica, koju šilje jedan vaš prijatelj našemu doktoru na zračno liječenje.

Lijepo vas molim, dragi Hektore, da mi pošaljete račun za sve ono, što vam dugujem, kao i za sve ono, što bih vam još kasnije mogao dugovati.

Molim vas, da preuzmete i ono nekoliko komada prtljage, što ih otpremam po vašoj želji brodom »Val-d'Or« zajedno s ovim pismom. Sve to upućujem na carinarnicu u Bordeaux-u. Medju tom prtljagom ima jedan dio Laurine opreme, rublja, kojega popis ovdje prilažem, haljina i koješta drugog, a i skupocjena gitara, na kojoj ona savršeno svira.

Rum, što ga za vas šaljem, treba kap po kap pretočiti u drugi sud. Izgubit će se pri tome doduše mnogo, ali ono, što bude preostalo, bit će vanredno.

Ne znam, dragi Hektore, kako da vam zahvalim za vašu bratsku ljubav.

L'Artibonite, kraj Point-à-Pitre-a,
7. decembra 1805.

Hvala vam, dragi Hektore, za nove potankosti, koje mi javljate o smrti jadne Laure. Želio sam saznati istinu, koliko god bila strašna. Moja ruka dršće pišući vam ove retke. Evo već deset noći plačem gorko, moleći oproštenje od Svemoćnoga zbog nesmotrenosti, koju sam počinio i koja je bacila u grob najdražesnije od svih bića. Jao! Zašto sam se oglušio molbama drage prijateljice i zašto je nisam pratio u Francusku? Zašto je imala tako malo povjerenja prema meni? Nesretna li mene? Ne preostaje mi drugo, nego da u jecanju i kajanju završim ovaj život, koji je toliko okrutan, da me tek snaga moje vjere odvraća od toga, da ne požurim konac.

Pišete mi, da na Lauri niste opazili ništa drugo nego samo dublju tugu u posljednjim danima. Ali nismo li se bili već priviknuli njezinoj nujnosti? Pa ni ovdje, na ovom tužnom doksatu, s kojega vam pišem i gdje je ona provodila duge večeri, nije mi uspjevalo, da je išta razvedrim. Ubogo je biće upravljalo na mene poglede svojih bolnih očiju, koje kao da su bile već osudjene na preranu smrt. Jedina je njena radost bila u tome, što su joj urodjenice donosile šarene ptičice i cvijeće. Spominjući se toga, kuca mi srce brže, ili se ustavlja kao da se u grobu želi sjediniti sa srcem svoje ljubljene Laure.

Ali odakle je dobila bočicu opija, koju ste našli na njenom noćnom ormariću? Zar se daju tako otrovni lijekovi bez recepta? Ali, što govorim? Ako je bila već stvorila odluku, ne bi ništa moglo spriječiti odredjenje usuda. Bilo je sudjeno, da se taj strašni dogodjaj izvrši.

Neka ova bolna tajna ostane medju nama. Nije potrebno, da ono, što je u očima svijeta sablazan, okalja njezinu dragu uspomenu. Liječnik doktor Campagnolle i vi jedini znate, kako se odigrala ta tužna drama. Poznam ga kao iskrena prijatelja. Šutjet će, jer pored obaveza prema ljudima ima čovjek i većih prema Bogu, koji joj se, uvjeren sam, pokazao milostiv. Ako kazan za smrt, koja se protivi kršćanskom osjećaju, treba da stigne krivca, onda jedini ja nosim svu odgovornost na ovom i na drugom svijetu.

Jadno je dijete sumnjalo o mojoj ljubavi. Mislila je, da me onaj tužni plod, što ga je nosila pod srcem, uznemiruje i da mi je neprijatan, pa da sam je prognao u Francusku više zbog egoistične želje, da se riješim te neprilike, a manje zbog toga, da se uklonim sablazni njene trudnoće. Zašto sam brižno tajio onaj očinski osjećaj, koji me je ispunjao radošću? Zašto me je priroda obdarila tako tvrdom ćudi, koja ispod plašta sramotnog ponosa krije naj-

bolniju osjećajnost? Zašto nisam objasnio svojoj dragoj ljubavnici, da je jedini uzrok njezinog odlaska bio isključivo strah, da ne postrada njezin dobar glas u gradu, u kojemu njena porodica zaprema tako vidan položaj. Nitko nije naslućivao, da je djevojka stigla u Francusku. Antonio Lopez, njezin brat, tražio ju je, ali bez uspjeha. Ali ga, medjutim, neki unutarnji poriv dovede na misao, da sam ja uzročnik njezinog iščeznuća. No nije me mogao prijaviti vlastima, jer nije imao dokaza i jer sam ja ovdje zapremao odličan položaj. Tražio je, dakle, sa mnom zadjevica, a vama je zacijelo poznat žalosni svršetak našega dvoboja. Gadjajući nasumce i nastojeći, da ne ranim svoga protivnika, ja sam ga osakatio i oslijepio.

Je li Laura mogla sanjati o tome, da ću se vratiti u Francusku i da ću se ondje s njom vjenčati, kako sam joj bio obećao? Ne znam. Ali kad god se pitam o razlozima njezine smrti, duša se moja ispunjava bojazni, stravom i kajanjem. Poslao sam je k vama, jer sam znao, da će ona samo ondje naći vjernu dušu, spremnu, da joj pomogne. Želim, prijatelju moj, ako to još nije učinjeno, da njeni smrtni ostatci počivaju na groblju, gdje ću i ja jednoga dana počivati. Treba, da ova vječna vjerenica počiva pokraj grobnice porodice d' Ellébeuse, čije je ime trebala da nosi. Da moj brat Tristan nije umro, bio bih vas molio, da njemu povjerite ovu bolnu tajnu, jer želim, da o svom činu odgovaram svojoj porodici. Ako samotan umrem ovdje, molim vas, da moj sinovac Henri, kojemu su sada tri godine, kad bude punoljetan, bude obaviješten o ovoj sahrani i o prilikama, koje su dovele do toga.

A sada počivaj u miru, pepele moje ljubljene Laure! Neka je s tobom svemoćna milost Božja! Draga sjeno, ti si žrtva moga strašnog i strastvenog srca! Ostat ću sâm na ovom svijetu sa svojim bolima i grižnjom savjesti, kad mi nisi htjela ostaviti u okrutnoj mojoj samoći ni tužni plod naših obgrljaja!

Stežem vas na svoje grudi, dragi Hektore, s licem preplavljenim suzama.

Joakim d' Ellébeuse.

Dovršivši čitanje ovog posljednjeg pisma, osjeti mlada djevojka, da ju ostavlja svijest. U ušima joj je šumjelo, a svu je oblio studen znoj. Htjela je ustati, ali se srušila bez svijesti kraj naslonjača. Pomalo je šum postajao slabiji. Prožimao ju je osjećaj lagodnosti. Osvijestila se i shvatila sve. Bila je sama. Uzela je sa svog toaletnog stolića komad šećera, nakvasila ga medovinom i progutala... Ona se već jednom bila tako onesvijestila... dok je bila sasvim malena... Nato skupi pisma, spremi ih opet u jastučac, legne i zaspi, spavajući bez sanja sve do jutra.

III

Danas je nedjelja. Dolazi Gertruda i otvara kapke na prozorima.

— Treba da ustanete, gospodjice. Odmah će zvoniti na misu. Zbog gospodina d' Astina bit će dobro poći nešto ranije.

Klara se odjene, nastojeći zaboraviti sinoćnji strašni doživljaj.

...Pomolit ću se usrdno dragomu Bogu, govori ona sebi, i zamolit ću ga za oproštenje... Bilo je u tim pismima strašnih stvari... Nisam sve razumjela... Ta je osoba bila žena, koja nije bila njegova, a koja je trebala dobiti dijete i koja se onda... O, Bože moj, Bože moj, Bože moj, smiluj mi se!

Klara d' Ellébeuse sidje. Dobro je spavala. Njezino je lice odmoreno. Gospodja d' Ellébeuse ne zamijeti ni najsitnije smutnje u izražaju svoje drage kćeri. Gertruda donese molitvenike. Polaze u crkvu.

Gospodin d'Astin ide polagano. Pri svakom koraku opisuje njegova drvena noga polukrug. On se sâm smiješi zbog svoje sporosti.

— *Ništa ne koristi trčati; treba poći za vremena,* kaže pjesnik ... O, moja mala Klara.

Koliko god je gospodin d'Astin slab, ipak je vrlo umiljat. Ispod njegovog sivog klobuka izvire i svija mu se prema uhu gust čuperak svijetlo-bijele kose. U svom crnom svilenom, triput previjenom okovratniku njegov je vrat jedar i uspravan. Kaput, zelen poput tamne livade, pada mu ravno na hlače iste boje, a lakovana cipela, prekrivena zelenom gamašom, sapinje mu ono jedino stopalo.

Gospodin d' Ellébeuse ima na sebi modar frak, usko sapet oko struka. Pruža ruku gospodji d' Étanges, kojoj je haljina od sivog flandrijskog tkiva, urešena bjelokosnim pucetima. Njene bijele pletenice prekrivaju crne čipke.

Gospodja d' Ellébeuse ima šešir od rižine slame sa žućkastim i ružičastim vrvcama, iskićen vodenim cvijećem i bijelim ružama. Čipkasti oplećak prekriva joj oble pleći.

Dan je jasan kao što su bili i predjašnji, a i šume kao da su bile prazničke.

Priprosta crkvica sja se od svete svjetlosti. Gospodin župnik prilazi k oltaru. Njegovo misno ruho izvezeno je zelenim paomama, zlatnim cvijećem i ružama.

Gospodje su kleknule, dok su gospodin d'Astin i gospodin d' Ellébeuse stojali pobožno prekrstivši ruke.

Klara, duboko prignuta, govori molitvu svetog Tome Akvinskog:

»O ti, koji me toliko ljubiš, Isuse, Bože istinski, ovdje sakriven, čuj me, ja te molim! ...

Daj, da mi se ogorči svaka radost, koja nije u Tebi, da mi bude nemoguć svaki posao, koji je za-

počet bez Tebe, a nesnošljiv svaki odmor, koji nije u Tebi! ...

Višnja dobroto, o Isuse, daj mi dušu, ispunjenu Tobom, koju ne može da pomuti nikakav prizor, nikakav štropot, dušu vjernu i hrabru, koja nikad ne posrće, nikad se ne ponizuje; dušu nesavladivu, uvijek spremnu da se bori poslije svake oluje; dušu slobodnu, nikad zavedenu, nikad ropsku; dušu uspravnu, koja se nikad ne nalazi na putevima zavojitim.

Da mi moje pokajanje dopusti osjetiti trnje Tvoje krune! Da mi milost razaspe Tvoje darove po putu izgnanstva! Da me slava opoji Tvojim radostima u vječnom zavičaju! Amen«.

Klara otvori molitvenik, ali nije mogla pažljivo slijediti rečenice. Sjeća se opet pisama, koja su je uzbunila, sjeća se strica Joakima i njegove vjerenice Laure ... Laure Lopez. Jest, to je bez sumnje isto ime, koje je urezano u grobnu ploču, ovdje, sasvim blizu. To je ona ... I najedared iz nesuvislih osjećaja, koji je prožimaju od sinoć, iskrsne u njoj strasna samilost za ubogu pokojnicu. Klara d' Ellébeuse šapće u svojoj duši: Laure ... Uboga Laure. Laura ... Dolora ... Dolorida ... I u svojoj zanesenosti daje ona toj tužnoj neznanci ime Bogorodice.

Župnik se popne na propovjedaonicu i dok je propovijedao u narječju onoga kraja, promatrala je Klara d' Ellébeuse one, koji stoje ispred nje. Prepozna nadesno od krstionice brata jedne od svojih prijateljica iz samostana: Rogera Fauchereuse-a.

Porodica njezine školske drugarice Lie Fauchereuse živi u blizini, jednu i pô milje od Balansuna, u »Vrbovom dvorcu«. Stara je to tvrdjica, a ispred nje beskrajno dvorište, po kojemu se čitav dan šepire jata paunova. Duga aleja vrbâ i hrastova vodi do dvora. Gospodin i gospodja Fauchereuse izlaze rijetko. Gospodja Fauchereuse ima čudne

hire, koji kadikad veoma muče njezinog muža. To je seoski plemić, neobično dobro odgojen i veoma inteligentan, koji je u Montpellieru savjesno učio medicinu. Tako je on mogao, ne koristeći se svojim znanjem kao zvanjem, da pomaže siromašnim susjedima, a u slučaju potrebe i svojim prijateljima. Gospodin se d' Ellébeuse u više navrata s njime sastao, zbog simpatije — koja je, uostalom, bila uzajamna — što je osjećao za nj i često je žalio, da se sastaju tako rijetko. Jedino Liu Fauchereuse povjeravaju kadikad upravitelju, kad ide u grad, da je usput do svoga povratka ostavi kod d' Ellébeuse-ovih. Kadikad je, ali rjedje, prati onamo i njezin brat Roger.

Taj mladić boravi kod kuće samo u praznicima. Uči pravo u Parizu. Dražestan je to mladić s mnogo osjećaja za poeziju, pa stoga provodi gotovo čitavu godinu u prestolnici.

Ugledavši ga, zarumeni se Klara d' Ellébeuse. Bio je u lovačkom odijelu. Smedja duga kosa, razdijeljena na čelu i začešljana ponešto unatrag, čini dijeljena na čelu i začešljana ponešto unatrag, čini kao neki svod iznad svakog uha. Profil je njegov vanredno fin. Crne njegove oči podjednako su blage i žive. Vitak je i visok. Vrat, ovijen bijelom svilenom maramom, izvija se nježno iz uskih i niskih ramena.

... Idući u lov pošao je k misi u Balansun, pomisli u sebi Klara d' Ellébeuse.

Na izlasku iz crkve sretoše se. Roger pozdravlja. Gospodin mu d' Ellébeuse pruži ruku.

— Kako je, Roger (Rože)? Koje vas dobro vodi ovamo?

— Započeli smo hajku prije dvije ure, ali bez uspjeha. Jedan se pas izgubio u pravcu prema Castétisu. Jedan ga gonič traži, a drugi čuva ostale pse u gostionici.

Pridju i gospodje:

— Dobar dan, gospodin Roger! Pripovijedajte nam štogod o vašim dragim roditeljima. Moja se kći tuži, da joj Lia više ne dolazi u posjete.

— Mojoj majci nije bilo dobro posljednjih dana, a u takovoj prigodi teško joj je bez Lie. Medjutim, sad joj je već mnogo bolje, pa se nadam, da će sestra doskora doći do vas.

— A, zašto vi, Roger, zapita, gospodin d' Ellébeuse, ne ostanete kod nas?

— Pa nisam kazao, da ne ću, dragi gospodine... To jest, ako...

— Nema tu nikakav »ako«... Ostat ćete. Ima u staji mjesta za vaše pse. Prespavat ćete kod nas, a sutra ćemo onda zajedno u lov... U vašoj sobi stoje vam na raspoloženju djela Lamartine-ova. Nema, dakle, razloga, da ne pristanete. Poslat ću odmah svog čovjeka, da obavijesti vaše roditelje i dovede pse u dvor.

Roger se nasmiješi i zahvali. I društvo krene duž živice.

Zajutrak prodje vrlo veselo. Klara d' Ellébeuse sluša ushićena pripovijedanje Rogerovo. On govori lagano, nekim nešto prigušenim glasom. Ono, što govori, sasvim je neobično. A onda, on znade toliko stvari iz Pariza... Često zalazi Lamartine-u, gdje je rado vidjen zbog svoga rano razvijenog talenta i svoje ugladjenosti. Od vremena do vremena gleda on Klaru smiješeći se, gleda je ponešto kao dijete više nego kao mladu djevojku. A ona zaboravlja svoje bojazni, pisma strica Joakima i svoju sinoćnju nesvjesticu... »To je zacijelo zbog toga, što sam se usrdno molila Bogu«, umuje ona.

— Gospodine Fauchereuse, reče gospodin d' Astin, u jednom pariskom časopisu štampano je prije nekoliko mjeseci nekoliko lijepih vaših stanca, ispjevanih prigodom neke svadbe. Veoma sam žalio, što nije štampana čitava pjesma.

— Odviše ste dobrostivi, gospodine. Ako zaželite, vrlo ću rado...

— ... Ali ja tu pjesmu već imam, reče zarumenjevši se Klara.

— Kako? Ti je imaš? Licemjerko mala! klikne gospodin d' Astin.

— ... Prepisala sam je u svoju knjigu pjesama. Uzajmila sam je od Lie.

— Donijet ćeš nam poslije doručka tu svoju knjigu pjesama, reče gospodja d' Étanges. Veoma mi je milo, da voliš sabirati lijepe i dobro izrečene osjećaje.

— Ono nekoliko stihova, nastavi Roger Fauchereuse, recitirao sam u počast gospodinu de la Mirandière-u, jednom od naših najuvaženijih odvjetnika, u predvečerje njegova odlaska u Rim, gdje je imenovan tajnikom poslanstva. Neki su zavidnici u tim stihovima nazreli ne toliko usrdno prijateljstvo, što sam ga nastojao izraziti, već, suviše, nepristojnu aluziju na netalentiranost nekih omiljelih političara. Gospodin de Lamartine, koji je bio nazočan pri toj svadbi, bio je tako ljubezan, da me je uzeo u obranu. Neke lijepe gospodje čestitale su mi, a istog večera, pri plesu u britanskom poslanstvu, prišao je k meni onaj, koji se najviše sablažnjavao, da mi čestita i da se sa mnom kucne...

Klaru zahvati iskreno udivljenje. Kako ponosna mora da je Lia uz takvog brata! U njega su ruke nježne kao u žene, a na nju gleda s toliko dobrote. Ona se osjeća zastrašena od njega. On se smiješi na način, da čovjek ne zna, podsmijeva li se ili ne... Ne će nikad zaboraviti, kad ga je prvi put susrela... Bilo je prvog utorka u mjesecu, na dan šetnje... Vozio se u kočiji, u Pau, u društvu veoma elegantne gospodje. O, kako je ta gospodja lijepa! Imala je velik ružičast plašt... Uvalila se nehajno u jastuke kočije... Njezin haljetak bio je od muselina lososove boje... Tko je ona bila? Tko zna? Možebiti otmena pariska gospodja, koja je došla naročito za to, da njeguje Rogera, ako se razboli...

... Pjesnici su uvijek bolećivi, a lijepe ih gospodje njeguju... Ljube ih i kreolke, koje recitiraju njihove stihove ležeći u mrežama, u sjeni velikih

cvjetova... I Roger Fauchereuse poći će, možebiti, u kolonije... Ondje se priredjuju plesovi... Susrest će ondje mladu djevojku kao Laura što je bila. Ne! Ne kao Laura!... Kao ja, zar ne? Ne, jer ona će biti zagasite puti... Svjetiljka crnčeva obasjat će šumu, kao u »Pavlu i Virginiji«... Vjenčat će se u crkvi, ujutro... Iznad čitavih bokora od ružâ bit će njene ruke gole... Na pustolinama ima modrih skakavaca...

Doručak je dovršen i društvo izlazi na terasu.

Svi posjedaju uokrug. Po lišću zuje ose. Zvono zvoni na večernju. Po zelenoj tratini venu cvjetovi crnoga maka.

— Dijete moje, reče gospodja d' Ellébeuse svojoj kćeri, budi tako ljubezna sada, kad se poslužuje kava, i podji po svoju knjigu pjesama, u koju si prepisala lijepe stihove gospodina Fauchereuse-a.

Klara ode u svoju sobu. Otvori knjigu na strani, gdje se nalazi Rogerova pjesma. Tu se nadje suh cvijetak potočnice. Ona ga hitro izvadi. Ali su, prignječene, peteljka i srčika cvijeta tu ostavile sitnu jasno-žutu mrlju. Klara nastoji da ju istare, ali joj to ne polazi za rukom. Nakvasi svoj rupčić i tare mrlju, koja postaje sve veća. Izgleda sasvim kao ključ Modrobradove žene. Sidje i pruži Rogeru otvorenu knjigu. On se nasmiješi. Svi zamuknu, a on poče čitati:

Franzu de la Mirandière-u

prigodom njegove ženidbe.

U času, kad polaziš, da pod punim jedrom,
Presijecajući toplo modrilo prozirnoga mora,
Odvedeš svoju ljubu pod južne naranče,
Dopusti, da zabruje žice moje lire
Kao dašak srca i duhovni zefir,
Što ga Bog ljulja u svojim voćnjacima.

Život je pred tobom otvoren kao portik,
Gdje blagi krinovi, miješajući se s čistim pijevom,
Odišu slatkim miomirisom u slavu tvoga braka.
Tribune, pusti, neka se na čas narod buni,
Neka mrmori, neka tvoj glas, što stišava njegovu srdžbu,
Ubuduće ozvanja blagim, sretnim zvukom.

A kad budeš lunjao po sanljivom žalu,
Ovijajući rukom svoju krasnu ženu,
Puštajući, da Okean razbaruši tvoje vlasi,
Ne misli više na glasove svojih izbornika,
Već, gledajući onu, koju vodiš sobom,
Prisluškuj glasu duše i njenim tajnim r'ječma.

A kada se sjetiš mile Domovine,
I slobode, koju veličaju bardi,
Za koju se borimo i za koju umiremo,
Kaži sebi: Sloboda, koju Bog daje našoj duši,
Sveta je, ako do nogu jedne žene
Razasiplje sve brige naših glava.

A sad dignimo naše mladenačke čaše
U čast sretnog prijatelja, kome
U zbilji sad se bûdi divna sanja,
Kog pozdravljamo na svetom pragu hrama,
Sa kojega budućnost — sunce prošlih dana — gleda
Sreću, koja dovijeka će trajat.

— Divno! O!... Divno! — uskliknu u isti čas gospodje d' Ellébeuse i d' Étanges. Gospodin d' Ellébeuse, ozbiljan, učini znak odobravanja. A gospodin d' Astin ustane i, uzbudjen, pruži ruku Rogeru Fauchereuse-u.

— Mladi čovječe, reče mu on sa suzama u očima, ne mogu da se složim s vašim idejama. Moje je stoljeće minulo. Ali dopustite, da vam reknem: da ćete daleko stići.

Roger Fauchereuse ustane. Njegovo je, ponešto namješteno, držanje dražesno. Vratio je knjigu Klari i s rukom o boku, sapet u svoj lovački kaput, zabacivši ponešto glavu, promatrao je talasanje brežuljaka. Sve do terase dopire žamor pjevanja na večernjama. U dalekim selima zvone zvona.

Klara nije ništa kazala. Zacijelo nije još nigda bila toliko raznježena kao danas, izuzevši možebiti, dan njezine prve pričesti. Ali su onoga dana njezinu radost ogorčavale sumnje. Sjeća se, da se u času, kad je polazila u crkvu na pričest, pobojala, nije li u noći pila vode. Prije nego što je stala medju svoje družice, povjerila je svoju bojazan majci, koja se nasmiješila i poslala gospodina ispovjednika, da je umiri. Predočuje ona sebi taj sveti dan. Bilo je to prije pet godina. Na svojoj valovitoj kosi imala je vijenac bijelih ruža, veo s kovrčicama od bijelog tila, i bijelu haljinu. U svom molitveniku, povezanom u bjelokosne korice, imala je sve one svete slike, koje su joj bile dale njene prijateljice: »*Dragoj mojoj Klari u spomen najljepšeg dana našega života*«; »*Nježnoj mojoj prijateljici Klari d' Ellébeuse, sve do carstva Božjega*«; »*Predragoj mojoj Klari, u spomen sretnoga dana*«. A sve su te slike prikazivale goruća srca, zlatne kaleže, iz kojih je izlazila hostija, okružena sunčanim zrakama; klečeći sveci ispod žarkih blijesaka; Bogorodica, držeći dijete Isusa, čija je jedna gola noga, postavljena mirno na zemaljsku kuglu, gazila zmiju zavodnicu; pričesnici klečeći pred oltarom i primajući pričest iz ruku dostojanstvenog svećenika, u kojega je bila kosa kovrčava.

... Bila sam odjevena u bijelo, govorila je u sebi Klara... Odjevene smo u bjelinu na dan svoje prve pričesti i na dan svoga vjenčanja...

Klara je danas uistinu sretna. Može da odagna svoje mračne misli. Povijest prastrica Joakima i Laure ukazuje joj se tek kao kroz maglu, kao tužan san, koji će se pozlatiti. Ustane i odlazi da odnese

knjigu u svoju sobu. I vrati se opet na terasu. Društvo ide u salon, gdje Roger Fauchereuse glasom, punim osjećajnosti, pjeva, prateći se na gitari, novu romansu Loïse Puget: *Kad se vratiš.*

Sluga gospodina d' Ellébeuse dodje i javi, da je pas nadjen i stavljen u staju, i da je stigao kovčeg sa stvarima gospodina Rogera. Njegova je porodica obaviještena, pa mu ga odmah šalje. Gospodin d' Ellébeuse povede mladog pjesnika u sobu, za nj odredjenu i reče mu:

— Dragi moj Roger, osjećajte se kao kod svoje kuće!

— Hvala. Imam da napišem nekoliko pisama.

— Imate ovdje sve, što vam je potrebno za pisanje.

Kod večere se Roger opet pojavio. Odjenuo se zelenim frakom, koji se priljubljuje uz njegov vitki stas. Ima suknene gamaše, koje svojom bojom pristaju uz njegove hlače. Čavrlja se o sutrašnjem lovu. Dogovoreno je, da će i Klara poći u lov. Da se odviše ne umori, postavit će nju pod kakav hrast.

Taj razgovor prekine odlazak gospodina d' Astina. Njegova je kočija spremna. Oprašta se.

Teške njegove karuce gube se ispod krošanja drveća, u kojima umire lijepo popodne. Iščezne, onda se pojavi još jedanput medju magnolijama, s kojih se otkida težak grozd cvjetova i razasiplje se po konjima kao snježne pahuljice.

IV

Klara je te noći sanjala. Usnilo joj se, da je ona Laura, a Roger prastric Joakim. Stajala je ispod cvijeta, koji je nalikovao na veliko bijelo zvono. Gušila se. Jedan joj je glas dovikivao: »Nesretnice! Evo, došlo je vrijeme tvoje trudnoće!«

Ona se probudi i skoči, kad je Gertruda pokucala na vrata i rekla:

— Gospodjice, pet je sati.

Klara se dosjeti, da danas polaze u lov na zečeve. Umije se, odjene se žurno i zaboravi svoj ružni san, misleći na Rogera i na lijepo jutro, što će ga provesti. Gertruda joj donese njezin zajutrak. U dvorištu laju lovački psi. Klara sidje. Ide da uzme svoju pušku u biblioteci, u kojoj se miješaju mirisi starih knjiga, mišolovki i tamnih zakutaka.

Gospodin d' Ellébeuse, Roger i tri goniča stoje već na terasi. Ona pristupa k njima. Roger hoće da uzme njezinu pušku i da je nosi, ali ona to, smiješeći se, odbija. Prodjoše kroz vrata perivoja.

U svježoj i sivoj sjeni praskozorja svi su obrisi tvrdi i tamni. Doskora se puste psi, koji počnu njuškati i tragati po strništu. Jedan od njih zaostaje. Drugi se vrti oko samoga sebe. Svi oni vonjaju po siru. Neki trče brzo: dežmekasti jazavčari, brkati šljučari i gegavi prepeličari.

Najedared izbije iz jednoga grla dug zov. Nepomičan, ispruživši vrat, ukočena tijela, a prazna pogleda zalaje jedan pas, da na čas opet zamukne. A onda počne iznova. To je dugo zavijanje, koje dršće kroz jutarnji zrak, koji trepće od ravnice do brežuljka. Njegovi drugovi potrče k njemu. On još uvijek laje, pružajući smežuranu njušku u vis, šibajući repom, naćulivši navorana ušesa. Malo zatim, gotovo u isti čas, zalaju i svi drugi. Jedan štekće. Drugi opet daju dva otegnuta laveža: visok pa dubok, treći opet kao da u svom ždrijelu bubnjaju. A tamo dalje odaziva se jeka. Lov se započinje.

Lijepe gamaše od kože divokozine u Klare, mokre su od hodanja kroz orošenu paprat. Ona ide za lovcima. Kadikad je ubode grančica žukve u koljena. Sa šikarja kaplje po njenom širokom, šojkinim perom urešenom šeširu, studena i blještava

kiša: rosa. Sa poljana se diže zadah zemlje i metvice. Zec se krije. Uspinju se na malen brežuljak.

— Dijete moje, reče gospodin d'Ellébeuse svojoj kćeri, zamorit ćeš se... Stani u zasjedu, tu na uskom puteljku, kraj *Opustjelog zamka*, a mi ćemo doskora doći po tebe. Roger i ja potražit ćemo takodjer zgodno mjesto.

...*Opustjeli zamak*, šapuće u sebi Klara d'Ellébeuse, nije li to ona kuća, o kojoj govori stric Joakim u prvom pismu: kuća, u kojoj je živjela Laura?... Doista... Polagano pokroči djevojka puteljkom. Kao da ju sad vidi prvi put, promatra ona tu zatvorenu kuću, koja ima samo jedan sprat. Ograda od tankih, ispretrganih kolaca, rdjavo povezanih gvozdenim žicama, okružuje mali osamljeni vrtić, u koji djevojka ulazi. Baglame prozornih kapaka istrošene su. Vrškom prsta miluje Klara zardjalu kovinu. Duboko je potresena. Unutri mora da je studeno i tamno, govori ona sebi. Mora da sa stropa visi paučina.

Nalijevo, kraj puta, zasjenjuje nekoliko hrastova studenac.

Klara se šeće po vrtu i gleda, kako se iz visoke trave, pune maka, dižu kokotić i divlja zob, stabljike ružâ, slične grmenu kupine, što je sve, možebiti, nekoć sačinjavalo sjenicu. Sačuvala se i jedna daska od klupe, vlažna i trula.

Lovci se udaljiše. Klara jedva razabire od vremena do vremena lavež pasa, daleko, kao da su s onu stranu neba.

Klara bere cvijeće i sjeća se njihovih simbola, što ih je prepisala u svoju školsku bilježnicu, ali potajno, jer to nije bilo dopušteno.

... Ljubičasti mak, koji tako brzo vene, označuje san i čežnju; kokotić, kojemu svaki cvijetak nalikuje na modra leptira, bojažljivost, prostodušnost; ruža, svježinu i nježnost.

... Je li Laura poznavala govor biljaka? Sirota Laura! Mnogo je ona morala trpjeti... Je li umrla ovdje? Gdje je bila njezina soba? Možebiti ona nalijevo sa kapcima? Tu ima i mala kuka. Je li o njoj visio kavez? Ona je voljela ptice.

Klara ne čuje više buku lova, koji je, bez sumnje, već daleko odmaknuo... s onu stranu brda. Jesu li otac i Roger s goničima?...

Ne zna ni sama zašto, ali bi najradije zaplakala.

... Laura je voljela ptice... Svirala je u gitaru... Tko joj je dao otrova?

Nebo je bistro kao modri vrutak. Jutarnje sunce baca duboku sjenu podno studenca.

... Laura je, možebiti, pila vodu iz toga studenca... Da je i ja pijem? Ima tu novo vedro, koje zacijelo služi kakvoj obližnjoj seoskoj kući... Kako je u studencu tamno i lijepo! Ima tu stonogâ, ljubica i hladne mahovine... Na dnu dršće tamno sunce... Vedro nije ni preteško... Evo, diže se... Voda je bistra... Kako je svježa!...

— Razboljet ćete se, gospodjice Klara!

To je rekao Roger, koji se najedared pojavio.

— Vašega oca nema ovdje?... Kazao mi je, da će doći ovamo... Možebiti je pošao za psima? Molim vas, ostavite tu vodu... Imam vina u svojoj tikvici. Hoćete li čašicu?

— Hvala, gospodin Roger... Hvala... Pijem uvijek samo vodu... Ne volim vina... Ne pijem nikad vina.

Nasmiješi se Rogeru i sjedne na brvno ispod studenca. Roger sjedne kraj nje. Svoje su puške naslonili o rub.

— Znate li, gospodin Roger, tko je stanovao u ovoj kući?

— Bogme ne znam... Uvijek sam je vidio ovako zatvorenu... Držim, da je vrlo lijepa. A vi?

— O!... Da sam ja pjesnik kao vi ili kao Almaida de Fleureuil, znala bih... Govorila bih...

— Tko je Almaida de Fleureuil?

— *Velika* u našem samostanu...

— O čemu biste govorili?

— Govorila bih o kapcima, o rdji i o starom cvijeću... Ima starih cvjetova, koji žale, što su sami, jer su pripadali ljudima mrtvima... Kao u ovoj bašti... Ali bismo sebi mogli te ljude predočiti... Bili su dobri i čavrljali su uveče, kad je bilo toplo... Recite, gospodin Roger, hoćete li to opisati u svojim stihovima? Vaši su stihovi lijepi, lijepi... Ja sam maleno dijete, kojemu se vi smijete... Zbog toga bih najradije zaplakala... Ovo sam cvijeće ubrala za vas... Uzmite...

Klara d' Ellébeuse baci naglim i nevještim pokretom cvijeće pred noge Rogerove. On se nasmiješi i reče djetetu:

— To je veoma lijepo, mala moja prijateljice. Spjevat ću stihove o tom cvijeću i poslat ću ih vašoj majci za vas...

Ali najedared prestane on, zatečen, govoriti. Okrene se prema Klari, misleći, da se ona smije, zarivši glavu u ruke. Nježno odmakne on jednu ruku s njena lica... A ona, gle, plače, ozbiljno plače... Krupne suze teku niz njezine uvojke.

I sav zbunjen, jer ne će da shvati, upita je blago:

— Što vam je, mala moja prijateljice? Zašto tako plačete?

Ali Klara d' Ellébeuse ne odgovara, nego plače dalje u dugim jecajima, nalaktivši se na koljena. Šešir joj je spao s glave. Roger ga, ganut, podigne.

— Ne plačite tako, mala prijateljice, zadajete mi veliku bol...

I kad je lakom rukom pomilovao glatki i zlaćani zatiljak djeteta, koje hoće da utješi, obujmi ona iznenada svoga velikog prijatelja i stade plakati dugo, pritisnuvši svoje čelo na nj.

* * *

Iz velike daljine dopre do njih zov roga. Roger ustane i uzvrati zov svojim rogom. Uzme sitni rupčić, što ga je Klara držala na koljenima, i otre joj, smiješeći se, nježno s očiju suze. I ona se smiješi.

— Brzo, brzo, mala prijateljice... Ne plačite više. Ne treba, da tko vidi, da ste plakali. Ja vas vrlo volim. Budite dobri!

Klara nakvasi svoj mali rupčić u suncem obasjanoj vodi vedra i ovlaži oči. I sve je opet bilo dobro.

Dodje vrhovni gonič sa psima. Iza njega, u nekoj udaljenosti, dolaze gospodin d' Ellébeuse i dva seljaka, noseći dva zeca, ubijena na brežuljku Castétis-a.

— Ja sam ih ubio! Zašto niste došli za mnom, Roger? Bilo je vrlo zabavno.

— Nisam mogao! Bio sam nešto umoran... A imao sam dražesnu družicu.

— A ti, draga?...

— Ja sam zadovoljna, tatice...

— Dobro, dakle, a sada napred!

I oni sidju u ravnicu. Iz grmova izleti nekoliko preplašenih kosova. Jedan od njih sjedne na zemlju.

— Hoćeš li pucati na njega?

Klara d' Ellébeuse nišani polagano, ali ne odapinje. Ptica odleti. Ona se nasmije u sav glas:

— Bio je tako umiljat, tatice...

I, ugledavši iznenada jedan glineni krčag, odapne i razbije ga, pa se opet nasmije.

— Imam još jedan metak!... Gospodin Roger, na što da nišanim?

— U zrak, bacit ću moju kapu, pa pogadjajte!

— Ne ću, odviše je lijepa.

— Ali ja hoću, da pucate. Bit će mi uspomena. Jedan... dva... tri... Pogodiste!

Klara je sva ponosna. Sačma je probila tkivo.

— Pa to je dražesno! Moja kapa bila mi je i tako preteška! Iskazali ste mi pravu uslugu... Da taj posao izvrši iglom, Lia bi za nj bila bez sumnje trebala tri četvrt ure...

Klara porumeni od veselja. U taj čas ugledala je u ruci Rogerovoj cvijeće, što ga je ubrala za nj i bacila na tle pred njegove noge.

* * *

Roger ode još istog večera, ostavljajući u srcu djeteta milinu, sličnu zlaćanom i bijelom sutonu septembarskog popodneva. Srce se Klare d' Ellébeuse rastvorilo kao zreo plod. Ona se uteče pod grmenje ljeskovine. Povijest prastrica Joakima i vjerenice Laure ne pričinja joj se više ni toliko dramatična, ni toliko žalosna. Ona može sad o tome da misli s mirom.

... Takav je nekoć bio život kreolski, govori ona sebi, pun žara i strasti.

Ne zna ona, doduše, točno, kakav je taj život bio, a ne zna ni to, što znače oni pretjerani pridjevi, kojima ga ona zaodijeva, ali ona sebi potajno predočuje divotu otočja u živim šarama još neobranih jesenjih vinograda, požutjelog amber-drveća i puno vijenaca žarkih mirodija, što ih Gertruda vješa na prozorima hambara. Ona se gleda s Rogerom na nekom plesu na Antillima ili gdje drugdje, jer ima još i drugih čarobnih imena: Florida ili Louisiana ili Južna Karolina, koju je opisao mladi mornar u *Porodičnom muzeju*. Ima tamo i revolucijâ. Poljane sladorne trstike stoje u plamenu, a vjerni rob uspinje se na vrh kokosove paome spasavajući dijete, koje vodja buntovnika hoće da ubije...

Snatrenja Klarina uvećavaju njezinu pobožnost. Njezine su sumnje iščeznule. Bog joj se pričinja beskrajno dobar. U tim vrućim danima priprosta je crkva kao neko svježe gnijezdo. Ona se često onamo zaklanja, ali ne moli više od Boga

oproštenje za grijehe, što ih je počinila. Njezina je molitva nijema zanesenost, lak oblačić tamjana, na kojemu se ona razblažena diže u vis. Ona ovija noge Majke Božje nekom bezglasnom himnom. Jednoga dana, za podizanja, odagna ona iz svoga spominjanja stihove Rogerove:

Dopusti, da zabruje žice moje lire
Kao dašak srca i duhovni zefir,
Što ga Bog ljulja u svojim voćnjacima

Jednoga ju je popodneva posjetila Lia.

— Pomisli, draga, reče joj Klara, tvoj nas je brat nedavno očarao čitajući nam svoje stihove... Čita li ih on često i kod vas kod kuće?

— Ne, draga Klara. Ne iskazuje on nama toliku čast, a onda...

— A onda?

— Mlade ih djevojke, kaže Roger, i tako ne mogu sve razumjeti.

— Jesi li ti koju od takvih pročitala?

— Jesam jedanput... od radoznalosti... Bila je to pjesma, namijenjena nekoj gospodji.

— A o čemu se u njoj govorilo?

— Ne sjećam se više... Govorio je o njenim ramenima...

— Misliš li, da ih je vidio na plesu?

— Pa dakako, guščice...

Klara d' Ellébeuse nije dalje pitala. Opet je utonula u sjećanje na onu lijepu gospodju, koju je vidjela jednoga dana u kočiji sa Rogerom, na onu lijepu gospodju, koja je imala velik ružičast plašt.

— Djeco! — dovikne gospodja d' Ellébeuse; vrijeme je, da dodjete k užini.

Prijateljice sjednu u blagovaonici, jedna naspram druge. Dok su se smještale na svojim stolicama, smiješile se jedna drugoj smeteno, djetinjski

i zadovoljno, onim nedužnim i dobrim, gotovo nujnim smiješkom dviju pitomica, koje su se srele izvan zidina samostanskih.

Klara je bila obukla haljinu tetke Aménaide, a uvojci su joj padali na ramena kao čaške sa bukava. Lia Fauchereuse, kojoj kosa nije tako plava kao u Klare, začešljala je vlasi visoko i ima na zatiljku petlju od crnoga baršuna. Oči su njezine crne i kao u njezina brata, nešto uske poput badema. Njezin je nos krepko zavijen, usta puna i malena. Nosi ljubičastu haljinu sa dvostrukom suknjom iznad tvrdo škrobljene donje suknje, a njene gaćice padaju ravno na cipelice, kojima je boja ista kao u haljine. Oplećak prekriva joj grudi i kratke rukave, koji se završavaju dvostrukom resom, ostavljajući slobodne nježne i zagasito-tamne ruke. Rukavice bez prstiju od tanke crne svile daju njenim sitnim prstima neki ozbiljni vid. Ona se neprestano smiješi svojoj prijateljici, još i onda, kad već drži žličicu iznad tanjura, punog tamnih i prozirnih malina.

Gospodja se d' Ellébeuse povlači, a djevojčice jedu bez riječi, dok ura na ormaru odbija četvrti sat. Od vremena do vremena ustaje Klara d' Ellébeuse, da posluži svoju prijateljicu. Sama je svojom rukom napisala dva sitna menu-a: *maline, grožđje, jabuke, breskve, krema od čokolade, slatko od kajsija, sa šećerom začinjene naranče, sirup od ribiza, bademovo mlijeko.* Ali najedared prasnu obje u smijeh, jer se na klupu od prozora spustio paun poput neke velike i tamne kite cvijeća.

Poslije užine odlaze djevojke na tratinu i loptaju se, vrebajući na loptu, isturivši jednu nogu napred, zabacivši glavu i ispruživši ruku.

— Ajdemo pogledati, ima li u kokošinjaku jaja! poviče iznenada Klara.

I nadjoše doista u sijenu tri još topla jajeta; odnesu ih Gertrudi, koja se u svojoj dobrodušnosti začudi. Vrate se i uzevši se ispod ruke, podju u hladovitu aleju.

— Imaš li vijesti od Almaide de Fleureuil?

— O!... draga moja, pomisli, odgovori Lia, pomisli... Roger je jučer pronašao Almaidine pjesme u mojoj bilježnici...

— A što je kazao?

— Kazao je: to su stihovi jedne mlade, vrlo egzaltirane gospodjice.

— I to je sve, što je rekao?

— Rekao je još i to: Tvoja mi je prijateljica Klara d' Ellébeuse nedavno govorila o Almaidi de Fleureuil... Ali je ono, što mi je govorila tvoja prijateljica, bilo stoput ljepše, nego stihovi Almaidini.

— A onda, draga?...

— Onda sam ga zapitala, što si ti govorila.

— A što je on odgovorio?

— Govorio je o staroj bašti..

— I ništa više? pitala je Klara uznemirena.

— Ništa više.

— Jest, istina... Govorila sam mu o nekoj staroj bašti.

— O kojoj bašti?

— O bašti zatvorene kuće.

— Kakova je to zatvorena kuća?

— Zamak na brežuljku Noarrieuskom.

— Tko stanuje u njemu?

— Nitko, zato je i zatvoren... Ali je nekoć, davno, netko u njemu stanovao...

— Tko? Reci!

— Neka bolesna tudjinka... mislim...

— Vidiš li onog velikog, zelenog guštera?

— Ima modru glavu.

— Čujem kola... To je upravitelj, koji dolazi po mene... O, draga... kako je bio kratak moj boravak ovdje!

— Vidjet ćemo se tek u samostanu... Praznici se primiču kraju.

— O! kako je to žalosno, draga Klara!... Roger odlazi prekosutra... Ostat ću gotovo sasvim sama... Hoćeš li mi pisati?

— Pisat ću ti... I ti meni?

— Hoću.

* * *

Lijepo je godišnje doba na izmaku. Dani, koji dolaze, skidaju lišće pod zamahom očajnog jesenjeg vjetra ili umiru pod pljuskom kiše. Klara d' Ellébeuse provodi svoje popodneve svrstavajući i odredjujući u svom herbariju posljednje cvjetne grančice. Služi se pri tome šiljkom igle, pa brižljivo broji i odvaja prašnike. Ovo je *lazarkinja*, koja miriši po slatkim bademima, a raste na poplavljenim livadama. Ovo su *trudovnik* i *mrazova sestrica*, škodljivi za stada, a svojim sjajem prekrivaju poljane. Ovo je *muholovka*, česta na tresetištima, koja je uvijek srebrena kao orošena suncem, pa je zato i zovu »rosica«. Ovo *vladisavka* sa svojim tamno-modrim zvončićima, pa opori *vrijes* i samotni *mažuran*, kojemu su cvjetovi neugledni i mirisni, naročito kad se bliže prve bure, pa *kadulja*, ljekovita biljka, i *crnoglav*, što ga vole pčele. I Klara d' Ellébeuse čita u svojoj botanici, kojoj predgovor resi slika Majke Božje Cvjetne, ove stihove nepoznata pjesnika:

Melisin cvijet i miletsko zelje
— Pčelar dobro pozna to korisno bilje —
Poziva roj pčela zujalica,
Da sklopi krila i tu da stane.

Ali doskora morat će ona zatvoriti svoj herbarij i pomišljati na gorki povratak u školu.

Klara d' Ellébeuse slaže u svoj kovčeg stotinu sitnih stvarčica. Sredjuje u maloj kutijici pisma, što ih je za praznika primila od svojih drugarica. Svrstavajući ih, čita ih ona ponovo. Evo pisma one originalne Viktorije d' Etremont. Javlja joj, uz mnogobrojne »*moja draga*« i sijaset uskličnika, da je za jednog izleta vjerenik njezine starije sestre pao naglavce u vodu; da su mu cipele i džepovi bili puni gliba; da nije imao drugog odijela da se preobuče, pa kako je na povratku u dvor bilo smiješno gledati, kako Edmée plače i batisnim rupčićem otire svoga Eugena. Evo i vijesti od Blanche de Percival, koja se gorko tuži, da nije primila ni jednog pisma od svoje prijateljice Silvije Laboulaye. »Nezahvalnica«, svršava ona pismo. Rose de Liméreuil, naprotiv, čita mnogo. »Naročito me je ushitila, piše ona, povijest mlada čovjeka od gospodje Derval, kojega su zamijenili s drugim jednim ubijenim mladićem; on se preobuče u krvnika, nadje opet svoju spašenu vjerenicu u jednoj tamnici za vrijeme Revolucije«.

Najedared Klara namršti čelo. Umalo da nije zaboravila u svom jastučiću sa rupčićima ona strašna pisma strica Joakima. Potrči do ormara, uzme ona dva pisma, turi ih medju pisma svojih prijateljica i zatvori kutiju. Ključ sakrije u postavi svog samostanskog ogrtača.

V

Tužni oktobarski vjetar potresa makljenima u samostanskom dvorištu. Svakoga časa prekida se sitni mlaz vodoskoka. Zajutrak je dovršen, a papirnati omoti, u koje su bili zamotani kolači, jabuke i naranče, poskakuju po tlu. To je čas, kad su igre najživahnije. Lepršaju crne haljine samostanskih učenica. Izuzetak čine one, koje se šeću povjerljivo jedna s drugom ili sa svojim učiteljicama.

Najveći dio djevojčica trči ili skače i lopta se ili igra slijepog miša.

— Lia! ti si ulovljena ili, ako ne priznaš, ne ću se više igrati!

— Dvadeset i jedan, dvadeset i dva, dvadeset i tri... Promašila! Ti si na redu.

— Sad počinjem opet ja.

— Do koliko sam došla?... Stala si na crtu.

— Ne viči tako!

— Kažem ti, da nije tako.

— Jao, udarila sam se o koljeno...

— Nato, pripovijeda jedna od šetačica svojim družicama, — nato, draga moja, kad su pošle u svoju sobu, pa se opet povratile u refektorij, opazilo se, da su vrlo malo govorile i da su im glasovi bili promukli... Kazale su, da dolaze iz Palestine... Sestra, koja ih je posluživala za stolom, draga moja, ugleda ispod suknje crvenu čizmu... najedared...

— U lopti je igla!

— Jao! Jao! Jao!

— Kako si glupa!... Draga moja, ja se ne igram, ako budeš tako vikala.

Vjetar još uvijek duva očajno. Vrapci, od studeni već naduveni, cvrče u prašini, polijeću bojažljivo, noseći u kljunu mrvice kruha.

Klara d'Ellébeuse je sama. Sjedi na klupi, duboko prignuta, držeći jednu ruku na grudima. Već tri dana je prožimaju oštri bolovi, uzduž hrptenjače, vrata i zatiljka. Stiska zube i ne govori ništa o svojoj bolesti, bilo što ne bi htjela, da ju žale, bilo da se u njezin pokolebani mozak uvriježila strahovita neka misao. Kadikad po koji sitan krič, to je sve. Ona sjedi tako već od početka odmora, zamotana u svoj crni ogrtač, tresući se od groznice i ne odgovarajući svojim drugaricama, koje ju usput pitaju, što joj je, pače ni Liji, svojoj dragoj prijateljici.

Ali se djevojke nimalo ne čude toj šutnji, znajući, da Klaru često spopadaju hiri. Kraj nje je mala košarica, puna uvelog grožđja, što ga je spremila Gertruda. Donesla ga je jučer njena majka, ali ga se ona nije još ni dotaknula. Bijesna je kao bolesno zvjere. Niz blijede obraze spuštaju joj se razbarušeni uvojci.

Diže se tek kad zvono doziva na nastavak obuke.

— Dijete moje, govori joj gospodja nadstojnica, koja prolazi kraj nje sasvim slučajno, ako ste bolesni, treba da počinete. Vi ste inače izvrsna učenica. Opaženo je, da ste od tri dana sasvim izmijenjeni. Boli li vas što?

— Nešto sam umorna, časna majko... Ali ne će biti ništa...

— U tom ste slučaju, dijete moje, riješeni svih dužnosti... Ja pače zahtijevam, da po miloj volji otpočinete... Pružili ste, hvala Bogu, dosta često dokaze svoje marljivosti... Ako se ne osjećate dosta bolesni, da legnete u krevet, ostanite u školskoj sobi, ali se ne zamarajte... Ja vam, suviše, izuzetno dopuštam, da sami odaberete, što želite čitati, kao uoči praznika. A sada idite, dijete moje.

Klara udje u školsku sobu, gdje su njezine drugarice bile već pri poslu. Guščja pera strugala su mehanički po zadaćnicama, koje su, prema propisu, bile koso postavljene. Djevojke su glavu priklonile na desno rame, dok im je kroz zube virio vršak jezika...

Klara d'Ellébeuse digne poklopac svoje klupe držeći ga s pomoću ravnala dugo uzdignutog. Ispod svojih knjiga izvuče ona jedno od pisama prastrica Joakima. Rastvori ga i pročita, lica gotovo tupa od straha, po stoti put završetak:

»*Ostat ću sam na ovom svijetu sa svojim bolima i grižnjom savjesti, kad mi nisi htjela ostaviti u mojoj okrutnoj samoći ni tužni plod naših obgrljaja!*«

O! Strahovite misli, koja već tri dana izjeda srce djeteta! »Ja sam trudna, ja sam svakako trudna!« dozivala je Klara sebi u mislima, kad je prije dva dana ponovo pročitala ovo pismo... A sada te riječi uporno ponavlja... Osjetila je neke nervozne bolove i najedared se u njezinu zbunjenu svijest usjekla ta mahnita misao... »*tužni plod naših obgrljaja*«.

»Dakle, govori sebi Klara, od obgrljaja se radjaju djeca! Od obgrljaja je i nesretna Laura zatrudnjela! O, da sam, nesretnica, to znala!«

»Kakva je ono grešna mahnitost ovladala mojim srcem, kad sam kraj one osamljene kuće strasno privijala u svoje naručje Rogera?«...

»...Ali, i tata me je često obuimao svojim rukama?... Jest, nema sumnje. Ali Bog ne dopušta, da žena ima dijete ni sa svojim ocem, ni sa svojom braćom, ni sa svojim rodjacima... Ali sa bratučedima... da, jer se za njih možemo udati«...

* * *

Od toga dana počinje se za Klaru polagana agonija. Ništa joj ne objašnjava njezinu zabludu, pače — toliko je njezino neznanje! — ni najpouzdanije od svih znakova. Majka ju je posjetila, pitala o njezinoj bolesti, ali uzalud. Klara je provela deset dana kod kuće, ali se njezina vedrina nije povratila. Sama je zatražila, da se vrati u samostan. Prožimana bolovima, lunjala je po hambarima, koji su nekada zaklanjali igre njezina djetinjstva. Njezin otac, kojemu je pala na pamet strahovita tajna ludila nekih članova porodice d' Ellébeuse, nastojao je, da odagna od sebe tu užasnu misao.

Sjetno je dijete propadalo, noseći po studenim hodnicima samostana, u koji se povratilo, sa sobom svoju groznicu i svoj strah, koji su tako porasli, da djevojka više nije ni osjećala svoje živčane bolove.

Jedne noći došla je do uvjerenja, da osjeća u svojoj djevičanskoj utrobi gibanje djeteta. Skočivši iza sna, sjetila se onoga glasa, što ga je za vrijeme praznika čula u snu, ujutro prije onoga nesretnoga lova, glasa, koji joj je dovikivao: »*Evo, došlo je vrijeme tvoje trudnoće*«. Bila je to opomena s nebesa, kazuje ona sebi... A ja! Ja je nisam poslušala! Sve je izgubljeno, sve je svršeno!... O! Da se nije nigda rodila... ili da se rodila kao zvjerka, kao ubogo biće poput Robinzona, psa, koji na suncu glodje kosti... Ostavili bi je s mirom...

Kadikad se njezina misao ustavlja na djetetu, što ga hrani njezino bolno neznanje. Ah! Ona ga već ljubi. To je njegov sin, sin njenog dragana. Što bi rekao Roger, da zna za njezino stanje?... Da mu piše? O! Ne!... Bilo bi je stid!... Pače, ne bi ni znala, kako da piše... Ali kad Roger sazna strašnu istinu, hoće li tada doći do dvoboja, kao što je bio onaj izmedju strica Joakima i brata Laurina? Hoće li Roger odapeti? Hoće li oslijepiti ubogog taticu? A onda?... Ne, to je odviše strašno...

A svaki dan donosi novu agoniju, svaka noć novu smrt; ne, ni smrt, već nešto, što je groznije od života.

Jednoga dana dodju gospoda d' Ellébeuse i Fauchereuse zajedno u samostan, da posjete svoje kćeri. I one dvije dodju, jedna omršavljela i blijeda, druga puna jedrine i radosti. Poslije četvrt sata otpušta gospodin Fachereuse Liu i obraća se Klari d' Ellébeuse:

— Osjećate li kakve boli, dijete moje?... Recite, što vas boli?

Ah! Ona je već spremna, da ispovjedi svoj grijeh! Ali je odvraća od toga neka stidljivost... Drugome kakvom liječniku ona bi, možebiti, zajecavši, doviknula svoj umišljeni prestupak... Ali ovome, ne, nikada... ovome, koji je otac Rogerov... Roger nije kriv... Ona je jedina odgovorna za tu krivnju. Ustavlja je nesavladivi stid... Ona odgovori:

— Pa ništa me ne boli... Imam samo groznicu.

I oba muškarca opet odlaze. Izišavši na vrata samostana, vine se iz grudi gospodina d' Ellébeuse-a dug uzdah:

— Umirite se, dragi prijatelju, reče mu gospodin Fauchereuse. Bit će to jedna od onih, kod mladih ljudi tako čestih živčanih bolesti, koje iščezavaju jednako brzo, kao što su i došle... Ne

vjerujem u neposrednu opasnost... Dijete je krepko... zdravih roditelja... Nisam nikad čuo, da je u porodicama d' Ellébeuse i d' Etanges bilo duševnih bolesti.

Čuvši te strašne, bez namjere izrečene riječi, uspravi se gospodin d' Ellébeuse:

— Dragi moj Fauchereuse... reče on.

Ali zaćuta i ne izreče strahovito priznanje.

— To je dijete samo nervozno, nastavi gospodin Fauchereuse... Uvjeravam vas, da njezin um nije poremećen.

S Klarom se postupa sasvim posebno. U samostanu, u kojemu je ona svagda bila mezimče, njeguju je najbrižnije. Da ju još više ne razdraže, rješava je ispovjednik svih vjerskih dužnosti... Mora jedino nedjeljom k misi. Ne treba da se ispovijeda svakih četrnaest dana. Stari svećenik dobro poznaje srce mlade djevojke i zna, kako bi možda strašno djelovalo ispitivanje savjesti u tako bolesnom stanju.

Ali, osjetivši u prvi mah zbog toga neku olakšicu, Klara se malo kasnije iznova uznemiri: »Da sam se ispovjedila, bila bih se, možebiti rdjavo ispovjedila. Nisam li, medjutim, zgriješila već u samoj namjeri, da se zdušno ne ispovjedim?«

A muke se počinju iznova ili, bolje rečeno, ne prestaju. Često sanja, da sjedi kraj studenca *Opustjelog zamka,* da su se paunovi šćućurili na njegovu rubu i da joj sunce žeže glavu.

Rodit će se golo, govori ona sama sebi... Dijete Isus ležalo je na slami.

I dok se razblaživala pri pomisli na božansko novorodjenče, ispunjavala ju je mukla mržnja na Boga Oca. O, on je zao! dovikuje ona sebi. Ali, zaprepaštena od svoga huljenja, prikloni ona smjerno svoju dušu i moli se.

Naročitu joj gorčinu nanese posjet njezinog starog prijatelja, gospodina d' Astina, koji je došao, da je vidi, znajući, da je bolesna. Ulazi s naporom u

dvoranu za razgovor i donosi joj, smiješeći se prijazno, košaricu punu onih lijepih mušmula, koje je ona toliko voljela, dok je bila zdrava. Djevojka je tom pažnjom tako ganuta, da glasno zajeca. Stari plemić, zagušen od svog vlastitog ganuća, pruža prema djetetu svoje ruke, da se dijete na čas baci u njegovo naručje i da se smiri.

Ali Klara d' Ellébeuse iznenada ustane te namrštena čela i bijesnih pogleda krikne:

— Ne *obgrlite me!*... Jadniče... Vi me želite obeščastiti.

* * *

Gospodin d'Astin zataji porodici te riječi kao dokaz strahovita ludila, koje su izmaknule djetetu, ali zatraži, ne objašnjavajući se potanje, da djevojku iz samostana dovedu na ladanje. I tako se Klara d' Ellébeuse povrati kući.

Gospodin Fauchereuse, prijazan i veseo, dolazi često, da provede popodne u Balansunu. Ali neobjašnjiva bolest, od koje trpi mlada djevojka, ne postaje jasnijom njegovim očima, koliko god ju je mučke i pažljivo promatrao.

Možebiti su to, govori on sebi, smetnje u optjecanju krvi, tako česte u tim godinama? Pita gospodju d' Ellébeuse; ali su i ovu te pojave već uznemirile, pa se ona uvjerila, da su kod mlade djevojke izvjesne pojave dolazile vrlo redovito, ali ni ta redovitost, nažalost, nije mogla da razuvjeri neupućenu djevojčicu.

Klara d' Ellébeuse govori sada samo, kad je pitaju, a i onda sasvim kratko.

Ustaje svakoga dana u isto vrijeme, ide da se moli ranim jutrom u crkvu, u koju ulazi tek onda, pošto jedan časak odstoji pred grobom Laurinim. Ne cvatu ovdje više crvene baršunaste bunike, već su ih zamijenile, probijajući se kroz suho lišće i snijeg, tužne crvenvoljke. Jednoga dana, kad je u

svojoj pokori kleknula na travu, blještavu od mraza, počne djevojka žestoko kašljati. Nema riječi, koje bi mogle da iskažu muke ove mučenice. Neka umornost, neko gadjenje na sve ostavljaju je samo onda, kad je umjesto toga izjeda grižnja savjesti podjednako okrutna kao i neosnovana. Ta grižnja savjesti žeže njezine sljepočnice, ispunjava uši neprekidnim zujanjem. A noću je prepadaju snovidjenja, glasovi, koji joj dovikuju njezinu trudnoću, probadaju je oštri bolovi. Ona vidi, kako u tami koji dršću crvene sjene.

Probudivši se iza jedne od tih strahovitih noći, Klara d' Ellébeuse nije imala snage da ustane. Gertruda joj donosi zajutrak. Ali dijete, razdraženo svojim unutarnjim prestupkom, odbija ljutitim riječima brižljivost stare sluškinje. Gospodja d' Ellébeuse nastoji blago nagovoriti kćer, da jede. Ali uzalud, a sirota žena, skršena bolom, odlazi i plače dugo u svojoj sobi.

VI

Jednog vedrog jutra u mjesecu martu Klara se d' Ellébeuse ubila. Nebo je bilo jasno poput sedefa nekih naročitih voda; poput škriljevca modri, laki i rijetki oblačci odvajahu se jedni od drugih. Po golim makljenima pjevalo je tisuću ptica, a lovorike su cvjetale. Kokoti su se dozivali. Orošen rosom, blještao je dvorac, a sa poljana, požutjelih od zimnjih usjeva, dizao se šum novoga proljeća, koje je bilo na domaku. U perivoju su ovdje-ondje crveni cvjetovi magnolije potsjećali na plamenove. Po tratini su svijetlile anemone sa svojim drhtavim cvjetovima. Žute i ružičaste ljubice, žabnjaci, plućnjaci i česmine resile su kosine ispod živica. Pireneji su treptali u daljini, slični ledenjacima, koji plove bijeli po modrini.

Gospodja d' Ellébeuse ulazi u sobu svoje kćeri, koja je već mogla ustajati iz kreveta, jer joj je posljednja dva dana bilo nešto bolje.

— Kako si spavala, dijete moje?

— Osjećam, da mi je bolje, majčice.

— Želiš li, da ti Gertruda donese tople vode, da se umiješ?

— Molim, majčice.

Gospodja d' Ellébeuse izidje iz Klarine sobe i, sva blažena, podje do propela, da ondje klekne i da zahvali Bogu.

Kad je Gertruda izišla, odjene se Klara s velikom pomnjom. Savije drvenim valjčićem svoje teške uvojke. Odvoji pravilno glatke vitice, koje su se kovrčale na čelu; najposlije otvori svoj jastučac s rupčićima. Izvadi ona dva pisma strica Joakima, što ih je u njemu bila čuvala, i sažge ih brižljivo u kaminu. Pogleda časkom portret svoga prastrica, zatim sidje pritajenim koracima u biblioteku. U jednom kutu te sobe nalazio se u zidu ormar, u kojemu je bakica, gospodja d' Étanges, skupljala sve lijekove, potrebne u seoskoj ljekarnici: mnoštvo prašaka i kapljica. Na svakoj kutijici i na svakoj bočici napisala je bakica svojim staračkim rukopisom naziv lijeka: *sumporni eter, opij, arnika,* itd.

Klara d' Ellébeuse otvori ormar i uzme opij. Pomisao, da uzme taj otrov, došla joj je gotovo iznenada. Deset časaka prije, kad je bila spalila pisma stričeva, nije ta namjera bila još potpuno odredjena. Bilo je to, možebiti, zbog toga, što je, uništivši ona pisma, produžavala jednu misao, koju je njezin zamoreni mozak bio prekinuo — a sada iznova prihvatio. Nije se ni sama začudila svome činu. Osjećala ga je jednako nejasno kao i svoje tijelo. Bila je svijesna o gotovo potpunoj ukočenosti, koja ju je prožimala. Uzme dakle bočicu i sakrije je u njedra.

Na njezinu se licu nije opažala ni najmanja uzbudjenost. Gledala je kroz jedini prozor biblioteke

u perivoj. Bio je tamo vlažan i sjenat zakutak, u kojemu se ona, dok je još bila malena, *igrala vrtića.* Sad se toga sjetila. Ispod bagrema s velikim cvjetnim grozdovima sadila je redovno glavice velikih ruža, a onda ih zalijevala vodom iz svoje zelene kantice, koju joj je za rodjendan bio darovao otac. Sjeća se još svoga pitanja:

»Majčice, hoćemo li praviti kišu?« U igračku bi nalila malo bistre vode i nekoliko je kapljica poprskalo ugrijane latice. Od nekog šuma u busenju ona se bila zaprepastila, spustila kanticu i potrčala k baki, ispruživši ruke napred kao što čine djeca, koja počinju hodati.

Te su joj uspomene cijepale srce. Ustavljala je suze. Osjećala je neku moralnu muku. Duša ju je gušila. Ispod crnog samostanskog haljetka stiskala je bočicu, koja joj je hladila njedra.

Izadje iz sobe i podje u perivoj. Ugleda oca, koji je nije opazio. Išao je s Robinzonom u lov. Ona uspori korake. Nesvijesno promotri ona svoju haljinu. Usta joj sapne neiskazan strah. Uobražavala je sebi, da joj je trbuh porastao. Pomisli na majku, na Rogera, ali ih odmah opet odagna iz svojih misli...

Stigla je na groblje i stala izmedju grobnice porodice d'Ellébeuse i Laurina groba. Tamo su cvali bijeli sumbuli.

Klekne, izvadi iz njedara bočicu i otvori je. Lijevom se rukom grčevito uhvati za ogradu. Zatvori oči, ispije otrov na dušak i ostane ondje.

Tako je umrla Klara d'Ellébeuse u svojoj sedamnaestoj godini, desetog marta godine tisuću osam stotina četrdesetiosme.

Molite se za nju!

ALMAIDA D'ETREMONT

PRIPOVIJEST O JEDNOJ STRASTVENOJ DJEVOJCI

ALMAÏDE D'ETREMONT

OU L'HISTOIRE D'UNE JEUNE FILLE PASSIONNÉE

Almaidi d' Etremont

Zašto i po kojoj si tajni došla i sjela kraj mene? Reci mi, zašto me tvoja antikna dražest i tvoji crni uvojci zbunjuju i potsjećaju na daleku oluju? I zašto jedino ja zamjećujem tvoju prošlost? I zašto toliko trpim, kad me ti, zaronivši svojim tamnim očima u moje, kao nekom gorčinom i nekom beskrajnom ljubavi nekud prekoravaš zbog jednog grijeha, koji meni nije znan?

I

Almaida d' Etremont sjedi, nalakćena na klupu i ne može da rasprši svoju žalost, koju još uvećava čežnja toga nujnog popodneva.

Sjenka na ploči sunčane ure, koja se, siva poput škriljevca, na suncu prelijeva kao sedef, kazuje treći sat. I sve pristaje uz nujnost ove duše, koju zasjenjuje žaoba neproživljene sanje. O! Zašto miris »pompadure« toliko ojadjuje mladu djevojku? Ta ona je ljubila njezin čudesan miomiris u danima, kad se sa družicom svoga mladenaštva igrala po hladovitim alejama.

O, daleka vremena! Ništa se nije sačuvalo od dana velikih praznika, koje su svojim grimizom žarile sunčanu agoniju Jeseni. O, Almaida d' Etremont! Dozivaš li danas, u turobnom snatrenju toga podneva, lišće, koje je godinu za godinom sve svečanije prostiralo svoju sjenu po pijesku igrališta? Vidiš li sebe sentimentalnu, koja si onda bila, kad su te u danima dijeljenja svjedodžbi pozivali, da dodješ i da u nevinom mirisu svježih girlanda reci-

tiraš elegiju, koju si sama sastavila? Sjećaš li se još pogreba tvojih roditelja? Ili, sjećaš li se još one mlade družice, koju je nagnala u smrt njezina žarka i čista mahnitost? Čuješ li još ono zvono, koje je za svježeg jutra oplakivalo onu Klaru d'Ellébeuse, kad se ona tanka bijela povorka, u kojoj si i ti koračala, kretala prema rasplamtjelom groblju kao kakav roj ljiljanâ!

Koliko je popodneva odonda prošlo! Almaidi d'Etremont je dvadeset i pet godina. Ona pozna osamu i sjenu, koju mrtvi razastiru po tratini, po kojoj su nekada koračali. Jednolično prolaze dani, a da ništa ne zbunjuje to siroče, koje je ostalo samo u tom odviše prostranom domu, uz staroga ujaka, skršena i ćutljiva. Nije se nijedan putnik zaustavio, u majsko veče, pred ogradom, da ubere u miomirisu crnih ljiljana ovu djevičansku vjerenicu. Uzalud vreba Almaida, sjedeći kraj ribnjaka, na onog legendarnog šarana, koji treba da iz tamnozelenih dubina iznese bračni prsten. A njenom snatrenju ne odaziva se ništa drugo nego krič paunova, koji se šepire u turobnoj sjeni hrastova. I ništa ne donosi utjehe njezino razmišljanje osim tog samog razmišljanja. I ništa se ne dotiče njenih usana žarče od cvijeta pasiflorina, što ga raspojasani povjetarac dovijava potresajući joj putene usne.

U Almaidinim očima nema više nevinosti, već tople i ponosne melankolije: pramen crnog svijetla iznad tankog i pomičnog nosa. Njeni obrazi i njezin podvoljak tvore lûk tako savršen i pun, da bi svaki cjelov narušio njegovu skladnost. Ispod širokog slamnog šešira, urešenog cvjetovima maka, prosula se kosa u tamnim uvojcima na oblu bjelinu ramenâ. A čitavo je tijelo tek ljeniva draž, slivena na tu klupu, s koje ruka Almaidina nehajno pušta da pane pismo.

... To je pismo Eleonore de Percival, drugarice iz mladih dana, koju je ona kasnije kadikad vidjala

i koja joj sad naviješta svoju vjeridbu pozivajući je na vjenčanje:

»O, Almaida, piše joj ona; osjećala sam, da će mi srce prsnuti... Nikad mi se proljeće nije pričinilo tako divno kao ljetos... Možebiti, da je nebo htjelo još i više uljepšati prirodu, da mi dade predosjećaj moga milja... Nikad nisu livade bile tako dražesne, a kad su cvjetni grozdovi jorgovana draškali moje obraze, širio se miomiris, od kojega mi je nestajalo svijesti. O, Almaida! Molim se dobrome Bogu, da i tebe obdari istom opojnošću. Da samo znaš!... Jedne večeri, kad sam se šetala rukom o ruku svoga vjerenika, počeo je da biljiše slavuj... Podlegla sam. Bilo mi je, kao da će mi se grudi rasprsnuti i kao da se u meni diže nov život... Kad sam se kasnije našla sama u svojoj sobi, osjetila sam toliku zahvalnost prema Nebesima, a vjera mi je bila tako snažna, da sam sebe poredila s onim svjetiljkama u svetištu, koje izgaraju jedino za Boga. U taj sam čas znala: da mi Providnost nije poslala René-a, ja bih ostavila ovaj svijet, da živim u božanskoj opojnosti Vječne Vjerenice. O, Almaida! Moli se za me! Da i tebe poplavi ista sreća!... Da sam umrla... ah, on bi tebe trebao odabrati«...

— Eleonora je sretna, reče u sebi Almaida... Kako smo egoistični, kad ne trpimo! Razastiremo svoju radost pred očima zapuštenih... Ja ću ostati sama i zapuštena. Ostarjet ću u očekivanju. Jedan će dan biti jednak drugome...

Sirota Almaida! Njene su oči pune suza, njezino je grlo sapeto. Ona širi ruke, ubire ružu i cjeliva je žalosno, kao da je uzima za svjedoka svoga bola.

Ali onda ustane:

— Podjimo, misli ona, ostavimo ovo tužno mjesto!

I ona izadje iz perivoja u sutonu, predje preko humka, odakle se čuju samo udarci kladiva iz daleke kovačnice.

Dvorac porodice d' Etremont diže se u najzabitnijem kutu jedne »Sretne doline«. U tom kraju okružuju smaragdno-srebrne livade, jasno-modro nebo i jasno-zelene gore bjelinu stadâ i vodopodâ, smedja ljetna strništa i crvene bukve raskošne Jeseni.

Koračajući po prvim proplancima proljetnog gorja, bere sanljiva Almaida kraj svojih nogu modru vladislavku ili bijelu narcisu, a sad opet, trčeći po ravnici, ulazi ona u modre ljetne lijehe, nailazi na bistru vodu i roni u nju.

Tako ona i večeras, bježeći od svojih nujnih misli i ljetne žege, dolazi do Aldudske šume. Pozna ona njene tajne staze. Tu je ona još kao dijete sjedala, dok joj je majka — rodom Španjolka iz porodice Alcaraz — pričala priče iz Granade, raspaljujući se i sama tim spominjanjem.

Ta je majka umrla, kad je Almaidi bilo trinaest godina; a mlada je djevojka dozivala u svoje sjećanje plamenu odaju, u kojoj ju je njezin otac primio u svoje naručje, kad je, dozvana u najvećoj hitnji, bila došla iz samostana, i mrtvačku postelju, na kojoj je ležala Guadalupe de Alcaraz, odjevena u bijelo i nakićena kao kakva Djevica od Almerije.

Od toga se dana slegla kruta sudbina na taj porodični dvor. Gospodin d' Etremont umro je kratko vrijeme poslije toga u ludnici, u koju su ga morali smjestiti, dok su njegovoj kćeri dali kao skrbnika skršenog i ćutljivog ujaka, koji je korisno upravljao imetkom svoje nećakinje, odvajajući je što više moguće od svijeta.

. . . Almaida ulazi sve dublje i dublje u šumu Aldudsku. Njezina haljina od tankog tkiva vijori o povjetarcu, koji se diže o zapadu sunca. I stigne do vode, skine haljinu i zaroni, ushićena, u vodu, u najskrovitijem zavijutku rijeke. Ona gleda, kako ispred njenih divnih nogu bježe bijeli otsjevi prestravljenih riba. Ona pomalo aršće uronivši sva u zelenu svježinu vode, u kojoj treperi sjena vrbâ. Diše teško, a ramena joj dršću, kad ju svu obuhvaća voda. Uokolo je sve tiho.

Kad je sjela na pijesak, osjetila je neiskazanu slast, što je daleko od omraženog dvorca, daleko od perivoja, u kojemu joj se svaki cvijet čini tužan. Često dolazi ona ovako ovamo, u večernji suton, da svoj glatki i obli vrat sljubi s ljupkom svježinom vode. Ona znade, da nitko ne zalazi ovamo. Uostalom, nju nije nikad snalazila odviše velika stidljivost. Već su je u samostanu korili, što u smijehu i napola gola trči po spavaonici.

Ali, kad se večeras zanijela u svoje sanje i zabavljala gledajući, kako u rijeci tone mahnito pismo Eleonorino, razabra ona neko šuštanje na rubu obale. Pogleda i sakrije se pod grmlje . . .

Bio je mladi pastir od neko petnaest godina. Gornje mu je tijelo golo, a kratke hlače od modrog platna bile mu zavraćene sve do bokova. Prelazi preko plitkog gaza, goneći ispred sebe dvije koze. Gubi se, ne opazivši Almaidu. Ali se ona, ugledavši ga, zarumenjela.

Vrativši se te večeri kući, salijeće je neka grozničava turobnost i ona legne rano, pozdravivši ujaka, koji ni zbog jela ne izlazi više iz svoje sobe, u kojoj čitav dan leži. Almaida ne može usnuti. Voda je bila odviše studena, misli ona. Snatri o vodi, koju pozlaćuje sjena, snatri o pismu Eleonorinom, koje se, nošeno valovima, dizalo i tonulo; snatri o hitrim ribama i o malom pastiru, koji je prelazio preko vode . . . Lice mu je bilo dražesno, a noge crvene kao kukuruz kad se bere, dok mu je tijelo bilo krepko . . . Prelazi li on često onuda? Nikad ga prije Almaida nije opazila. Kako je milo to dijete! . . . Vješto je fićukao, a one su dvije njegove koze bile crne . . .

II

Almaida d'Etremont rado promatra, nedjeljom popodne, kako seljaci plešu oko stare crkve. Toga dana vode pastiri i pastirice polagano kolo. Mlade djevojke nose poculice, crvene kao krv, a njihove se grudi nadimaju ispod marama, u koje je uvezeno žitno klasje, pa modri i crveni cvjetovi gorski. Odjevene su u crne haljine sa svijetlo-modrim vrvcama, koje su ostrag zavraćene potsjećajući tako na krila leptirova, obrubljena modrim nebom. A kolo se kreće lagano, tako lagano, da će svi zaspati od jednoličnosti svoga pjevanja. U ovih je gorštaka lice smireno kao mrtve stvari. Jedino im oči, tamne poput ahata, svjedoče o krepkom i blagom životu.

I dok Almaida gleda, kako se kolo vije i sluša onda mirni pjev, toliko beznadan, da nitko ne bi mogao reći, koliko je miran i beznadan, — prepozna ona malog pastira, koji je sinoć ispred sebe kroz zlaćanu vodu tjerao dvije koze. Ona ne zna, tko je on, iako već odavno poznaje većinu mladih ljudi, koji su se tu skupili... Ovo je dijete dražesno, govori ona u sebi. I ona se smiješi gledajući, kako dječak ozbiljno pleše, držeći za ruke dvije lijepe djevojke, kojima lica nalikuju na rumene jabuke, orošene rosom. I Almaida se mnogo raduje, što ga je sinoć vidjela zavraćenih hlača, gotovo gola kao maleno pastirsko psetance, tek rodjeno, i da ga sad opet nalazi ovdje, odjevena vunenim pastirskim odijelom, kako svoj korak i svoj glas upravlja prema žalostivoj popijevci.

— Tko si ti, mališu? Odakle si? Čiji si?

— Ja sam Mali Guilhem Orramounov, gospodjice.

— A gdje si se dosad skrivao? Nisam te nikad vidjela u selu...

— Došao sam, da zamijenim svoga brata, koji je otišao.

— A gdje si bio?

— U dolini Gavarnie, gospodjice.

— A što si ondje radio?

— Pleo sam uzice za sandale, a stric me je poučavao, da postanem planinarski vodič.

— Pa ti si još premlad za gore. Koliko ti je godina?

— Šesnaest, gospodjice.

Lice je mališevo ostajalo mirno. Gospodjičina ga pitanja nisu prestrašila. Obraz mu je lijep, gladak kao gusto mlijeko, oči slične dudu, zubi bijeli kao u zeca, a usne kao cvijet kozjeg zuba.

Njegova majka pridje k Almaidi:

— Govorite, gospodjice, s mojim sinom?... Mali Guilhem, skini kapu!... Niste ga poznavali?

— Nisam... Pustite ga, neka dalje pleše. Lijepo vam je dijete.

— Jest, lijepo, gospodjice. Ali nije uvijek razborito. A moram se smijati, kad ga gledam, kako pleše s djevojkama, koje su veće od njega. Kolika drskost!

I opet se počinje kolo i popijevka, slivajući se u andjeoskoj blagosti. Poput tamjana dižu se glasovi prema zažarenim planinama. To je čas, kad se planina zlati kao plod ili kao crkva, čas, kad vinovo svijetlo sunca pada na rododendrone i grozdove, kad se noćno modrilo omorikâ rasprostire po ispremiješanim sjenama.

Almaida d'Etremont vraća se u tmurni dvorac, osjećajući na dnu srca žalost, što ne sudjeluje u radosti tih priprostih gorštaka. Ah, zašto nije ona pastirica? Zašto ne stanuje podno provalije, gdje dršću modre jetrenke, u kolibi tih pastira? Punila bi krčag na zelenom izvoru, koji ljeti žubori. Njegovala bi u seoskoj bašti ljiljane, ružmarine i stoperke. Ne bi je više budilo turobno dozivanje paunovâ, već za sunčana jutra pjev pijetlov. Ljeti bi išla svaki

dan u goru, noseći ručak svom mladom bratu. Oboje bi griskali kupine. Čuli bi smijeh izvorâ. Cjelivali bi usne rododendrona. Pili bi blagoslovenu vodu, koja ključa iz pećine. Svojim zelenim šibama tjerali bi bijele ovce na cvjetne livade. Slušali bi, kako iz visinâ ozvanjaju opora zvonca stada...

Ali umjesto svega toga treba se, po običaju, vratiti kući, podnositi ružnu jednoličnost beznadnog života. Sirota Almaida! Živeći uz dvoje turobne služinčadi i žučljivog rodjaka, ona je robinja u tom zlosretnom dvorcu. Kao lik duvne na vršku tornja, ne zamjećuje ona ništa drugo nego prašinu što se diže, kad prolazi krdo umornih ovaca. I ništa više! Toliko je žalosna, da više i ne osjeća želju, kao nekoć u samostanu, da izražaj te svoje nujnosti stavi na papir.

U svojoj sobi počinje ona opet snatriti. Sjela je da plete vijenac od cvijeća, što je razasuto po njenom krilu. Posljednje svijetlo dana osvjetljuje njezin lijevi obraz, dok joj tijelo ostaje u sjeni. Dosadjuje se. Muči je neka neodredjena želja, ne zna sama, čega joj nedostaje: neka mòra, koju bi htjela odagnati, neki strah, sličan onome, koji je kadikad prožima, kad se budi. I ona ne osjeća ništa, tek na čas pritisak svoga lakta o koljeno, koji je toliko zbunjuje, da se diže iz naslonjača, u kojemu se protegnula. Prolazi kroz sobu, ne skidajući svog slamnog šešira. Lako tkanje njene haljine šušti gotovo nečujno i ispunjava je nekom čežnjom. Uznemiruje je klizanje tkiva po obloj i toploj njenoj puti.

Kako je u taj čas lijepa Almaida d' Etremont! Njene zasjenjene oči u tom hladovitom sutonu, njeno bljedilo u času, kad dan gine, njezin krepki i dražesni hod, u kojemu se za svakog koraka njeno povodljivo tijelo isprukža, odaju jasno njeno poreklo po majci, krv uzavrelu na suncu žarke Granade.

Almaida stavlja svoju kitu na trbušasto zavijenu komodu, na kojoj svjetlucaju bakreni okovi, i skinuvši sa stijene gitaru, probere na njoj nekoliko

akorda. Sad je sjela, prekrstivši noge, sapinjući nervozno prstima vrat zvučnog drveta, i dodirujući se muklih žica, počne Almaida pjevati.

Kroz prozor bludi njezin pogled u modru noć, koja se razastrla prekrivajući ribnjak svojom raskoši. Slijepi miševi, koji vole crvotočne tavanske grede, kruže, udaraju, škriplju, čagrću i klizaju se po tečnom zraku. Gusto granje hrastova mreška se poput crnih pramenova dima u noćnom modrilu, koje se iznad tamne aleje širi, slično sedefastoj riječi.

Gitara kliznu do nogu Almaidinih. Zabacivši glavu i spustivši ruke, neodredjenih pogleda, ustreptalih nosnica, ona na čas protrnu. Jer joj se pričinilo, kao da je u trenutačnom prividjenju u mjesečini, koja se razasula drhtava poput potočića, ugledala mlada pastira, koji, smijući se, pruža prema njoj plameni cvijet svoga tijela.

III

Ovo je već treće vjenčanje, kojemu prisustvuje Almaida, otkad je izišla iz samostana. Još prije zore ona se probudila u svojoj sobi, koju su joj spremili u dvoru porodice Percival, žaleći, da neće ona sama toga dana dati svoje srce i svoju ruku već dugo iščekivanom vjereniku.

... Medjutim, bilo bi i pravedno, da sam se udala prije Eleonore. Ona je tri godine mladja od mene. A ja ipak nisam ružna... Ali nitko živ ne dolazi po mene, nitko se ne zanima za mene, jer moj ujak, ne će da vidi nikoga živog... Trpim. Zašto haljina, kojom ću se sada odjeti, nije svadbena haljina?... Muka mi je prisustvovati tom vjenčanju. Ne ću biti gladna. Ne ću plesati. Sve mi je to dosadno... Da sam srela njezina vjerenika prije

nego ga je ona ugledala, mogao je on isto tako mene odabrati... Zašto ne? Sve se u svijetu dogadja po sreći, ali ja nemam sreće... Kažu i to, da je ona bogata, a da ja nemam mnogo... I da je moj otac umro u ludnici... Ali zar sam ja luda?... Kad čovjek ima ujaka, kao što je moj, onda se ne udaje, nego samo prisustvuje sreći drugih. To je glupo. Uzbudljivo i žalosno... Mladenci će poći u Španiju. Moja je majka bila iz Španije, pa bih ja kao nevjesta morala poći u Španiju. Kazala mi je, da će se zadržati u Fontarabi. Ja poznajem Fontarabu. Spavat će zajedno. Željela bih, da i ja s kime spavam. Slušat će oni mrmorenje mora. Ono je modro i blista se na suncu. Radit će sve, što god budu htjeli. Sakrit će se u kakvoj gostionici, gdje će biti mazgarâ. Ondje će djevojke imati u kosi cvjetove od granatne jabuke. Na ovisokim zidovima oko vrtova, cvast će šeboj. Eleonora će sići u zelenu dolinu. Oboje će leći u mahovinu... Ah, kako je u ovom krevetu dosadno! Treba da ustanem.

Već se dvorac ispunjava bukom. Kako je dan lijep! Sve je nebo kao svjež bršljan. A u kruništu njegova cvijeta orubljena je livada. O svjetlosti, jasnija od kiše! O zelene daljine! Zašto je zbog vas duša Almaide d'Etremont mračnija nego obično?

Sjela je u krevetu, prije nego što će ustati, i stala promatrati uz osjećaj gorkog ponosa savršenu oblinu svojih ruku, koju miluje tamno svijetlo njezinog pogleda. Djevojka udiše ponešto divlji miris svoje puti, a grudi joj se u isti mah stadoše nadimati od jecanja.

Kako je lijepa, sada, odjevena! U svojoj paradnoj haljini, ružičastoj kao rastvorena smokva, naduvenoj od krinoline, nalikuje ona na suvraćen cvijet, na plamenu buniku, koja se uzdiže sa svojim prašnicima. Iz steznika sjaju njena zagasita pleća i zahvaćaju poput čaške taj opojni cvijet. Pri svakom koraku, što ga Almaida učini u sobi na peticama

svojih ružičastih cipelica, kao da ona iskače gola iz svojih plamenih latica.

U tom času zajeca svadbeno zvono u andjeoskom zraku, a u dvorištu zaštropoću teške karuce. Dolaze okolišne porodice. Evo Limereuil-ovih. Evo Demonville-ovih. Evo starog, drhtavog markiza d'Astin, koji hramlje na svojoj drvenoj nozi opirući se o prijatelja d'Ellébeuse-a. Još uvijek udara u oči ljepota njegove bijele kose. Izuzetno je ostavio svoj kožni naslonjač, u kojemu prevodi *Enejidu* i u kojemu se sjeća kineskog carstva, gdje je nekada bio. Kažu, da su tragične avanture poremetile njegov život i da se u sutonu svoga života sprema, da s mirom udje u Carstvo Božije kao Robinzon poslije povratka sa svoga otoka. Stojeći kraj prozora, ugleda ga Almaida. Razabira oštre crte njegova lica i one bolne nabore, koji su se urezali u starčev obraz. Na dnu stepenica pozdravljaju ga s počitanjem dva jedra mladića. On im odzdravlja ne smiješeći se.

Po pijesku šumi trka brojnih konja. To su mladi okolišni seljaci, koji dolaze, da pozdrave vjerenicu. Dovode joj bršljanom okićenu junicu. A seljanke, odjevene u bijelo, nose kavez od vrbova pruća, u kojemu plaho lepršaju dvije grlice. Aleja je posuta lovorom, šimširom i perunikom. A zvono, kojemu se odmah odazivaju one dvije grlice, guče neprestano u jasnom jutru. Glasovi djevojaka, nježniji od eglantinâ, odjekuju od dvorca. Probudile su se one rano ujutru u ložnici, koju su im priredili pokraj odaje vjereničine, uz glasan smijeh dižući vitke ruke prema svojim još sanenim vlasima.

Doskora se poče redjati povorka. Dolazi nevjesta i namješta se. Nalikuje na ljiljan, okružen drugim cvjetovima. Bijeli jorgovan, ispremiješan četrunovim cvjetovima, ovjenčava na njenom čelu glatke i crne vrvce, s kojih pada lak veo, prozračan kao krioce komarčevo. Spustila je trepavice, što trepere poput crnih leptirova, koji su sjeli na njenu

zjenicu, tamno-modru kao vladisavka. Punano njezino lice gotovo je i previše dugoljasto i usko; nos prenježan, koliko god je životni duh što ga oživljava, lak, a zavoj njegov istaknut iznad blijedih i stisnutih usana. Poput gjurgjica diže se navrh pleći čipkasta ogrlica. Iz vrvcama urešenog rukava izlazi ruka čudesno sitna, koja počiva ponešto zgrčena na očevu laktu.

Almaida d'Etremont zagrli Eleonoru, uzvrati pozdrav gospodinu de Landelaye-u, budućem suprugu, i uhvati se ispod ruke gospodina de Soulère-a, koji joj je odredjen za pratioca. Izbor toga kavalira njoj se ne svidja mnogo. Udovac je, a kažu za nj, da govori mnogo o sebi i to veoma malo zanimljive stvari... »Pristajao bi bolje u knjigu *Značajeva* La Bruyère-ovih nego ovamo«, misli u sebi Almaida... »Pustit ću ga, neka govori«.

Svi polaze pješke u crkvu putem, obrubljenim živicom crvenih kupina. Velika je žega. Svi šute. Tek jedanput zakrekeće žaba u vlažnoj, travom obrasloj jami.

U crkvi se razasiplje svijetlo u širokim pramenovima, šarenima od obojenih prozora, a povlaka vjereničina, razastrta po svježem kamenom taracu, nalikuje na dugu. Kapela je slična bučnom saću, kad uokolo kruži roj radinih pčela. Miris šume, tamjana i cvijeća ispunjava to sveto zaklonište. Zajeca zvuk sitnih orgulja, koji se diže i širi ispod svoda, dirajući pobožne duše.

Na koljenima, sakrivši lice rukama, Almaida d'Etremont kao da se moli, ali ona u ovom svom stavu traži način, kako da se odvoji od svoje okoline, da pusti u svoju dušu nešto malo onog mira, koji se radja u tišini ljudske unutrašnjosti. Divna je u tom položaju! Rekao bi, da će to tijelo, istegnuto onako na koljenima, raspršiti svoju ljusku i odvojiti se poput zrela ploda sa granja svojih bujnih vlasi.

Doskora podigne Almaida glavu i ugleda na prozirnom staklu obojenog prozora mladog Ivana Krstitelja, zaogrnutog kožuhom pokraj potoka. I sjeti se ona Malog Guilhema, koji je takodjer pastir i prelazi gaz rijeke:

... Da je blagosloveno ono doba, kad su gospodari i sluge bili još jedna porodica!... Bilo je to zlatno doba, umuje ona. Ruta je pabirčila klasje uz Boza, koji ju je uzeo za ženu. Crveni se mak žario sred sjenatog klasja. Od opojnog soka bujali su modri grozdovi kanaanski... Žene su radjale u sjeni devâ. Mladi poglavari plemenski molili su se u pustinji.

... Bože moj! govori u sebi Almaida d'Etremont... Bože moj, čuj me, ja *hoću* da ljubim... toliko sam žalosna... tako nesretna... Bože moj, ja moram nekoga ljubiti... Dižem glas svoj k Tebi!

Ali mladoj djevojci ne odvraća ništa osim sitnih orgulja, koje nastavljaju svoju tananu svirku, sličnu glasu vjetra večerom iznad vodâ.

Povorka se opet redja, a crkva se prazni. Miris već uvenulog lišća jači je o podnevnom suncu. Postavili su dva stola u hambaru, kojemu su stijene pokrivene lišćem. Za jednim su stolom uzvani žitelji seoca. Ručak se počeo. Dnevni su štropoti napolju zaglušeni. Vrata su zatvorena. Čuje se tek laka zvrka viljušaka, koje udaraju o tanjure. Hladovina je orosila mir dušâ. Gospodin d'Astin ustaje i govori:

— Drago mi je, milo moje dijete, dobra Eleonora, da mi je još dano prozboriti o tvojoj sreći prije nego što grane sunce ondje u svijetu Sjena. Ja sam kao putnik, koji se vraća u svoje rodno seoce i ne traži više ništa drugo, nego da skoro počine s mirom ispod lijepog hrasta, koji zasjenjuje grobove njegovih predaka. Sličan sam Odiseju, koji, vrativši se svome ognjištu, voli da se sjeća burnog mora i svojih bojeva. Ja sam kao stogodišnji brijest,

koji se raduje, da krije u svojoj posljednjoj krošnji lijepo gnijezdo tvojoj mladosti i tvojoj dražesti.

»Na izmaku tolikih doživljaja, koji su moje pustolovne korake upravljali od obala Kineskog carstva do žalova maglovitog Albiona, smirio sam se, dižući poglede prema nebu, povjeravajući se božanskoj zvijezdi, koja je umjela da dovede do njihova cilja Kaldejske Mage kao i Brodara iz Genove.

»Koliko je olujnih ljeta utisnulo u moje lice neizbrisive brazde! Koliko je mrazova ostavilo na mome čelu ponešto vječnog inja, koje me opominje, da ću doskora dostići prve vrške drugog jednog Nebeskog Carstva!

»Drago moje dijete, eto te zauvijek kraj plemenitog muža, koga si odabrala. Njegova će te otmenost učiniti ponosnom, njegova dobrota sretnom. A Bog će vas blagosloviti u vašoj djeci.

»Avaj, prijatelji moji, zašto nisam učinio kao vi? Višnji Tvorac dao je čovjeku družicu, da bude s njim ispod zlatnih plodova zemaljskog raja. Dopustite starcu, koji će doskora sići u grob, da požali osamljenost svoga života.

»Istina, lijepo je putovati! Zanimljivo je, odjenuti se haljinom knezova kakvog mongolskog grada, prodrijeti, prerušen u lamu, u zabranjene vinograde, i vratiti se s toga putovanja s jednom drvenom nogom! Ugodno je proučavati astronomiju u društvu Isusovaca pekinških i prisustvovati u sredini nježnoga naroda svečanosti četvrte mijene mjesečeve!

»Ali koliko je ljepši život onoga, koji je živio po zakonu Gospodinovu i koji će umrijeti poput ratara u priči novozavjetnoj, držeći ruke u rukama svoje djece.

»Prijatelji moji, dopustite, da vam prije nego zamukne moj glas, povjerim amajliju, što sam je donio sa svojih putovanja. Možebiti da će vas ona zaštititi od mnoge opasnosti: — Ne živite odviše u sanjama! One radjaju nujnost. Poznavao sam mladu

Tatarku, koja se poput Trn-ružice dala ovladati sanjama toliko, da je poslije sedam godina sna umrla od tuge, što se probudila.

»Priklanjajte svoju brigu kućanstvu. Hranite perad. Sadite korisne biljke. Pohadjajte siromake u svojoj okolini. Usadite u srca sinova i kćeri, koje ćete poroditi, ljubav za istinu i prirodu, jer jedino u djelu Tvorčevu stoje naše radosti i naše utjehe.

»A sada vam, djeco moja, kazujem zbogom. Zahvaća me neko ganuće u času, kad zacijelo posljednji put gledam grabove ovoga perivoja, ispod kojih su se prije sedamdeset i pet godina vjerile druge sjene. Ali me ispunjava i radost, što poslije bezbrojnih nevolja naslućujem vječni pokoj, presretan, što mi je Svemogući udijelio još tu milost, da vidim, kako se u vama ponovo radja draga prošlost«.

Svršivši svoj govor, sjedne gospodin d' Astin teško. Zavlada najprije šutnja puna počitanja, a zatim plane pljesak, koji je pozdravljao njegove misaone riječi. Pokraj govornika drhtao je taman lik. To je baka nesretne Klare d' Ellébeuse, prastara gospodja d' Étanges, koja jeca u svoje koštunjave i žilave ruke. I najedared, dražesnom i bolnom kretnjom, zastirući neprestano oči jednom rukom, pruži ona drugu svom starom prijatelju d' Astinu, koji poljubi njene prste, na kojima kao da je jecalo staro prstenje.

A Almaida d' Etremont, lijepa kao zvjezdana noć u svojoj plamenoj haljini, pomisli u sebi, gledajući starog plemića, koji je dršćući dizao svoju čašu:

— Kako je lijep! ... Miliji mi je nego mladoženja ...

I Almaida se uvelike razveseli, kad je poslije svršena ručka prišao k njoj gospodin d' Astin:

— Već vas odavno nisam vidio, drago dijete. Ja se, evo, gotovo više i ne mičem ... Kako je va-

šem ujaku? Je li još uvijek manijak? Ali što ćemo! Ah, kako su bili umiljati, vaša draga majka i vaš otac! Kako ste lijepi, pa zašto se ne udajete? Nemojte rumeniti... Ah, da! Razumijem... Ujak?... Mogao sam to i misliti.

— Najposlije, — nastavi gospodin d' Astin, smiješeći se, — ništa ne traje vječno!... Granatne su jabuke stvorene, da budu ubrane. A ako vaš ujak poput zmaja čuva stablo, ukrast će mu, draga moja, drugi plodove... Veoma žalim, što nisam više dosta mlad... Što velite?... Da vam je kod kuće dosadno? Ne idete nikuda? Kad ćete doći do mene? Utorkom se kod mene sastaju prijatelji, hoćete li doći?

Almaida odgovori:

— Odviše ste ljubezni, gospodin d' Astin... Vrlo bih rado došla, ali ne mogu. Iako me moj ujak rijetko vidi, ipak ne bi dopustio, da odem od kuće u pohode drugim ljudima... Danas mi je dao dopuštenje sasvim izuzetno... Hvala, gospodin d' Astin, hvala...

— Pa dobro, kćeri moja, reče plemić napola veselo, a napola turobno, namijenit ću vašem ujaku za lijes najljepši hrast iz mojih šuma.

Rekao je to stojeći, opirući se o svoj štap, smijuckajući se zlurado poput gospodina de Voltaire-a. Ali je iz njegovih očiju prosjaivala neiskazana dobrota, premda se veselio zaprepaštenju, koje je vladalo zarumenjenom djevojkom. Promatrao ju je blagim skepticizmom, dostojnim starca, koji je sačuvao poštovanje prema ljepoti, ali se u nježnoj bojazni smiješio iluzijama mladih ljudi.

IV

Nekoliko dana poslije svadbe Eleonorine podje Almaida d' Etremont prema rijeci, koja natapa šumu Aldudsku, i naidje nedaleko od strmine u gustom grmlju na Malog Guilhema, gdje svira u frulu.

Ona stane i nasmiješi mu se:

— Je li teško tako duvati?

I ona prihvati trouglatu frulu od šimširovine i dotakne se svojim vrelim usnama njezina ruba.

— Ne tako, gospodjice. Treba da kliznete frulu slijeva nadesno, a onda opet zdesna nalijevo, duvajući redom u svih dvanaest rupa.

Večer je blago zadrhtala u spominjanju na mlaz kiše, iza kojega je opet granulo sunce. Gusti bijeli oblačci gone se po tamno-modrom i čistom nebu. Zelena voda, kojoj se na površini suze modrih vrba šire u svijetle kolobare, smućuje se pogdjegdje kad se sa njenog dna dižu mjehuri, da se na površini rasprsnu.

— Hodi, sidjimo do rijeke, reče mu ona. Pa da sjednemo ondje, hoćeš li?

Dječak sjedne do nogu Almaidinih i prinijevši svoju sviralu usnama, nadune obraze iznad šupljeg zvučnog drvca.

— Tko je bila ona lijepa pastirica, s kojom si onomadne plesao?... Ona, koja je imala lakovane cipele i ljubičaste čarape?

— Moja prijateljica, gospodjice.

— Kako »tvoja prijateljica«?

— Moja ljubovca, gospodjice.

Almaida se zarumeni i zapita:

— A zove se?

— Maïlys.

— Jeste li vjereni?

— O, vjereni... odviše smo mladi...

Zatim doda vragoljasto:

— Zabavljamo se u planini.
— A kako se zabavljate?
— Ljubimo se, gospodjice.

Almaida se opet zarumeni, zaćuta časak i nastavi:

— Pa kako se to ljubite?

...A čim je to zapitala, zakuca joj srce, zašume uši. Ne zna ni sama, da li žali, što je govorila. Pruži ruku i osjeti kroz tanko tkivo svoga rukava užareno lice mladog pastira. Ostali su dugo vremena tako, šutke, nepomični, zaglušeni svojim kolebljivim žudnjama i oštrim mirisom crvene metvice.

...Bože moj, što se može? pomisli ona. Dobro je biti ovakav...

Ali kad je ona, nesvijesno, gotovo i nehotice, primaknula bliže k sebi glavu mladićevu, on se uspravi kao koza, kad brsti lišće, i ubere usne sladje i vrelije nego što je plod, kojemu se srž rastapa.

Nato se mlada djevojka digne i otide, ne kazavši ni riječi.

Od toga se dana, njih dvoje sastaje i ljubi. Topli naviljci sijena s kraja kolovoza sakrivaju njihova milovanja, koja niti tko naslućuje, niti tko buni. Sljubljivali su se, ljuljani hihotom žubor-vode i jednoličnim šumom kozâ pri brštenju. Kadikad bi pošli u pustopoljinu. Kolika slast, jedno u naručju drugoga, ukopati se u one plamene grozdove! Tonuli su besvijesno u svoju nasladu, kad bi vrelo popodne razrivalo žutu zemlju puteljaka i kad bi nagli pljusak oluje iznenada zapljuštao po lišću! O, lagano vraćanje kroz visoke loze, kad drozd pijuče dozivajući uzalud nestale grozdove; i ustavljanja ispod smokve, kad Almaida, podliježući tolikoj opojnosti, može jedino još da uz jecaje zatrepće trepavicama.

Već je stigla i jesen, a njih dvoje još kriju u planini svoju ljubavnu razbludu.

Strastvenost Almaidina biva sve silnija: ona postaje iskusnija u naručju maloga fauna. Ona mu

se predaje bez sustezanja, bez bojazni, bez žaobe i bez grižnje savjesti. Nahodi ona u svježem žaru cjelova oštri okus rujnog ploda, koji prožima sve njene udove. Ona ispunja uspomenom na svoje obgrljaje perivoj, koji je prije bio tako tužan. Krič paunova ne zamračuje više sjena, već sja o suncu, blještav i radostan. Nemirna zlovolja njezina ujaka, kao i vijesti, što ih Almaida prima od Eleonore, ostavljaju Almaidu ravnodušnu, gotovo neprijaznu. Na sunčanoj ploči kazuje sada šiljata sjena lijepih zrelih suncokreta časove željkovanja i iščekivanja.

Oboje se uspinje uz pećinske staze i sastaje u opustjelim ovčarnicama. S grabova još nije spalo lišće, rujno kao bakrene ostružine, što se grče u plamenu. Mekota modre šutnje i neprestani mrak ispod stoljetnih borova miluje treptanje njihovih trepavica, a njih dvoje ushićuje lijetanje bijelih jarebica, od kojega dršće razbudjena tišina.

Nitko se u selu ne čudi, videći njih dvoje zajedno gotovo svakoga dana. Zna se, da Almaida voli takove šetnje, s kojih donosi rascvalo granje. Nije nimalo čudno ni to, što uzima vodiča: opasno je lutati sâm po planini.

O vodopadi, koji kao da ste ukočili svoj hitri pad! Zlaćano-grimizna nebesa! Ptice grabilice, koje se sunovraćate u bezdna, gdje spava buka! Spilje, kroz koje protječe tečni safir prokljućalih voda: gledajte, kako prolazi dvoje dražesne djece!

Da prilegnu, čas ih zove meka i svilena mašljika, čas ih opet prima i zamara tratina, zelenija od one doline, u kojoj su od ljubavi ginuli pastiri Cervantesovi.

Almaida d'Etremont uzimala je na te alpske izlete kapulet i toplu škotsku maramu. Sama je uvezla cvjetove maka i mrazove sestrice u šuštavu i blještavu svilu, koja se nadima na njezinim grudima. A Mali Guilhem voli je takovu još i više, jer mu se ona više ne pričinja kao gospodjica iz dvora Aldudskog, već kao sestra onih pastirica, što ih je

ostavio, kao sestra onih, koje dovode iz blještave bjeline sunčanih zapada divotne sjene stadâ.

I dobro je, da se najposlije raspršila turobnost Almaidina! Kako je ružan život ona prije provodila! Nestaje sada svih nedaća skorašnjega života, gorki i jednolični bol, koji je njenu dušu ispunjavao gadjenjem, nepravda, da je nitko ne ljubi, nju, kojoj je duša previrala od gorčine i zaglušnog ljubomora, kad bi po krovovima hambara grlice sljubljivale svoja krila.

Radije bi bila pošla i u smrt, nego da se vrati u svoj predjašnji život. U smrt, koju je nekoć dozivala, kad bi noću, ležeći u postelji, kroz otvoreni prozor slušala šum i umiranje olujnog vjetra u lišću krošnate smokve — kad ne bi ništa drugo naslućivala osim toga jecanja.

— Ljubiš li me? Reci, da me ljubiš, Mali Guilheme! govorila je ona.

A lukave oči dječakove pale poput žeravice oči mlade djevojke, kojoj on odgovara jedino milovanjima, koja ona iščekiva. A onda, ovladan požudom, zatvori on svoje oči kao šumar pred rojem pčela i opaja se miomirisom tog šumskog cvijeta.

— Gdje si jučer bio? Jučer te nisam vidjela. Kaži mi, gdje si bio? Želim znati, gdje si bio.

— Jučer sam vodio turiste na Cinq-Monts.

— Nije istina. Znam pouzdano, da si pošao svojoj pastirici... Bio si s Maïlysom. Odlazi. Ne volim te više.

— Nisam bio s njom. Bio sam na Cinq-Montsu.

— Lažeš. Poljubi me.

I Almaida pušta, da se na njoj igra taj gorski vjeveričić. Ona, koju su u samostanu s pravom prekoravali, da odviše ističe ponos svoje rase, ona pruža cjelovima maloga pastira nepomični i savršeni oval svoga lica, koje potsjeća na ukočeni prezir, na čulnu dostojanstvenost kakve tmurne Marije Antoinette.

Kako malo ona sada žali, što se nije udala! Je li moguće, da je ona tek prije nekoliko dana čeznula za životom, sličnim životu Eleonore de Landelaye? Malo sada mari Almaida, da je njezina prijateljica stigla u Španiju s mužem blijedim i klonulim! U srcu su Almaidinom svi oni žarki krajevi, sve španjolsko vino, sve granatne jabuke, sve njihove ljubavi, i sve španjolske popijevke. Oh! sto i tisuću puta joj je miliji od najsavršenijeg plemića onaj zagasiti kozar iz doline, koji je cjeliva svojim bujnim usnama.

Njih se dvoje ljubi. Vrijeme prolazi. Poslije crnog Ljeta i rujne Jeseni evo Zime. I kad je došla zima, Almaida se strasno sjeća modrih šuma, koje su prve počele skrivati njezinu ljubav, potočićâ, koje je milovala golubica La Fontaine-ova, libelâ iznad zeleno-modre rijeke Aldudske, udaranja mlatila, koje je pratilo gukanje grlicâ i muk cjelova. Ona sebi doziva u spominjanje i hladovinu ovčarnicâ za vrućih rujanskih podneva, prodornih milovanja, trbušastog crvenog krčaga, iz kojega su pili vodu, što je ključala iz pukotine tla.

V

Sada je zima, veljača. I toga dana mora Mali Guilhem da povede na vrhunac planine tri turista, koji su sinoć stigli u gostionicu.

Prije nego što je pošao po njih, iako je bilo još vrlo rano izjutra, došuljao se on kroz perivoj dvorca do prozora Almaidinih. Ona je bila ostavila pritvoren prozor na južnoj strani. A on se po granama smokve popeo do nje i ušao u sobu.

— Tiho! Budi oprezan... Lijepo je, da si došao. Iščekivala sam te već čitav sat. Prozebao si. Gle... Ovdje će ti biti prijatno...

Na golubinjaku zavija vjetrenica.

— U planini će vas zateći oluja.
— Ali oni uza sve to žele poći.
— Koliko ih ima?
— Trojica.
— Koliko je sati? Tri?
— Tri i pô.
— Budi pametan. Treba da podješ... Čuj, kako šušte lovori!... Neće li biti lavinâ?
— Neće.
— Podji...
— Idem...
— Zbogom...

Stigao je već do crkve. Odbija četiri, hrapavo, meko i tanano, kao da dršće i plače. Turisti dolaze.

Mali Guilhem stupa na čelu. Ide odmjerenim i laganim korakom, služeći se pri usponu pomalo svojim gorskim štapom, ali zastajući na čas nogom na kamenoj stazi, da se uvjeri o ravnoteži kamenja.

Uspeli su se do prvih proplanaka, gaze preko nabujalih bujica. Šumne vode rasprskavaju svoju finu prašinu o pećine, odbijaju se, vraćaju se opet u svoj pravac, teku časak lagano izmedju dva kamena, skaču opet u vis i raspršťavaju se pišteći.

Mali Guilhem upozorava, da će na vrhuncu biti oluje. Zatim se opet zanese u svoje sanje, koje uljuljavaju od časa na čas redovito udaranje gvozdenog šiljka o granit. Misli na djevojku, od koje dolazi i protrne osjetivši, da mu se pod pazuhom sačuvao sladosni oćut punog i mekog ramena Almaidinog... I pomisli: ova gospoda, što idu sa mnom, zacijelo nemaju tako lijepe ljubovce, kakva je moja... I on sebi predočuje divne usne Almaidine, nježni i nemirni nos, podatljive oči, elastičnu mekoću njenih grudi, zagasitu draž njenih nogu ispod tankog muslina.

Na nebu se najedared ukaže oštri oris gora. Prodirući pogdjegdje maglu, ukazuju se poput nebeskih žila tamno-modri bridovi izbrazdani snježnim mrežama. Podjednako, kako se oni uspinju i mijenjaju stajalište, pričinja se, kao da se vršci, poredjani jedni ispred drugih, razmještaju i da im se šiljci obnavljaju.

Ulaze u modru noć borikâ. Još uvijek se čuje, kako svijeni štapovi pipaju kameno tlo na onoj strani, gdje nema ponora. Evo ih na prvom snježnom proplanku... Oprez!

Mali Guilhem ide napred, da ugazi put. Najprije oklijeva, ali onda zagazi nogom odlučno u snijeg, koji mu seže do koljena. Tako izgažene škulje, u koje svaki turist redom stavlja svoje noge, bliješte zeleno poput duboke rijeke.

— Vidite li ondje dolje?
— Jest. Snijeg pada.
— Jest, snježna mećava... Pazite! Legnimo... Ova mećava pali lice i ruke. Kao varnice... Gle!... Kuna, tamo dolje. Vidite li onu kunu?...
— Ne mičimo se odavde!

I oni ostaju nepomični, s licem prema zemlji, grčevito se držeći svojih štapova, da ih bura ne odnese.

Najposlije počnu silaziti. Dokle ti oko seže, sve je sada jedan jedincati i beskrajni žuti ili bijeli svod, na kojemu nema ništa: ni pokreta, ni glasa. Samoća je tako samrtna, te se pričinje, da bi muha poletjevši potresla čitavo nebo. Zbog silnog vihora nije moguće doseći vrhunca. Treba sići.

Započne se puzanje i klizanje. Mali Guilhem sjedne prvi na snježnu strminu i spusti se ublažujući štapom vrtoglavu brzinu. Drugi polaze sa smijehom za njim, zavijajući se sve do grudi okruglim grudama snijega, a imaju u tom gotovo vodoravnom lijetu onaj osjećaj čovjeka, koji spava ispružen poledjice, a sanja, da leti.

Doskora će oni preći ledenjak i biti izvan opasnosti. Vide se već dolje ovčarnice, u kojima će moći zajutarkovati. Mali Guilhem misli, kako bi ondje bilo lijepo s Almaidom... Ali su planine sada odviše zle. Ljeti bi njih dvoje moglo ovamo

doći. Prostrli bi na tlu svježu paprat... Dovest će ovamo i dvije koze. Uza smijeh će pokušati, da muzu mlijeko u njegov slamni šešir, kao prošlog ljeta... Bila je tako lijepa, nedjeljom, dolazeći sa večernje... Ona je dobra... Sve seoske djevojke poklanjaju joj visibabe, velike kite visibabâ. A Mali je Guilhem kadikad žalostan, što ona na čas zaboravlja na njega zbog jednog stručka cvijeća... Ljeti će joj on donijeti modrog badlja...

— Čujte!

— Što?

— Gdje je naš vodič?

— Sad je bio ovdje... Ne vidim ga više...

Sutradan, popodne, izvukoše iz ledene pukotine leš Maloga Guilhema. Ispod kape potekao mu je tanak mlaz krvi i ocrvenio mu grudi, kao prsa ptice crvenperke.

VI

Kad je baštovan dvorca javio Almaidi smrt Malog Guilhema, nije ona odavala nikakova uzbudjenja: toliko je bila potresena u duši. Samo je rekla:

— Ah! Kolika nesreća... i oteturala do klupe kraj sunčane ure. Njene oči gotovo nisu ništa ni vidjele. Strmogled se počinje okretati. Pričini joj se, da broji brojke i da ju je pritisnuo poput strašne more san, iza kojega bi se htjela probuditi, ali on sve dalje traje...

Almaidi ponestaje svijesti. Ne osjeća ona, da je glavom udarila o naslon klupe. Osvijestila se tek poslije četvrt sata.

Hrabro podnosi ona sve: pohod ožalošćenoj porodici, pogled na mrtvog Malog Guilhema. Majka sjedi nepomično kraj kreveta, na kojemu joj leži dijete: nosnice su mu ukočene, bijele, modrikastobijele kao što je za zimskih sutona snijeg na gorskim vrhuncima, do kojih ne dosežu sjene.

Na pragu kuhinje, obraćene u mrtvačnicu, kvoca uzdignuvši jednu nogu u vis, bojažljivo kvočka za svojim razasutim pilićima. Plamen svijećeドršće, zasvijetli, kaplje i dimi se iznad raspela i suda sa blagoslovenom vodom, u kojemu je grančica lovorike. Na stijeni visi uprtnjača i tikvica. Na zapretanom ognjištu umiva se dražesna mačka. Stara seljakinja u crnoj kukuljici moli se, kašljuca i odlazi. Lijepe seoske djevojke iz doline klecaju časak, zaprepaštene od toga neshvatljivog dogadjaja i čude se nepomičnosti tog dječaka, čija ih je vitkost gdjekada možda zaokupljala.

Almaida d' Etremont pane ničice. I reče sebi:

— Tu smedju kapu i to odijelo imao je onda, kad je plesao sa pastiricama...

Pokušala je da se moli, ali nije mogla. Nastavljala je svoju misao:

— Sa pastiricama... kad je plesao sa pastiricama... Kad me je prvi put sreo, padao mu je na čelo taj isti uvojak kose... Bilo je to onda, kad mi je grana ranila čelo. Stado se raštrkalo. Mislim, da to bleji ona najcrnija... Vrijeme je, da podjem odavde. Oh, kako mi je teško!

Ona ustane.

— Lijepo je, što ste došli, gospodjice. Toliko vas je volio... Gledajte: našli su njegov štap... Šiljak je bio krvav.

Almaida ostane studena i upita:

— A kada je sutra pogreb?

— U devet sati, gospodjice.

— Pošaljite u dvorac i uzmite sve, što god vam ustreba.

Vrati se kući i legne, ne okusivši ništa, i utone u svoje tužne sanje. Doziva sebi u spominjanje tu idilu od pet mjeseci. Svaki čas zaboravlja smrt Maloga Guilhema, jer su joj toliko svježe ljubavne uspomene. A po više puta joj se dogadja, da sebi kaže:

— Prekosutra ću se sastati s njim kod onog gaza kraj vrba; grabovi su sada goli; ne krije nas više lišće, pa treba biti na oprezu...

Onda opet pomisli:

— Nema li nešto, što me sprečava, da podjem i da se sastanem s njim?...

I prije nego što odgovori, da je Mali Guilhem pao u ponor i da sada nalikuje na mrtvi i modri snijeg, izroni u njoj druga jedna misao, koju bi ona rado odbacila... Ali kako, da na to nije mislila već dva mjeseca?...

...I najedared joj navali u lice val krvi, i ona zaguši u sebi krič stida...

Sutradan nije bila kod pogreba malog pastira, a i narednih dana ostala je ukočena od zaprepaštenja. Trudna! Ona je zanijela...

Što će sada? Sirota Almaida! Njezina će ljepota sazreti kao plod, kao plod strasti, u kojemu će biti zatvorena sva obećanja lijepih dana. Unatoč žalosti i straha snažan će život, crpen iz toga tla, u srce Almaidino tjerati svoj plameni sok.

Prolaze dani. Ona se sabire. Ne samo da ju ostavlja samrtni nemir, već suviše, neka divlja energija, koja u njoj ključa, biva u njoj to jača, što odredjeniji postaje osjećaj, da će roditi. Ona je odviše žena, a da se ne bi spremila na odbranu, a prva je njezina odbrana skrb, da sakrije svoje stanje. Zato uzima tu trudnoću na dnu svoga bića kao neko gorko, tmurno i strastveno odricanje. Ali se ta vatrena grešnica sljubila sa svojim plodom kao cvijet. I nikad ne bi tom zdravom i lijepom stvorenju došla misao, da u planinama potraži zle vile, koje po strmenima neplodnih uvala beru crne krinove, što svojim mirisom ubijaju nerodjenu djecu.

VII

Prodje tako dva mjeseca i stigne nova žalost, koja se Almaide nije ništa kosnula: — smrt njezina ujaka, koga je udarila kap. Nadjoše ga jednog jutra mrtvog u krevetu.

Kao u snu, smućena od svojih strahotnih bojazni, učestvuje Almaida tim pogrebnim svečanostima, ne obazirući se na nametljivce, kojih radoznalost procjenjuje blîzu propast dvora Aldudskog. Što će ona, sama u svijetu?...

Poslije pogreba pridje k njoj Eleonora de Landelaye.

— Draga Almaida, reče joj prijateljica, koliko te sažaljevam. Vjeruj mi, da često mislimo na tebe... Znadem, kako je nezgodno u ovakovoj prigodi govoriti o tim stvarima... Ali je to sad, možebiti, jedina prilika, koja se više ne bi mogla desiti... Ostala si u svijetu sama, bez ruke pomoćnice, o koju bi se mogla osloniti...

Almaida počinje naslućivati, što će joj prijateljica savjetovati. Pričini joj se, kao da joj se u grudima stinuo val krvi, koji je guši. Ali ona ne osjeća pri tome toliko žalosti, koliko nekog muklog uzbudjenja.

— Ne, ne... ostavi me... ostavi me! reče.

— Ne, draga Almaida, nastavi Eleonora, ja neću šutjeti. Bez sumnje te tvoj bol nagoni, da mi tako govoriš. Ali slušaj...

— Ne! Šuti!

— Neću; slušaj me; ja to hoću... René mi je kazao, da to učinim. Poznaješ gospodina de Soulère-a... Pratio te je na mojoj svadbi... Gospodin de Soulère je slobodan. On je bogat... On te ljubi.

Almaida odgovori prijateljici tek bolnim praskom smijeha. U nekoliko je časaka ona, kao što kažu za onoga, koji se utapa, ugledala brojne slike. Predočila je sebi dosadnog muža, što joj ga preporučuju, jedan njegov pokret, jedan njegov na-

klon, koji su je se neugodno doimali na dan vjenčanja Eleonorina. Ah, ona mrzi tog čovjeka, kojega gotovo i ne poznaje... Mrzi ga iz dna duše bezumnom i dražesnom mržnjom mlade djevojke... Zatim se, najedared, u njenim od mahnitosti raširenim očima odrazi planina, dok joj uporedo kucanje krvi u žilama napuni uši šûmom vodopada... Pričini joj se, da vidi na rubu ponora Malog Guilhema, kako se propeo poput vitke koze. Pokliznuo se na bijeloj ledini... Pada. Pao je. Mrtav je. U svom krevetu, navukao je na oči svoju smedju kapu. Oh! Kako su njegovi cjelovi bili vatreni!

I ona poviče:

— Ne... Zaklinjem te... Odlazi!... Zaklinjem te... Odlazi... Ostavi me s mirom.

Gospodin d'Astin pridje k njima.

— Draga Eleonora... Hoćete li nas ostaviti časak nasamu?...

— Dijete moje, reče on Almaidi, ti mnogo trpiš, je li?

— Oh, oh! jest, trpim...

— Dijete moje, ti trebaš dugo odmaranje... Molim te, povjeri se meni. Provest ćeš neko vrijeme na momu dvoru. Bit ćemo sami i ništa te neće buniti... Ne znam pravo, drago dijete, ali sve mislim, da iz mene govori želja tvojih dragih roditelja. Hoćeš li, reci, hoćeš li doći?

— Hoću, odgovori ona tiho.

— Dobro, treba da još večeras ostaviš ovaj kraj. Poslat ću ovamo svoga upravnika, da se ne bi ništa odavde raznijelo. Odmori se malo u svojoj sobi. Moja su kola ovdje. Za koji dan poslat ćemo ovamo po stvari, koje su ti najpotrebnije.

Almaida d'Etremont udomila se kod gospodina d'Astina. Toliki dogadjaji ublažuju u njoj kadikad odredjenost njenih misli toliko, da na časove zaboravlja svoje stanje. Dešava joj se — začudo! — da je, zahvaljujući tom zaboravljanju, podobna, da

gdjekad uživa u čarima proljeća, koje se već rasprostiralo po starom dvoru.

U njoj kao da žubori vrutak gorski. Onda ona sebi kaže: »Umiri se; nema ništa, što bi te moglo uznemiriti!«

Ali doskora se ona budi iza toga sna, a ozbiljnost je prožima kao oštrica, kojoj studeno prodiranje ona, kako joj se čini, osjeća ondje, gdje mora da je sredina njezina srca. Miris jorgovana djeluje na nju tako mučno, da joj dolazi na povraćanje. Svaki joj je miris nepodnošljiv.

Gospodin je d'Astin ostavlja samu, kad god ona to zaželi. Ona se šeće po tratini, milujući s beskrajnom nježnošću glavu staroga psa, koji je prati. Ona mu govori: »Oh, kako si ti dobar... kad bi znao«...

Ali osjeti, kako njen bol od časa do časa raste kao trn.

Takovo stanje mlade djevojke nagoni u brigu gospodina d'Astina, koji i predobro poznaje atavizam, ostavljen u naslijedje mladoj djevojci, on zna, u kakav su mračan misticizam bili utonuli toliki članovi porodice Alcaraz.

Zato nastoji, da pokatkad razonodi Almaidu. Pokazuje joj svoje staro zdanje, pretrpano doživljajima poput kakovog pustolovnog romana. U tom dvorcu struji miris jednog drugog svijeta. Predmeti, doneseni iz Kine, potsjećaju na Sindbada Moreplovca. U salonu ima jedna nosiljka, u kojoj sjedi jedna velika lutka Nebeskoga Carstva i pruža kroz zavjesu ruku, u kojoj drži grančicu sa crvenim cvijetom. Izbliza dive se oni azurno-modroj haljini te dražesne lutke, kojoj zavraćena glava kazuje poput vječne ruže nešto prezirni smiješak usana.

Ovdje-ondje ima starog pokućstva, rijetkih stolaca, urešenih sedefom i naslonjačâ, preko kojih su prebačene tako prozirne haljine, da se kroza njih razabiraju utkani u naslone božuri, rumeni kao ljudska put. Noge jednoga naslonjača počivaju u

papučicama sitnim i lijepim kao da su Pepeljugine. A na stijenama vidiš vedre slike, glatke kao porculan, na kojima mongolske princese kupuju cvijeće ili ga nude uz prpošne kretnje.

Jednoga je večera Almaida tužnija nego drugda, pa kako gospodin d' Astin razabira, da ona više nije podobna boriti se protiv te zagonetne žalosti, kojoj ne može biti uzrokom smrt egoističnog i mrzovoljastog ujaka, zapita je:

— Draga kćerko, čini se, da tebe muči težak bol? ...

Ona ostade bez riječi u sjeni svjetiljke.

On sjedne pokraj nje i prihvati joj ruku:

— Reci, što je tebi?

Glas je plemićev tako blag i dobar, da mlada djevojka od njega zadrhta kao od ljubavnog daha. Kao onaj, koji će da zajeca, udiše i ona dugo dah isprekidanog uzdaha. Na oči joj navru suze, a njene nosnice zatrepću.

Najposlije padne na koljena na sag; zaplače i priljubivši svoje zaplakano i užareno lice starim, smežuranim rukama, koje drži svojim zgrčenim prstima, ona mu se ispovjedi.

VIII

Sutradan ujutro, poslije tog strašnog večera, pozove gospodin d' Astin Almaidu u svoju sobu.

— Dijete moje, reče joj on, sjedni naspram mene ... Mislio sam o tebi čitavu noć. Sada treba, da se s tobom porazgovorim.

Govorio je riječi blago, ozbiljno, uvaljen u naslonjač, s nogom na malom podnožniku, zaogrnut haljinom jedne kineske gospodje, kojom se volio često zaogrtati u svojoj sobi. Njegove ruke počivaju na naslonu stolice, dok su mu prsti čvrsto obuhvatili hrastove jabuke na krajevima naslona. Njegovo se

tijelo prignulo ponešto napred. Bijela mu je, unatrag zabačena kosa, valovita. Jasno-zelene oči kao da su upravljene na pod, na kojemu ršću odbljesci vatre u kaminu. Bolno njegovo lice rasvjetljuje neiskazana dobrota.

Gospodin d' Astin započne:

— Mislio sam o tebi čitavu noć...

I on, oklijevajući, ponovo zaćuta.

Napolju huji svibanjska bura. Kroz malena stakalca prozora prodire nježna, zelenkasta svjetlost. Na žeravici bruji tava s kavom. Bojažljiva Almaida nastoji da gleda predmete, koji rese tu sobu, u kojoj još nikad nije bila. Nadesno visi brodarska karta, začadjena kao kakva stara školjka. Ispod nje piše: *Indijski Ocean*. Ovdje-ondje, na stijenama i stalcima, razasuto je oružje, užeta, nadjevene ptice i leptiri, nojeva jaja. Sasvim straga vise dvije velike slike. Jedna prikazuje mladu smedjokosu ženu, boležljivih i čeznutljivih ličnih crta. Pogled je njezin žalostan i dug. Jednom rukom drži veo, a drugom se igra sa sitnom šarenom ptičicom. Šćućurivši se do njenih nogu, puni crnačka djevojka košaru žutim cvijećem, koje potsjeća na plodove, i crvenim plodovima sličnim cvjetovima.

Druga slika prikazuje jednu Kineskinju, elegantnu i veoma dražesnu. Vlasi, začešljane na vrh obla čela, učvršćene su koso utaknutim iglama i nakićene cvjetovima. Neobično sitne oči smiješe se senzualno. Nosnice su joj kao dvije latice karanfila. Usne, tanke i oble kao trešnja, odaju upornost, da ostanu zatvorene, ili bar volju, da se otvore tek na cjelov, nježne poput koralja iznad oblog i punanog podvoljka. Odjevena je zelenom haljinom (iste boje kao što je odijelo gospodina d' Astina) i opasana ljubičastim pasom, koji je na ledjima svezan u dva velika krila leptirova.

— Čitavu noć, pa još i jutros, — nastavi gospodin d' Astin, — mislio sam o tebi, dijete moje. Čuj me.

»Pretrpio sam ja štošta... Starost mi je dala iskustva. Čovjek, koji je mnogo trpio i živio, nema više smjelosti, da ikoga osudjuje, već i zbog toga, što će i sam doskora trebati milosti Božje...

»Drago moje, ti si ljubila, jer si osjetila potrebu da ljubiš. Tvoj osjećaj nije bio nimalo ružan. Ljubila si ljubavlju prirodnom, a ne onom, koja se danas kupuje ili prodaje brakom, koji se sklapa po razboru i kojim se, već prema namjeri stvara u srcu mlade djevojke na umjetan način, najbožanskiji od svih poriva. Taj kamen mudraca, ta transupstancijacija, oko koje su nastojali alkimisti, odavno je već nadjen, dijete moje! Veći dio otaca i matera svode svoju kćer s kraljem Midasom. Mislíš li, da Bog bez srdžbe gleda to lihvarenje s ljudskim dušama? Ne... žena je stvorena za muža, a muž za nju. Sva bića i sve stvari imaju samo jednu želju: da se daju jedni drugima. Promatraj dolinu u proljeće. Bijela jarebica traži tu svoga druga, cvijet jetrenke sagiba se prema čaški jetrenke, žutilovka odiše opojnim miomirisom samo zbog toga, jer njeni prašnici žele biti oplodjeni.

»...Dijete moje, poznam ja muku osamljenih srdaca, ljubavnu žedj, bol, koji jecajima nadima ostavljene duše... Draga moja, ne guši se suzama, nego se smiri! Nisi li moja prijateljica? Ja sam tvoj prijatelj, a tvoja me sudbina duboko dira. Tvoj čin nije kažnjiv. Neka je prokleto ljudstvo, koje prečesto osudjuje mladu djevojku, koja se nadje u nesreći i bez zaštite u najstrašnijoj od svih osama. Nisi kriva ti, Almaida, kriv je onaj egoistični i svim opačinama zasićeni svijet, koji uskraćuje ubogom djetetu ono, što dopušta životinjama i pticama u njihovim kavezima. Od licumjerstva dolazi svako zlo. Trebalo bi, da svaka djevica, kojoj se srce izjeda u samoći, ima pravo, da odabere onoga, kome se želi dati; i da to pravo bude bezuvjetno, i da bude izvan granica ćudoredja, ugovora i roditeljske vlasti. Bilo bi lijepo, kad bi ona, koju steže nepravedna sudbina u celibatu, imala pravo, da tu stegu raskine, da razruši sve obzire prema onima, koji je zbog toga čina prekoravaju, oslobodivši se tako njihovog prezirnog licumjerstva; i da im ona smije kazati onoga dana, kad osjeti, da će postati majkom: idem onamo, kuda me srce vuče, kad mi vi uskraćujete mjesto kraj psećjeg loga«.

Glas gospodina d' Astina dršće i postaje jači. Tako je on valjda u svojoj mladosti davao svome govoru taj autoritativni ton, koji imaju svi oni, koji svladavaju bol i opasnost.

— Ne uzbudjuj se toliko, drago dijete, nastavi on. Daj mi ruku i imaj povjerenja.

I obraćajući se prema portretu Kreolke, koji je visio na dnu sobe, pokaže ga pokretom glave Almaidi:

— Bila je to prijateljica jednog prijatelja. Umrla je kao žrtva stida, što su ga u njoj razbudile licumjerne predrasude. Uzela je otrova, a njezina tragična smrt zamračila je zauvijek um onoga, koji ju je ljubio. Zvala se Laura Lopez.

Zatim, pokazujući na portret Kineskinje:

— Zvala se Li-Tse. Bila je kći jednog mandarina, koji se protivio njenoj udaji. Podala se meni. Nisam imao druge želje, nego da je uvijek ljubim i da milujem dijete, koje mi je obećavala. Ali je njezin otac saznao za naš odnošaj i uvjeren, da se ona obeščastila ljubeći kršćanina, bacio ju je krmačama, da je pożderu. Izgubio sam tako najdivniju ljubavnicu i cvijet čitavog jednog proljeća.

Gospodin se d' Astin zamisli, pokrivši rukom čelo. Čulo se praskanje vatre i bujanje vjetra u perivoju, onog istog vjetra, možebiti, koji je nekoć duvao kroz baštu u Kini, gdje je ispod gustog granja mladi markiz osjećao, kako se ispod njega previja Li-Tse, povodljivija i blaža nego rascvala grana dunje.

Almaida kleči do nogu starca, koji stavlja ruku na njenu glavu kao u znak blagosivanja govoreći:

— Ne boj se! Potresa me pomisao, da moja sirota Li-Tse nije nikad doživjela sreću, koja čeka tebe: sreću, da bude majka. Tvoje dijete bit će tvoj ponos, jer ti ga Bog šalje. Ako još poživim nekoliko mjeseci, bit će mi ono spomenom na ono, čega su mene lišili... Jest, Bog nam ga šalje. Mi ćemo ga primiti. Nemam baštinika, pa ću mu ostaviti lijepo naslijedje. A tvoje će bogatstvo tebe osloboditi mnogih neugodnosti. Mila moja, ti ćeš odgojiti to dijete ne potajno i ne tajeći njegovo poreklo, što bi ti inače lako bilo. Ne, ti ćeš ga izvoditi pred oči toga svijeta, koji treba prezreti i ti ćeš govoriti ponosno: »Evo, ovo je sin ili kći gospodjice Almaide d' Etremont i jednog malog seoskog pastira«.

Almaida, koja je još uvijek klečala s rukom u ruci plemićevoj, osjeti, da ju prožima beskrajna nježnost. Najposlije digne ona glavu, pa prignuta i razbarušene kose zaroni svojim žarkim očima, u kojima vriju suze, u oči starčeve, koje su modrije i čistije nego jasno proljetno nebo. Ovije svojim lijepim rukama vrat gospodina d' Astina i šane:

— Prijatelju moj, kako ste dobri!...

IX

Dodje i prodje ljeto, ovjenčano mažuranom i modrim crnoglavcima.

I kad je bilo na kraju septembra, perivoj se dvora d' Astinova napuni onom sutonskom rumeni, od koje predvečerje biva slično zrelim vinogradima. Sve je grimizno, sve zlatno. Tamno i crveno granje, na kojemu još visi lišće, visi teško iznad tratine. Nad rdjavo-smedjim vodama česama ne vije ni najsitniji povjetarac. A u oblacima jorgovana po aleji

po koji mramorni kip, po koja Dijana u trku, kao da plete iznad svoga čela nevidljivu girlandu.

Ispružen na počivaljci, podno stepenica, bacivši u igri štap svome prepeličaru, koji mu ga opet donosi, opazi gospodin markiz d' Astin, da iz dubine aleje prilazi k njemu Almaida.

Ona sjedne pokraj njega, držeći u naručju dijete, koje svojim ustašcima, vlažnima poput anemone, traži bijele i nabubrele plodove, koje mu majka pruža.

Gospodin ih d' Astin dugo promatra i reče:

— Kako je ovo veče lijepo, prijateljice moja! Umiranje popodneva blago je i sabrano. Kad bi se moj život mogao tako završiti i kad bi samrtni oblaci zastrli moje oči samo na časak, da im se odmah zatim ukaže prozračna modrina nebeskih krajina... Neka te ove riječi ne rastuže, dijete moje... Daješ mi još uvijek toliko radosti... Ali ja ne bih htio, da svoj život započnem iznova.

»Ovo je, zacijelo, posljednja Jesen, koju jasno i svijesno gledam. Jednog ću večera ugasnuti kao sunce, koje zlati poetične šume ovih zaravanaka. Na njihovim pustopoljanama doživljavao sam kao mladić ljubav pastirica upravo, kao što si i ti naišla na ljubav pastira. Jedino će oči svijeta nalaziti neku razliku izmedju tvoje mladosti i moje prošlosti. Sve su stvari jednake. Ovi se brežuljci nadimaju, kao i Okean i čuvaju u pećinama svojih dolova, jednako kao i more na dnu svojih valova, ostatke mnogih bura...

»Gle, tamo dolje kraj onog bijelog zvonika, počivaju u miru božjem Klara d' Ellébeuse, tvoja prijateljica, i Laura Lopez, o kojoj sam ti pripovijedao sutradan poslije tvoje ispovijesti. Obadvije su umrle od ljubavi, iako ljudski egoizam tvrdi, da se od ljubavi ne umire.

»Jedna je bila čistoća, druga strasnost, što je često jedno isto. Jedna je podlegla, ne znam ni sam kojoj čistoj mahnitosti, a druga od straha, što se

podala. U jednu riječ: čini se, da su umrle od iste bolesti, kao žrtve baštinjenog ponosa.

»Tebe je, dijete moje, spasilo to, što si u ranoj mladosti izgubila one, koji su te odgajali. Kazao sam ti, da su sve stvari iste — a i sva bića. Ima li kakve razlike izmedju naših gorskih cr-venkapica, koje ne mogu da odole ljubavi kao ni lješnjaci porivu svoga soka, — i gospodjice Almaide d'Etremont? Riješio sam se mnogih licemjerja, kojih se i najčestitiji čovjek teško rješava. S tim više mogu izricati takove nazore, jer mi to dopušta moja starost, pošto time ne kaljam ljepotu, jer živim u onoj čistoći, koja čini starost dostojnom, da se uporedjuje sa mladosti. Ali, dijete — smij mi se! Znam, kad bih kao mlad čovjek živio pokraj tebe, pa bio markiz ili pastir, pa kad se ne bih mogao tobom oženiti, bio bih pokušao, da te na silu uzmem... I da sam postigao taj cilj, bio bih sâm sebe proklinjao, da je mojim duhom prošla misao, da te zbog toga manje cijenim.

»Znadem i to, da je ožalošćeno srce svake djevojke, osudjene na samoću, mučeno pri vidjenjem sreće i radosti njezinih prijateljica, da se nadima od želje, da dariva svoju ljubav, da se pokori i žrtvuje — i da posrće od najmanjeg milovanja, koje joj obećava, da će ju moći usrećiti. A gdje je ta sretna žena, koja bi se, zagrizavši plod bogata vinograda, usudila prekoriti Almaidu, nju, koja je u dnu tih provalija ubrala neuglednu jagodu?«

Gospodin d'Astin zaćuta. Uhvati svojom rukom slobodnu ruku Almaide, koja još uvijek, zanesena, pruža svome djetetu svoju blijedu dojku, iz koje teče bijela rosa životna:

— Osjećam, da govorite, kako Bog zapovijeda. Ali ima li još koga, koji će govoriti tako kao vi?

Ona digne glavu, čekajući odgovor, koji nije dolazio.

Gospodin markiz d'Astin uljuljao se u vječni mir.

RUŽICA

ROMAN JEDNE HROME DJEVOJKE

POMME D' ANIS

Venez sous la tonnele assombrie de lilas afin que je suspende, ainsi qu' une médaille, à votre cou pareil à la rousseur du blé et au lisse raisin qui dort sur la muraille, avec un fil de Vierge une rose-bengale . . .

. . . Venez, ma bien-aimée, venez o ma cigale, car l' eau bleue dormira dans les reines des prés . . . *)

I

Ime joj je Laure d' Anis, ali je zbog rumenila, kojim su se osuli njeni obrazi, kao šipak, zovu od milja Ružica.

Prekrasna je ona, samo nešto slabašna i nježna.

Jutros stresa Ružica vrškom svoga štapa, kojim se podupire pri svom tegotnom hodanju, sa jorgovana cvjetnu kišu. Kapljice i cvjetovi, sivo-modri poput njenih očiju, padaju na pepeljastu svilu njene kose, iznad koje lebdi njezin šešir. Kašlje, jer je upravo udahnula jednu mušicu. Pa kako osjeća lako škakljanje u ružičastim kriocima svoga nosa, živima i pokretnima, kao krila leptirova, ona ih, smijući se, tare dlanom odviše krepko. Zbog toga i primijeti njezina majka:

— Istrgnut ćeš nos sa lica, koji je ipak vrlo lijep . . .

Nato Ružica odgovori:

— Što imam od toga, da mi je nos tako lijep, kad ga vidim samo u zrcalu . . . A onda . . .

---

*) Dodji u sjenicu, zasjenjenu jorgovanom, da poput amajlije stavim oko tvog vrata, sličnog rujnom žitu i glatkom kao groždju, što sniva na zidu, ružu, koja visi o posvećenoj niti . . . Dodji, ljubljena, dodji moja cikado, jer će modra voda već spavati na livadama.

— A onda?

— Kad moram da se služim ovim štapom... pa bio on i od ebanovine...

Gospodja d' Anis porumeni i privine svoju kćer uza se, držeći je tako dugo.

— Majčice?

— Što je, draga kćeri?

— Ne bih ti nikad trebala govoriti takove stvari.

Ružici je sedamnaest i pô proljeća, ako proljeće uopće ima polovicâ. Rodila se onoga dana, kad joj je otac umro u lovu. On bi je zacijelo veoma ljubio, jer je njegova ćud bila vedra i krepka i jer se krepčina raznježi i podliježe draži krhke nježnosti. Ružica je nalikovala na stabljiku zvončića, koja je tako slaba, da se svija zaklanjajući se u sjenu hrastova, da tamo u svojoj nemoći uzraste.

Ružica hramlje, ali je to gotovo njena naročita draž. Kad je vidiš gdje dolazi iz dubine aleje, u času, kad ptice srču svijetle vode majske, kad se sa bilja na livadama rûni sjeme, slično nizovima bisera duginih boja, rekao bi, da je to biljka-povijuša, koja korača povijajući se jedva zamjetljivo u povjetarcu. Savija granu iznad svoga čela. Njena put, ružičasta kao kajsija, zasjenjena širokim šeširom, pozdravlja svijetlo. Ispružena ruka razotkriva neimaštvo grudi i ističe finu eleganciju visokih, vitkih nogu. Nema tu ništa izobličeno, što bi odavalo njezin uganuti hod. Pomislio bi, da se dražest, umorna od svoje umilnosti, sama oslabljela. Ona promatra dugo peruniku, koja ju svojim žarom zablještava i opazi, da je stabljika cvijeta u svojoj sredini grbava...

I kad se sad uputila prema česmi, opazi ona medju kamenjem pticu plisku, kako se nagiba i pije, a zatim naglo trči.

I Ružica se pita:

Je li pliska hroma? Mislim, da nije. Kad bi pliska bila hroma i nemoćna, da li bi je ljubio njezin mužjak?... I ona se sjeti jednog sitnog svraćka, što ga je bila ulovila. Ptica je vukla za sobom stručak vrijeska, koji se bio zapleo u njezine noge. Bio je to odbjegli mamac. Ona ga riješi njegove muke i povrati mu opet slobodu. I u taj čas on više nije bio nemoćan... Nemoćan je bio zbog stručka vrijeska. Ah, kad bi se i Ružica mogla riješiti svoje nemoći kao stručka vrijeska! Mnogo se govorilo, da se u Lourdesu dogadjaju čudesa... Bila je pošla još kao mala djevojčica u Lourdes. Nikad nije toliko trpjela kao onda, kad se morala razodjenuti prije nego što su je zaronili u vodu. Molila se i skrušeno pošla sa procesijom. Vozili su je u malim kolicima. Nije mogla hodati, jer su je boljeli bokovi. Modri je zrak bio pun popjevaka. Pričinjalo joj se, kao da se ti hvalospjevi odvijaju poput modrih vrvca, da se dižu poput plamena u vis prema blijedim zvonicima. Iza nje bila je jedna još bolesnija od nje, »uzeta«, kako su joj bili kazali, koja je svoje staro lice sakrivala rukama, smežuranima kao ispucana zemlja... Ružica je drhtala... Kad se dijelio blagoslov, trebalo se, kako su joj kazali, moliti s najvećim žarom, i kad je ona, zabliještena crvenim ostenzorijem, sagnula svoju kosu nježno i skrušeno pred gnjevom Božjim... Oh!... u taj je čas osjetila veliku studen... I rastapala se u suzama, dok joj je majka držala glavu. Medjutim, ona nije ozdravila. Sjećala se tužnog povratka... Ali ona nije zamjerala Bogu... Baš protivno... Nosila je kolajnu, u koju su bile urezane riječi: »*Moli se. Vjeruj. Nadaj se!*«

Ružica nastavlja svoje šetanje, bere ljubice, crta koješta u pijesku, čudi se, da crvendać ima tako velike oči, koje potsjećaju na oči vjeveričine; gleda u zrak i misli, da u njemu opaža mušice; uporedjuje modri cvijet bršljana sa bojom mlijeka u boci,

zviždne Petku, psu, koji je ne čuje — ponajprije zbog toga, što je gluh, misli ona — a onda i zato, što su u mene premalena usta.

Doskora stigne ona svoju majku, koja je opet miluje, jer je ona dijete, mnogo milovano i maženo. Ali Ružica nije od tih nježnosti ni izdaleka razmažena i ostaje slatka jabučica.

Jedina je njezina slabost odjeća, iako to kod nje nije zbog želje za dopadanjem, već zbog neke nježne osjećajnosti, neke brižljivosti, slična ptici, koja se udešava u potoku. Njezina majka, njezina baka d' Anis, njezin ujak Tom des Arbailles, njezina tetka Virginija des Arbailles, svi oni daruju jedino njoj najljepše drago kamenje i najlakšu lepezu. Ona stoji u tom blještavom i prozirnom okviru, okupana zlatnim jutrom, kad se magla dimi uokolo nje. Opirući se o svoj štap, čiji držak prikazuje glavu patke smaragdnih očiju, promatra Ružica, uzdignuta podvoljka, onim nešto oholim pogledom, koji je prirodjen njezinoj rasi i njenoj nemoći, pustopoljine, valovitu nizinu, nove branike, koje su šaptaji nestrpljivih sokova zaodjenuli grimiznim plaštem. Sve skakuće u blještavom zraku, koji kao da kriči. A Ružica, pognuvši čelo, ide svojim ponešto tegotnim korakom dalje kroz izblijedjele aleje, čista kao voda, rumena kao ruža, ispod modrih škropionica jorgovana.

* * *

U Boga treba vjerovati. I, uistinu, Ružica vjeruje u njega. Tko će je tješiti, ako ne će on? Tko će joj dati snagu, da se ne ogorčava? Tko bi mogao učiniti, da je zajecala od zahvalnosti prama životu onoga dana, kad je primila svetu pričest ne mogavši da klekne tako često, kako bi htjela pokraj ukočenih ljiljana pred žarko-bijelim oltarom?

... Uostalom, njezini su joj rodjaci uvijek prednjačili dobrim primjerom, pače, neki su se medju njima i zaredili: Madeleine des Arbailles, u Redu Spasiteljevu u Pau-u, gdje je i umrla na Veliki Petak, u tri sata poslije podne. Ružica se sjeća te bratučede, koju je vidjela tek nekoliko puta, kako kleči u bijednom i studenom modrom svijetlu, koje je kroz prozore padalo na kameno tlo kapele, slična u razastrtoj svojoj povlaci Rajskom paunu... Vidjela je u duhu i brata Sebastijana... Otišao je bio u Timbuktu i povratio se, zavjetovavši se gotovo odmah poslije toga... Sjećala se, da je govorio milo i da mu je brada, iako mu je tada bilo tek trideset godina, bila bijela kao pijesak pustinjâ, kroz koje je bio prošao... Sad boravi on ondje dolje u cvjetnoj svježini jedne mirisne Alpe... Zacijelo bere on jutrom ljekovite biljke... Zacijelo se i moli za Ružicu... A onda još i jedan stric njezinog oca, stari Hubert, koji je htio postati svećenikom, pa je sad župnik u Noarrieu-u, tri kilometra daleko od dvorca... U župnom dvorištu ima kokoši-biseraka, koje se zaklanjaju u sjenu ricinusova grmlja, gdje tužno kokoću. Oko studenca rastvaraju ruže svoje usne, dok u povrtnjaku ivanjske kruške, kad sazrijevaju, odišu mlak, sladunjav i tužan miris. Na kaminu blagovaonice bio je ispod staklena zvona kip Bogorodice, dok je s obje strane Tješiteljice bezutješnih služavka postavila umjetno cvijeće, pozlaćeno i posrebreno klasje. Bila je to marljiva i čestita sluškinja. O pasu joj je visio svežanj ključeva, koji su kuckali o bocu s vinom, što ju je donosila iz ledenice u času, kad se kukurijekanje pijetlova odaziva zvonjavi Večernjeg pozdravljenja.

Ružica govori sebi, da onaj, koji ima takovu porodicu, uživa povlastice pred licem Svemogućega. Tako se ona nije nigda uznemirivala zbog svoga oca, što ga je jedino neočekivani smrtni udarac spriječio, da primi posljednje sakramente. Obožavala je toga oca, koga nije poznavala. Kadikad joj se pričinjalo, da ga vidi gdje ulazi u Raj, vraćajući se s onog sudbonosnog lova, o kojemu su joj pripovijedali.

Sveti je Petar otvarao vrata, a stari psi, vjerni svome gospodaru, pokorni i zaprljani, tražili su njuškajući trag Gospodinov.

... Gospodine, molila se Ružica u časovima svoje najjače vjere, Gospodine, hvala Tebi za moju nemoć. Gospodine, prinosim ti kao žrtvu žalost, što ne mogu previjati koljeno, prinosim ti divlje karanfile u spomen moga pokojnog oca, koji ih je gazio goneći jarebice. Gospodine, ja ne mogu loviti lov kao on što je lovio, ali ja te mogu ljubiti. Ti me obasipaš dobrotom mojih: moje majke, bake, tetke Virginije i ujaka Toma... Daj, Gospodine, da ne budem nestrpljiva, da ne mrmorim, kad mi se desi, da posrnem na ravnoj stazi. I ti si posrnuo pod križem, što si ga nosio; ti si se uspinjao na brdo Kalvariju, dok ja koračam po zelenoj tratini. Gospodine, oslobodi me buntovnog duha; oduzmi od mene gorčinu one sitne zavisti, što je kadikad osjećam gledajući, kako lako korača Luce (Lüs), moja draga i savršena Luce, koja je tebi, Gospodine, toliko odana.

... Luce d' Atchuria je, naime, prijateljica i vršnjakinja Ružičina, prijateljica, uistinu, nadasve dražesna, savršena i pobožna. Tri puta na nedjelju poučava ih u isti čas ista učiteljica, koja naizmjence polazi sad u dvorac porodice d' Anis, sad porodici d' Atchuria. Luce je smedja i obla. Ima sasvim sitna krvavo-crvenkasta usta, u kojima se, kad se smije ili kad se čemu čudi, razabiraju dva niza sedefnih koštica. Njezine su oči crne kao bobe bunike, tako crne, da su gotovo već tvrde; njezin nos, sličan kljunu prepelice, tako je lijep, da bi se čovjek, gledajući ga, najradije nasmijao; njezina je put kao u naranče-mandarinke, a njezine modrikaste vlasi pričinjaju se, kao da će se svaki čas razasuti... Tako je dobra i tako nježna, ne znam ni sam, kako da to kažem. Kad se šeće sa Ružicom i osjeti, da je ova umorna, pričinja se, da je i sama zamorena, pa se lako opire o nju. Kontrast, što ga pruža ljepota ovih dviju mladih bića, veoma je ljubak.

I upravo danas dolazi Luce na ručak u dvorac d' Anis. Skače sa kola i razotkriva ljupku malu oblinu svojih listova na nogama. Kao u basni Perrette s vrčem mlijeka...

O svježino mladosti! Smiješak, jedar kao dozrelo voće! Rujna krv, što struji ispod razgolićenih zatiljaka! Mladaštvo, koje se toliko pouzdavaš u sebe! Cvjetovi, kojih se još nitko nije dotaknuo! Dodjite... Da me vaša nevinost razdraga i da mi ugodi frula, koju u Proljeće uzima pjesnik i u nju svira sjedeći u sjeni mladih topola!

A na dnu perona zagrli Ružica Lucu:

— Ta mala grdoba nije dolazila već tako dugo!

— Draga Ružice, imali smo posjete... Mnogo su žalili, što se ti nisi udostojala, da dodješ k nama... Bila bi se grohotom nasmijala... Pomisli... Bilo je odviše smiješno... Gospodja de Lante se popela na hrast... Uistinu, draga, na hrast, navečer, da imitira slavuja... Fićukala je... Mi smo se svi svijali... Gospodin Ficaire bio je ispod stakla... Oče, ti znaš, kakav je on; dovikivao je gospodji de Lante: »Ej, luda ženska glavo! Hoćete li odmah sići! Da vaš muž još živi, pobrinuo bi se on, da vam prisjedne fićukanje!«

— Nevjerojatno, draga moja!...

— ... s tim više, što je gospodin Ficaire, koji je htio, da se oženi tom ludicom, čitavog večera bio ljutit i što...

— Zvoni na doručak... Podjimo gore...

— ... što se on još ne će ženiti njome... Imate li danas poslije podne u dvorcu društva?

— Imamo, gotovo su sve prijateljice obećale, da će doći. U samostanu je danas slobodan izlaz. Prvi je četvrtak u mjesecu.

— Ah!
— Kaži mi, draga...
— Što, draga?...
— Je li Mariquita Arnoustéguy bila kod vas... na onom sastanku?
— Jest...
— Sama?
— Jest... nije... Pratio ju je njezin brat Johannès.

Obadvije udju u blagovaonicu, gdje gospodja d' Anis, tetka Virginija des Arbailles i baka d' Anis zagrle Lucu.

— Kako je kod vas u Atchuriji?
— Hvala, gospodjo, veoma dobro.
— A vama, Luce?
— Vrlo dobro, hvala, gospodjo.

Majka Ružičina, koja to pita, još je lijepa. Njenoj, ponešto oporoj ljepoti, nije mogla da naudi ni njezina marljivost. Voljela je kućne poslove; bila je kći jedne od onih starih porodica, u kojima vlada red i štedljivost. Odrasla je zdrava i snažna medju zvučnim ormarima, punima mirisnog rublja. Od svoje najranije mladosti ona je u porodičnoj blagovaonici rezala kruh, redala voće, stavljala na stol debelu modru staklenu bocu, pazila na to, da mramorna česma ne presahne. Pričalo se, da je ona na svoj vjenčani dan ustala ujutro u tri sata, svježa kao priroda što se budi, da je sasvim sama prostrla brojne stolove, uresila zdjele cvijećem dragoljuba i odjenula svoje male sestričine... A nije trebala ni pola sata, da se odjene svojom vjenčanom haljinom...

Sretan, kazivali bi stariji govoreći o njoj, sretan onaj, koji dobije ruku takove žene! Ona je ujedno i angjeoske i službinske rase.

Ali je, nažalost, sreća, kojom je ona obdarila gospodina d' Anisa, bila kratkotrajna. Kao da je sačekala točni čas strahotnog dogadjaja, da rodi dijete i da svome mužu uštedi bolno saznanje, da se divni cvijet, što se od njih rodio, rodio ranjen... kao što je i on ranjen umirao.

Tetka je Virginija stara gospodjica, koja potsjeća na velikog, plemenitog konja. Njezina mršavost kao da je izatkana dugim snatrenjem. Kao njezin brat Tom, i tetka je Virginija došla da živi u dvorcu d' Anis — ne toliko zbog nekih tobožnjih porodičnih rasprava, koliko zbog pretjerane ljubavi prema Ružici. Tetka Virginija šapuće: *Benedicite*. Kao ni njezin brat, ne nalikuje ni ona nimalo svojoj sestri gospodji d' Anis.

Baka d' Anis sitna je, dežmekasta i ružičasta. Na njezinom nosu bliješte uvijek naočari, pače i onda, kad ona misli, da ih je izgubila. Ona sjedi smiješeći se smiješkom gluhe osobe, koja hoće da bude prijazna i prema onima, koje ne čuje.

Ujak Tom, najposlije, stari neženja tubasta nosa i modrih očiju kao u lutke, duge plave brade, izražaja sličnog atičkom mudracu, drži svome vjernom psu Petku predavanje u nesuvislim riječima, koje ne nagone u čudo nikoga, pače ni samog psa. Svi su se bili privikli tim nastranostima ujaka Toma, koji nije samo veliki botaničar i pravi pjesnik, već isto tako i velik čudak.

II

Poslije podne, čim bi stigle prijateljice, voli Ružica, da se pleše. Neka ganutljiva umilnost nalazi se u tome, što ona sama svira klavir i što se raduje toj zabavi, koja je njoj samoj oduzeta. Zajedno

s Ružicom i Lucom ima tu deset mladih djevojaka. Gospodje su zabavljene vezenjem i kačkanjem. A ujak Tom voli, prije nego što se vrati k svome mikroskopu, da promatra te bijele plesove, (čiji ga zavoji potsjećaju na čaške kozje krvi i zvončića), da gleda, kako se ti pupoljci od ženâ kreću u tom ogromnom salonu pred nijemim pogledom onih, koje su preživjeli zamračeni portreti onih, koje su nekoć osjetile, kako im »Sanjarije« žežu dušu ili usne.

Ružica najviše voli da prati onaj ples, pri kojemu se uz najveću dražest a, možebiti i uz najveću čežnju, diže i spušta bjelokosni lûk mladih nogu. To je onaj *pas de quatre*, gdje dvije plesačice, ovijajući jedna drugoj struk, plešu uporedo napred, kao pokrenute istom skladnošću, istom uzrujanom povodljivošću, sačinjavajući tako neko dvostruko i ljupko fantastično biće. Ne bi se mogla iskazati prelest toga plesa, pri kojemu se lagano dižu i padaju (na čas ustavljena, a onda spuštena) dva koljena dviju nevinih djevojaka — kao neko predosjećanje strasti, koje će doći. Rekao bi, da je to neka božanska sprega, kojom upravlja sâm Amor nevidljivim uzdama od jorgovana.

... Luce pleše sa Koralijom, Mariquita sa Kristijanom, Yvonna sa Françoise-om, Marija sa Marijom. Gracioza sjedi nedaleko od ujaka Toma.

Dok zamiru posljednji akordi, dok još Ardšće duša klavira i mladih djevojaka, udje Mariquitin brat, Johannès Arnoustéguy, pozdravi gospodje d' Anis i tetku des Arbailles, pruža ruku ujaku Tomu, koji mu se smiješi.

Ima mu dvadeset i tri godina. Po ocu Bask, a porekla španjolskog po majci, koja je bila iz porodice d' Elgorriaga. Ta je majka umrla mlada, lakomislena, dražesna. Johannès poznavao ju je toliko, da ju je sebi mogao kadikad predočiti. Bilo mu je, kao da je vidi, tanku kao oštricu bodeža, laku i brzu u času, kad je polazila na kakav ples. Ispod

stare čipkaste mantille virile su njezine vlasi, crnije od noći, užarene kamelijama. Nagibala se nad log svoga malog dječaka, zurila u nj pogledom, koji bi od najsitnijeg povoda zaplamsao do mahnitosti, i govorila mu svojim oporim i slatkim glasom, koji je potsjećao na španjolska zvona:

— Moj Johannès, bit ćeš razboritiji nego ja! Pri tome se smijala. A dijete, poluzatvorenih očiju, vidjelo je, kako se vrata opet otvaraju i kako pri svijetlu dviju buktinja, koje su držale sobarice, tapkaju u sjaju cipelica dvije noge, vitke kao u košute.

Od svoje majke baštinio je Johannès ljepotu, sklonost za igre i ples. Njegovi punani i obrijani obrazi, njegov besprikorni smiješak, njegove zelene oči, njegov rimski nos, njegova kosa, puna modrikastih otsjeva, njegova put, slična pozlaćenoj koži, sve to odaje njegovo plemenito poreklo. Nitko ne umije kao on, držeći u ruci vrbov štap, da baci i odbaci tešku loptu s jednog zida na drugi na igralištu irunskom.

... Tako se i ujak Tom odmah obraća k njemu:

— Johannès? Hoćeš li zaplesati *hottu?*

Svi zamuknu. A Ružica, ovoga puta neobjašnjivo blijeda, tako te je majka pita, je li joj pozlilo, prilazi klaviru.

Kako je Mariquita Arnoustéguy izjavila, da ne može, ustane Luce d' Atchuria.

Sa strelicom od ružičastog hijacinta u vlasima, divna i zamamna u svojoj kratkoj haljini, koja razotkriva njezine oble noge, sapete u čarape, kojih je boja bila kao u bronse, Luce d' Atchuria stoji naspram Johannèsa Arnoustéguy-a. Ritam najprije zastaje, a zatim ovlada oboma. Ruke se dižu u vis, svijaju se poput ručke iznad zabačene glave, a prsti kuckaju poput kastanjeta. Luce, dižući malo pomalo desnu nogu, kao da se želi uspeti na prvu stepenicu zračnog nekog stubišta, mršti obrve. Njezine se oči (koje su crne kao bóbe u bunike) šire od opoj-

nosti ritma, što ga zaglušuje jedina gitara, koju je Mariquita skinula sa stijene. Šire se u njima tamne bobe i žare toliko, da poprimaju najposlije divlji izražaj.

Johannès se dugo ziba, a onda prigiba pred njom koljeno i kao da je preklinje, kao što čini matador pred mladim bikom prije nego što na nj nasrne...

Odlazeći od klavira, sa cvijetom bijelog zumbula u kosi (kao sunce ispod snijega), prolazi opirući se o svoj štap Ružica tegotno kroz salon.

Poziva svoje prijateljice, da okuse ono, što je ona pripravila. Luce joj pruži ruku i reče joj nježno:

— Znaš, da je malo dosadno plesati neprestano hottu ili fandango s gospodinom Johannèsom.

Ružica odvrati na to tek smiješkom milujući svojim nježnim prstima tamnu školjku, koju tvore guste vlasi Lucine.

Johannès zahvaljuje Ružici, što je tako dobro pratila taj ples. Ona se zarumeni i ponudi mladića žarkim vinom, natočivši do vrha tulipan od kristala.

— A mene si zaboravila? reče ujak Tom, smiješeći se pokraj Johannèsa.

— Oh!... Dragi ujače... Nisam... Kako bih tebe zaboravila... Mili ujače Tom?... Kako je biljkama, koje spavaju?

— E, pa dodjite, djeco, da ih vidite! reče živahno ujak Tom. A mlade djevojke odmah skoče kličući: *da, da, da! Da, da, da!* Tako žubore vrapci u svibnju, kad ih miris rascvjetalih ljiljana u baštama poziva, da podju u svoja, mahovinom nadjevena gnijezda.

O! Kliktanje ptica i mladih djevojaka, lepetanje njihovih krila i haljina iznad sjenâ šimširovih džbunova, kad, reći bi, da već vidiš cvjetove, kojima će se osuti lišće, nabreklo od sokova, kad po šumskim čistacima već dršće sedef cvjetovâ ovčjega runa!

Laboratorij, ili, bolje rečeno, staklenik... ili, još bolje, čiča Tomina koliba — kako je naziva njegova sestra Virginija — stoji u tihom zakutku perivoja. Sve je tu tiho i mirno, tek kadikad bi se čulo kuckanje djetela, tupi zvuk vjeverice, žir, koji pada na tle. U vlažnoj toplini toga zatišja, koje bi Ružica, dok je bila malena, uporedila s nekim draguljem iz *Tisuću i jedne noći,* lebdi misterij bilja. To je mjesto, koje iziskuje sabranost. Pa i danas još dešava se Ružici jednako kao i onda, kad je još bila dijete, da pritaji svoj korak, da ustavi dah, kad u otsutnosti ujakovoj stupi u taj staklenik... kao da se boji, da će se najedared prema njoj izviti, poput zmije, kakova tamna paprat. Tamo ima jedan stol, a na njemu mikroskop, u koji bi ona kadikad gledala. Sitna su zrnašca cvjetnog praha kao oni svjètovi, koji se razotkrivaju u kaosu jedne kaplje vode... Neka vlakanca nalikuju kao na neku šumu gljiva u pustoši... Ima tu tkiva, kao što je saće pčelâ, divno i mnogostruko složenih, s usadjenim kristalima, iz kojih kao da struji spiljsko svijetlo, tkiva grimiznih, crnih, ljubičastih, ružičastih, modrih, tkiva, iz kojih bi se mogla ispresti haljina Pepeljugina. Ah! Pa kako se ne bi u Ružice izgradila ona nježna duša, pošto je promatrala sve finoće tih cvjetova?... Evo i pretinca sa biljkama, što spavaju, koje sasvim naročito proučava ujak Tom; to su *mimoze,* koje se stavljaju u njedra mladih djevojaka pa su, možebiti, upravo zbog toga osudjene da spavaju; to je *cecelj,* kojemu svaki list ima po tri srca... a ta se srca u sumračju privijaju jedno prema drugom, da im ne bude studeno... O čemu bi mogle sanjati te biljke? Ujak joj je rekao, da Van Tieghem, veliki botaničar, koga on često citira, misli, da te biljke, možebiti, dolaze sa mjeseca i da su ih na zemlju donijele zvijezde lutalice. Mislim, da one sanjaju o svojim sestricama, koje su ostale na kontinentima zvijezda, što ih ona noću gleda, na obalama Mora Kriza ili Zaliva Očajanja... Kakove

su mlade djevojke na mjesecu?... Njihova put mora da je veoma blijeda. Šeću li se one sa svojim vjerenicima u svijetlu zemlje kao što se zemaljske djevojke šeću u mjesečini? Ima li ondje mladih djevojaka?... Ima li na mjesecu nemoćnih mladih djevojaka, koje ne će nikad biti ljubljene, niti će znati, što je ljubav?

Ujak je Tom nadasve sretan, što može da daje objašnjenja svoj toj mladeži, kojoj su se deliciozno pridružile tetka Virginija i baka d' Anis. Johannès Arnoustéguy vodi baku ispod ruke.

— Vidite li, reče ujak Tom, ovo zrnce, što sam ga ovio pamukom? To je sjeme veoma staro, sjeme heliotropa, nadjenog u jednom sarkofagu... Možda će proklijati...

— Oh, gospodin Tom!... Sjeme smrti?

— A predočite sebi, dalje, tu čudesnu stvar, nastavi botaničar, da u tom sjemenu bdije od toliko vijekova sitna biljka... Za to vrijeme su se stubokom rušili prijestoli, vulkani gutali otočja, Krist je pribijen na križ, dok je taj sitni atom biljnog života u svom neuglednom zakloništu trebao tek kaplju vode, da svojim miomirisom zapahne kraljice, koje su se radjale, otočja, koja su se ponovo stvarala i križ, koji su križari-osvajači Svetoga Groba opet uspravili!... A čime se je ono hranilo tijekom tolikih stoljeća?... Jedino s nešto malo škroba...

— Coralie! Razbit ćeš tu staklenku!

— Pa što onda? Ta pusti me...

— Mislila sam, reče Kristina u pô glasa, da škrob služi jedino za očvršćivanje ovratnika...

— Šuti, ne govori budalaštine!

— A jednoga je dana, završavao je ujak Tom, jednoga je dana ta uboga izgubljena sjemenka pala u moje ruke... I ona, koja je pored kakove mumije drijemala u tami, zacijelo je još podobna da razastre svoje modre cvjetne grozdove. I, možebiti će, djeco moja, taj isti heliotrop — tko zna? — kojega je stavio kakav egipatski princ na lešinu bića, zbog čije je smrti očajavao, roditi drugi heliotrop, čije ćete cvjetove vi darivati svojim vjerenicima.

— Nikad nije prerano, primijeti Johannèsu tetka Virginija, uvijek sentimentalna, govoriti mladim ljudima o vjeridbi...

Čuvši tu neočekivanu napomenu, prasne ujak Tom u smijeh.

Ali se Ružica rastuži, pogleda najprije Johannèsa, a onda Lucu. I reče u sebi:

»Možda je ta mala egipatska princesa bila lijepa kao Johannès. Mora da je milo mrtvacima, da oni, koji za njima žale, stavljaju na njih cvijeće... Ta egipatska princesa mora da je sjedila onako, kako sam to vidjela na slikama: nepomična, stavivši ruke sa dlanovima na noge, suhe kao preslica, dok joj je na glavi bila neka vrst kacige... Ali ona nije uvijek ostajala tako ukočena... Mora da je bila živahna, da je skakala uza svirku cimbala na svetoga slona... Bit će, da je bila živa kao Luce... i da je dražesno koračala«...

III

O draga moja, ne mogu se odlučiti da ustanem. To govori Luce Ružici, koja je došla, da provede tri dana u dvorcu d' Atchuria. Obadvije su u istoj sobi. Luce u ružičastom, a Ružica u bijelom krevetu.

... Govoreći tako, skoči Luce iz kreveta i počne trčati, da — kako je rekla — probudi svoje noge... noge punane i bakrenaste, koje presijeca tanka i kratka košulja. Ona zijevne, uspne se na naslonjač i stane ondje na jednoj nozi tražeći ravnotežu. A onda, najedared, dosjetivši se, da bi ta elastičnost mogla rastužiti njezinu prijateljicu, vikne:

— Draga, ako hoćeš, pomoći ću ti, da sidješ sa svoga kreveta?

I ona potrči do Ružice i primi je nježno ispod pazuha. A Ružica se malo napreže i klizne dolje poput slakova cvijeta, kad se zatvara.

— Uf! Evo me. Hvala. Molim te, dodaj mi čarape.

Modro je jutro u kolovozu. Moglo bi se uporediti s dubokom tihom vodom, kojemu o obale udara lišće, jer s najniže stepenice perona, pa sve do one crte, koja se gubi u nekim sivo-modrim pećinama, mreška se tamni Okean šumâ. Jedan za drugim, gusti, zeleni talasi u sedefastu zalivu. Ovdje-ondje, upravo onako, kako se u sredini mora izmedju uzburkanih valova pružaju dugi trakovi mirne vode, prostiru se tu livade. U duljini, na odredjenom mjestu, svjetluca se gorski potok. Izmedju dviju joha rominja nebo... Dalje se uspinje cesta, orubljena topolama, koje se sve poput pera savijaju na jednu stranu, jer struji jedva zamjetljiv povjetarac; cesta, koja se vije uz blijedi žar polja raži i divljega maka, nalikuje na cestu na onoj staroj slici, gdje je prikazan vojnik, koji se vraća iz vojništva pozdravljajući rukom dim, što se diže iz njegove kolibe.

Luce i Ružica idu tom cestom. Ružica ima na glavi malu kapu, ispod koje izbijaju sunčane zrake njenih vlasi, a Luce širok žut šešir, koji potsjeća na divlji mak. Ispod njega se lepršaju dvije vrvce Ljetne Noći. Ružica ima sivu, visoku haljinu, oko vrata čvrsto vezanu jednom kamejom, koju joj je dao ujak Tom, a prikazuje okrilaćeno srce, koje trči ispred psa, koji je stao; Luce haljinu od bijelog muslina, neznatno izrezanu. Ispod sjajnog srebrenog lanca izbijala je oblina njenih još nerazvijenih grudi.

One otvore vrata u pleteru jednog majura, udju u povrtnjak i tamo sjedaju.

— Draga moja, reče Luce Ružici, osjećam se sva tako...

— Kako?

— Ne znam ni sama... Mislim, da želim nešto, što sama ne znam...

— A što?

— Nije toliko ni želja... Uzrujana sam, kad se budim...

Najedared zapućkaju tužno ispod suncokreta bijele ćurke.

— Suze ti naviru na oči, moja Luce... a čas prije bila si tako vesela.

— Pozlilo mi je od mirisa magnolije.

— Nije li, dušice, što drugo, a ne miris magnolije?...

Na krovu majura, u svečanoj tišini sunčanoga žara, čuje se kljucanje kljunova golubinjih.

— Luce, kaži mi?

— O, Ružice...

— Ti ga ljubiš?

— ....

Iznad džbunova ribiza, u zlatnom odsjevu zvona dinjâ, kruže rojevi pčela.

— Već dugo?

— O, dugo...

— Zna li on?

— Mora, da zna...

— A kako je saznao?

— O, draga moja...

— Kako je saznao, reci mi?

— O! Daj da se isplačem na tvojim koljenima, to mi toliko godi... Reci, ne bole tè od toga tvoja draga koljena?

A opet ispod suncokreta zapućkaju tužno sve ćurke zajedno.

— Nego, slušaj, Ružice, muči me velika briga.
— Koja, milo moje?
— ... Koja mi ne daje mira ni danju ni noću, koja me budi još prije zore... i zbog koje moram tako jecati...
— ...
— ... Bojim se, da ti ljubiš Johannèsa...

Zelena žabica zakrekeće. Tamo dolje, iznad najedared zasjenjenog brežuljka, počela je padati kiša. Nad šumu nadnijela se dúga.

— ... Ne...
— Ne?
— Ne... Ne ljubim Johannèsa.
— Kako sam sretna!...

I ponovo zapućkaju ispod suncokreta bijele ćurke u jedan glas.

Velike mirisne i mlake kaplje (koje brzo ishlape) padaju na peron dvorca d' Atchuria u času, dok se Luce i Ružica po njemu uspinju.

— Djeco moja, objavljuje im gospodin d' Atchuria, koji stoji pred vratima, čeka vas ugodno iznenadjenje, jer su se vaša dobra prijateljica Mariquita i njezin brat Johannès ljubezno pozvali na ručak. Oni su u salonu. Hoćete li doći?

— Jedan čas, tatice, reče Luce... Samo da odemo u svoju sobu i da sidjemo.

Obadvije se popnu po starim, isušenim, škriputavim i voskom ulaštenim stepenicama, udju u svoju sobu i preodjenu se. Divotna svježina njihovih tijela zaodjene se onom zagonetnom bjelinom, od koje ložnice mladih djevojaka potsjećaju na saće netaknutog voska. Evo ih spremnih, da sidju.

— O, kako si sretna, moja Luce! reče ozbiljno Ružica. I kako si lijepa!...

— Ti si ljepša od mene... to i sama dobro znaš, odgovori zlaćano-smedje dijete.

A Ružica uz neki drhtaj u svom glasu reče:

— Pomogni mi malo, draga... Čekaj... pri silaženju... moram se oduprijeti o ogradu i o tvoju ruku...

I one udju u salon.

— Gle Mariquita, koliko je to iznenadjenje!
— Luce!
— Ružice!
— Dobar dan... dobar dan, gospodine Johannès!
— Dobar dan, drage gospodjice!

Ružica sjedne u širok naslonjač, presvučen cvjetnom, izblijedjelom modrom prevlakom. Ponešto je umorna, ali nitko ne bi mogao biti dražesnije umoran nego ona. Njena smiješno malena ruka počiva na glavici njenog štapa od ebanovine. Njeno se tijelo lagodno ispružilo. Jedino glava ostala je uspravna i ponosna; njena su usta tako sitna, da tu njihovu gotovu nametljivu nježnost upravo mora popraviti blistanje njenog dobrostivog smiješka. A u ljubičasto-sivom pogledu toga djeteta ima već onog kraljevskog dostojanstva, što ga rasi daju bol i odricanje, koji su tako često s njome povezani.

Najedared odjekne radosti krič. Ujak Tom! Koliko iznenadjenje!

Dobri je ujak Tom došao, noseći kao neku prekoramenicu svoju svijetlo-zelenu kutiju za botaniziranje. On pozdravlja pružajući gospodji d' Atchuria stručak modrih vladisavki i ružičastog vrijeska.

— O, hvala, gospodin des Arbailles... Luce, stavi to u vodu... Svijetle se poput sedefa...

Petak, koji ide za svojim gospodarom, njuši naslonjače, stavi svoje glomazne i prljave šape na

koljena Mariquitina, gotovo prevrne, mašući repom, ne znam ni sam što, prepozna Ružicu, naćuli uši, zalaje i dobije lak udarac nogom od ujaka Toma. Po tom pokuša da se zavuče pod neki komad pokućstva, kojemu su noge preniske, da bi mogao uljesti.

Gospodin d' Atchuria zapita:

— Jeste li zadovoljni, gospodin des Arbailles, svojim današnjim botaniziranjem?

— Jutros sam se predavao više dokonoj i lijenivoj šetnji, a manje čarima botaničkim... Sjeo sam medju modre i crvene zvončiće, od kojih sam spleo ove kitice, i promatrao vjeverice.

Ulazi se u blagovaonicu, punu svježine. Pečene su prepelice izvrsne. Stari tanjuri iz ormara proizvode svojim šarama prijatno raspoloženje. Koliko čovjeku gode oni žuti i ljubičasti zumbuli, koji te potsjećaju na kakovu već davno nestalu baštu! Koliko su šaljive one dugonoge modre ptice, okrunjene perjanicom!... Kao da na toj fajansi trče preko livade, gdje piri povjetarac tako blag, da im se perje sasvim priljubljuje uz tijelo.

— Gospodin des Arbailles, već odavna nije Ružica Luci ispripovjedila koju od vaših dražesnih basana...

Naime, svi znadu, da je ujak Tom kadikad i pjesnik. On piše basne o onome, što je u vezi sa prirodom: o životinjama, cvijeću, kamenju. Sastavlja ih, ustavljajući se u kakvoj šumi. On voli osamu, puste zakutke, gdje se čuje samo ključanje vrela ili neprestano mrmorenje potočića, koji teče ispod gustih vretenaca. Ali ujak Tom škrtari tim basnama, iako je neke od njih s velikim uspjehom objelodanio.

Ružica mahnito voli te pjesmotvore, što ih kadikad nalazi zakopane na dnu ujakove zelene kutije medju paprati i mahovinom. Ne pozna ona ništa ljepše od tih stihova, koji su kadikad pisani u prozi. Vidi ona često, da u dvorac d' Anis dolaze strani ljudi, koji se osjećaju ganuti, kad govore s ujakom Tomom, pa mu kazuju: »Vi ste velik pjesnik«... Dok je bila mala, milovao je njene obraščiće Albert Samain... Izgledao je kao kakav labud... Možebiti je ona pjesma, koju je jedne večeri čitao uz kamin, bila njegov labudji pjev... Labudi pjevaju pred svoju smrt...

Jest, Ružica vjeruje, Ružica zna, da je ujak Tom čovjek izvanredan, premda se voli praviti star, pa nositi zlatne naočari, prenavljati se kao da mnogo cijeni mišljenje ljudi i prepirati se s tetkom Virginijom.

Tako i sada Ružica poslije ručka podje, da kradom pretraži zelenu kutiju, dok ne naidje ispod mirisnih biljki na komad ispisane hartije, kojim kovitla ulazeći u salon.

— Evo nove ujakove basne!

Pri tome se pjesnik, koji je upravo palio lulu, zarumeni i zbuni.

— Nemoj... dijete... drugi put!...

Ali Ružica, koja je u brzini bila sve već sama pročitala, odgovori:

— Ujače, znam, ti se bojiš, da mene to čitanje ne bi rastužilo... Ujače, zašto ne ćeš, da čitam glasno tako lijepu basnu?... Ne bi bilo lijepo, da druge lišimo te radosti...

I prije nego što se ujak Tom mogao i dalje protiviti, poče Ružica čitati glasom čistim kao izvor, kraj kojega je basna napisana, taj mali pjesmotvor, koji je zacijelo složen u isto vrijeme, kad i jutarnja kitica cvijeća:

PJESNIK

Pripovijedaju, da je s onu stranu vjetrom povijane šume, s onu stranu dubokog izvora, gudure i perivoja, prolazila za snježne vijavice golih pleći

mrtva djevojka, koju su izgrdili, što je kradom otišla s plesa... Kuda je išla? Gdje je sada?

S onu stranu livade, gdje vrbica diže u vis svoje tužne, nježno crvene cvjetove, slične jorgovanu s onoga svijeta: s onu stranu povrtnjaka, kamo je zabranjeno ulaziti zlaćanim paunovima, ubrao sam u pustopašini ovu modru vladisavku; ubrao kraj vladisavke i ovaj vrijes, crven kao sunce. O cvjetovi, tko ste vi? Koji je vaš smisao? Zašto toliko utvrdjujete svoje ja, toliko, da me podilazi groza?

VLADISAVKA

Ja sam čista gorčina, zaodjevena modrim ruhom. Pustoš mi se mili. Upravo kao ti, ljubim i ja južni vjetar, koji povija breze, i gorski potok, koji klokoće! Kao ti, ogorčavam i ja sve, čemu se približim. Kad se lovac krijepi na potoku, u kojemu se ja kupam, prožima njega tolika gorčina, kolika i tebe, kad piješ iz potoka, u koji je zaronila ona, koja je daleko od tebe. Nisi li govorio o mladoj djevojci iz davnih vremena, koja je jedne snježne večeri ostavila ples, da dočeka ljubav?

Sjela je u suhoj sjenici, a u taj se čas probudio crvendać. Ali vjerenik nije došao na sastanak, a duša se mlade djevojke ispunila gorčinom kao i moja. I od tog vremena je ona najvoljela brati moje cvjetove, dok nije, dokona i zasitivši se života, našla u obliku moje čaške spomen na svoju plesnu haljinu, a na mojim usnama gorčinu svojih.

VRIJES

Ja sam čista osama u ružičastoj haljini. Najviše zabludim kadikad do doline, gdje me traži vladisavka. Jer oni, koji su gorki, nalaze svoj mir u osami. Ali moje je kraljevstvo pješčani i osamljeni brežuljak, a moja osamljenost ne zadaje mi bola. Iz dvorca, kojemu ribnjak ondje vidiš, dolazi kadikad ovamo jedna mlada djevojka, odjevena ružičastom haljinom, kao i ja, i dražesna. Oni, koji bi je vidjeli, kako sjedi u mom grmlju, ne bi pogodili, zašto ona tako traži osamljenost. Jao! Ta mlada djevojka uza svu svoju dražest, nemoćna je, kao i ja. I moji nježni cvjetovi cvatu na čvorastoj stabljici.

Sve slušatelje ponešto su ganule i razdragale te basne.

— Zar ne, ujače, zapita Ružica Toma, da sam i ja ponešto slična... vrijesku?

A ujak Tom odgovori:

— Jest, dijete moje, po svojoj svijetloj i ružičastoj puti nalikuješ na vrijes, a vrijesku si slična i po tom, što zasladjuješ osamu starog neženje... Ali jedino po tome... Jer, kad bih trebao, da medju biljkama tebi nadjem sestricu...

— Koja bi to bila?

— Siva ljubica, koja je tako čedna, a koju možeš otkriti samo onda, kad ti južni vjetar donosi njezin miris.

— A Luce?

— Što je s njom?

— Koji je Lucin cvijet?

— Eh, odgovori ujak, smiješeći se, Lucin cvijet možda i nije cvijet... već bi prije mogao biti gljiva...

— Gljiva! Koja? Koja?

— Mahovac... Jer se priča, da mahovci plešu ples u drhtavoj noćnoj magli. Dolaze sa šumovitih brežuljaka na gumna šljukâ, urešena jaglacima. I tamo izvode korake tako dražesne, da se ne mogu više odvojiti jedan od drugoga, pa ih u njihovu kolu zateče zora... Luce je kraljica plesa.

— O, ujače!... Kako ti lijepo pripovijedaš... A cvijet Mariquitin?

— Njezin je cvijet crvena djetelina...

— A zašto?

— Kažu, da on pjeva... da pjeva tako nježno, da ga ljudi ne mogu čuti, već jedino životinje i stvari, koje se sabiru u se... a to biva o podne, kad zavlada velika tišina.

— Gospodin des Arbailles, reče Johannès, vanredno je lijepo slušati vas, kad ovako govorite o botanici...

— O botanici, primijeti gospodin d'Atchuria, kojom on vlada suvereno kao kralj...

— No, zapita gospodja d'Atchuria, ako je gospodin Tom kralj cvjetova, koji je cvijet onda kraljica?

— Ja znam! klikne Ružica — Lazarkinja!

Tako je u ovom bezazlenom i dražesnom ćaskanju prošlo vrijeme, dok nije opet trebalo poći k stolu. Ujak Tom predloži:

— Kako bi bilo, da ponesete svoje košarice u šumu? Ne ću otići daleko odavde... hoću samo da uberem cvijet bjelozorke i da prigledam moje rosičine. To je tek nekoliko koračaja daleko... Hoćete li doći, djeco?

— Podjite... Ja ostajem, reče Ružica.

— Šta ti ne pada na um? A zašto?

— Ne ću da vam smetam... Morali biste odviše polagano ići.

— Kako je dobra!... Divlja Ružica, koja želi, da je molimo!

Ružica ustane melankolično. Njezino je desno rame izdignuto nešto u vis, jer joj se ruka opire o lijepi štap. Ružica je u tom stavu dražesna. Zašto joj — kako se pričinja — to lako krzmanje, puno čežnje, podaje čar, koji je još umilniji od njezine dražesti? Je li ono, što ljudi osjećaju za to dijete, sjeta ili samilost? Ah! Zacijelo nije. Sjaj njenih zubi i njenog smiješka, srebrena bljedoća tog ponosnog

podvoljka bûde druge osjećaje u onoga, koji, kao Johannès u tom času, osjeća, da na njemu počiva taj pogled, kojemu je zjenica siva... Ona stavi svoju kapicu na svoje svilene, pepeljaste vlasi, popravi na haljetku kristalnu kopču, u kojoj se širi latica cvijeta šebojeva.

Ujak Tom, Ružica, Luce, Mariquita i Johannès stižu u nedaleku dolinu. Zbunjena prisutnošću Johannèsa, Luce kao da ga izbjegava. Biva tako, da je prvi osjećaj sramežljivosti sličan onim cvjetnim čaškama, što se zatvaraju pri blizoj oluji, koja ih osvježuje. Ali mladić čavrlja s gospodjicom d'Anis, idući ponešto ispred drugih.

— Gospodine Arnoustéguy, gdje ste stanovali za svoga boravka u Liri?

— Nedaleko od staroga posjeda, koji je nekoć pripadao porodici d'Elgorriaga, iz koje potječe moja majka... upravo na uglu trga San Juan, na onoj strani, gdje se nalazi igralište.

— Ah!... već znam, gdje je to. Volim taj dio grada... i njegov miris po vrelom ulju i kopru, i vesla, što vise pored blagoslovenih lovorika, i krič ribarskih žena, što nudjaju sardine, i zvona crkve San Marcial...

— Jeste li dugo boravili u Španiji, gospodjice?

— Nisam... jedva dva mjeseca... i to samo u Liri, sa svojim ujakom Tomom.

— Onda ste, možebiti, vidjeli taj posjed porodice d'Elgorriaga, o kojemu govorim?

Ružica se zarumeni.

— Ne leži li on nad morem? zapita ona.

— Jest.

— I ima prostranu tužnu baštu, okruženu starim zidom? Zar ne?

— I golem kameni grb iznad vrata, koji se od starosti već kida?

— Jest.

— Ispod toga grba ubrala sam cvijet šeboja, kojega laticu nosim u ovom kristalnom srcu.

— To je znamenje porodice d' Elgorriaga.

— Porodica d' Elgorriaga potječe iz naše Galičke, zar ne, gospodine?

— Ne, gospodjice... Došli su iz pokrajine Murcije, iz Kartagene. Bili su gusari u službi španjolskog kralja.

Ružica gleda Johannèsa, gleda mu u one modro-zelene okeanske oči, u onu ponešto oporu i suncem spaljenu put. I živa mašta mlade djevojke prenosi ga odmah u ona daleka vremena. Smion, povodljiv i lijep, penjao se on po brodskim konopima, ljuljao u buri i zurio oštro u morsku daljinu... Čudno je to... Čudno je, kako mnogo nalikuje na Lucu... oko očiju... Kao da potječu od iste rase. Činjenica je, da su d' Atchuria Baski...

— Gospodin Johannès!

— Gospodjice?

— Ne čini li vam se, da moja prijateljica Luce mnogo potsjeća na Španjolku?

— Doista.

— Zar ne, da je lijepa!

— Veoma lijepa, uistinu... Ali bih ja, bez sumnje, još i više cijenio njezinu ljepotu, kad ne bih znao, da je istog porekla, kao i ja.

— Dakle...

U taj čas klikne ujak Tom iz svega glasa:

— Moja bjelozorka! — i podiže nad svoju glavu cvijet, što ga je ubrao, cvijet, kojemu stabljika nosi tek jedan jedini divotni list, a kojemu su latice kao brušeni i svijetlom prožeti kristal, urešene iznutra zeleno-zlaćanim svilenim perjanicama, sličnim onima što trepeću na kovno-modrim glavama paunova. Gledajte! gledajte... klikće botaničar. To je biljka muzâ... Otuda joj i ime: *parnasijanka*...

Na primjerku, što sam ga evo otkrio, svi su se prašnici pretvorili u latice... Sad ćemo da potražimo rosiku, a jest ćemo kasnije...

A Ružica pita Johannèsa:

— Koji je vama cvijet najmiliji?

On odgovori:

— ... Siva ljubičica.

I zapita:

— A vama?

Ona odgovori:

— Šeboj.

Ujak se Tom oduševljava sve više i više. Drži čitavo predavanje ispred rosike, koju je iskopao iz vlažne zemlje, i ispred nekoliko sitnih morskih fosila, što ih bio našao.

— Sjednite, reče on, i založite malo kraj ovog izvora, u ovoj šumi, kojoj je mahovina posuta mrazovim sestricama. Nije li to čudno?... Gledajte ovu guduru, toliko udaljenu od mora, a ipak je opći potop u njoj ostavio iza sebe toliko školjaka!

— Zar one doista potječu još od općega potopa? upita Mariquita.

— Jest, dijete moje, od općega potopa... A kasnije, kad more bude opet nadošlo, kad budu ljudi iznad krošanja ovih hrastova plovili ponovo u ladjicama, začudit će se jastozi, kad budu u tom kraju našli... novi okovratnik, što ga je glupi pas Petak ovaj čas izgubio!

IV

Baka d' Anis i gospdja d' Anis vezu. Tetka Virginija des Arbailles, koja je na svoju čipkastu kapicu stavila ljubičastu petuniju (zbog toga, jer se sriče s njezinim imenom) i Ružica kačkaju čipke. Ujak Tom otišao je u svoj staklenik.

Još traje kolovoz, okrunjen cikadama i pčelama; sve je spremno za berbu. Kroz prozore salona vide se vlati žita, te nježne frulice prepelicâ.

Ružica misli na posljednje dane, što ih je provela s Lucom... misli na Johannèsa.

Poslije priznanja, što ga je on dao Ružici u dolini, gdje su brali biljke, da je njegov najmiliji cvijet onaj, s kojim je ujak Tom uporedio svoju nećakinju, ona se osjeća sva potresena i zbunjena... S tim više, što joj Luce d' Atchuria poslije priznanja, učinjenog u povrtnjaku majura, još i dalje odaje tajne svoga srca. Sada, kad se mala zaljubljenica osjeća sigurnom, da njena prijateljica ne ljubi Johannèsa, ona je još povjerljivija. U istoj mjeri, kako nestaje nepovjerenja, jača se njezina ljubav.

Ružica d' Anis odviše je pronicava, a da ne bi znala, da Johannès ne uzvraća tu ljubav, premda se mnogo ofrkava oko Luce. I, ne pridajući odviše važnosti onim učtivostima, što ih je njoj samoj bio iskazao mladi Bask, Ružica sebi, medjutim, ipak može priznati, da izmedju njih dvije, on njoj priklanja veću pažnju.

I Ružica snatri.

Snatri, da bi je Johannès, možebiti, zaprosio, kad ona ne bi hramala... Bilo bi to tako lijepo... Jedno drugom tako blizu... Johannès je vrlo simpatičan i ujaku Tomu i majci... Johannès će se ženiti mlad... Tako je rekao... Njegov otac, vrlo star, ne može više da se brine za imanje d' Arnoustéguy... Johannès će ga morat, dakle, doskora zamijeniti... Uostalom, mladomu se čovjeku svidja taj budući jasni i odredjeni život, koji se počinje u prvu zoru sa lavežom pasa, što trče po dvorištu, a svršuje se u času, kad prestaju brencati bronsana srca na remenima oko vrata govedâ... Ali, nije moguće, da će je Johannès igda ljubiti, jer ona hramlje. Hramlje. Ona hramlje. Bože moj, oslobodi me! Bože, koji si izliječio uzetog, koji si povratio vid slijepima, koji si uskrisio Lazara, brata Mandaljenina... Ona je ispred tvojih nogu rasprostrla svoje mirisne vlasi, natapajući ih suzama... Bože moj, ti si učinio sva ta čudesa u neuglednim kućama, jer ljubiš siromake... Bože moj, možda mi nismo dosta siromašni... Bože moj, možda me Djevica u Lourdesu nije iscijelila zbog toga, što nisam rodjena u priprostoj staji, što nisam ležala posve gola i što me nije grijao misteriozni dah vola i magarca. Bože moj, sklopljenih ruku prinosim tebi svoju dušu... Prodat ću, da razdijelim utržak siromasima, safir, što mi ga je dala tetka Virginija. Tvoja sam službenica. Htjela bih, da mogu kleknuti pred tobom, kao što je u modroj sjeni crkvenoj klečala sestra Madeleine des Arbailles, koja je nalikovala na velikoga pauna...

— Majčice?

— Što je, draga?

— Bi li tebi bilo mnogo nezgodno, da te za nešto zamolim?

— Govori, dijete moje.

— Da svi zajedno podjemo u Lourdes na veliko hodočašće...

V

I kao u danima svoga djetinjstva, evo je sada u Lourdesu sa bakom d' Anis, majkom, tetkom Virginijom i ujakom Tomom. I kao onda, sprečava je, nažalost i sada, neki bolni slučaj, neka zagonetna zbunjenost, neko oštrije probadanje u boku, da ne može pješice poći sa procesijom.

Jutro velikog hodočašća! Zvona, srca nebesa, dozivaju jedno drugo. Tko zna? Možda su noću kod njih bili u pohodima andjeli ozdravljenja, pa se sada dogovaraju. Sa svoga kreveta gleda Ružica nad planinama nebo i ne zna, zbog čega se njene

oči orošavaju suzama radosti. Pričinja joj se, da vidi s onu stranu zemlje Rajsko počivalište, počivalište jasnije nego što je Badnja noć, posuto cvjetovima božura ljubičasto-blijedima kao snijeg.

Poslije podne nose je četvorica na svojim ramenima: dva nepoznata mladića, ujak Tom i Johannès. O, bijedno, mučeničko srce Ružičino...

Duboko zvono bruji kroz sunčani zrak. Drugo mu se zvono odaziva, klikće u visine prema Bogu, zvono, u kojega je glas kao u djevojčice, koja ide na prvu pričest. Mnoštvo se miče, stavlja se u redove, teče kao plamena bujica, koja sa sobom nosi zlatna misna ruha. Bolne se duše nadmeću u usrdnim molitvama. Vijavica tamnjana, svijetla i pobožnog pjevanja diže se u vis, prodirući nebesku modrinu. Bogalji, bolesnici, kojima bolesti nemaju ni imena, pružaju svoje skrštene ruke prema pomahnitalim zvonicima. Jednom djetetu, koje voze u kolicima, izjela je guba oči i nos... U zaglušnom brujanju zvonâ razabira se sveudiljno tanki glas sitnog zvona, koji kao da od Boga moli svoj dio vječnosti. A sve te bijednike prožima neka neiskazana dobrota.

A Ružica dominira nad svjetinom. Sa svoje nosiljke vidi ona gole glave muškaraca, marame seljakinja béarneskih, bretonske poculice, koje se u vjetru nagibaju kao jedra brodova u buri. U tom času, ljuljajući se o ramenima Johannèsa i ujaka Toma, kao cvijet od muslina do nogu Gospodinovih, osjeća se ona sretna.

U času blagosivanja misli ona, da će umrijeti od velike ljubavi prema Bogu. Jeza, slična onoj, što je proizvodi brujanje orgulja, prodje joj kroz ruke, prodre u njene kose kao leden vjetar.

Kad izadje iz vode, ona još uvijek hramlje. Ali u času, kad Johannès digne nosiljku, na koju su je opet polegli, osjeti mlada djevojka, da njeno prekrasno uho dodiruje dah, jednako sladak kao

što su hvalospjevi. I ona čuje glas, koji je, možebiti, dolazio sa nebesa, glas, koji joj šapće:

— Ja vas ljubim.

U prvi mah Ružica mahnita od neke tihe radosti. I čitavu noć njene su sanje tek neko božansko mahnitanje... Ona je s Johannèsom u Timbuktu. Neki mladi bjelobradi misionar, bit će brat Sebastijan, blagosiva ispod žarkih lijana njihovu vezu. Sjedeći na stablu, sličnom onom u Zemaljskom raju, spušta sestra Mandaljena, pokojna duvna reda Spasiteljeva, izmedju lišća svoju modru i zlatnu povlaku.

Ali, poslije povratka u dvorac, razdire Ružicu potištenost upravo onako snažna, kao što je bila zanesenost posljednjih dana. U istom onom salonu, u kojemu je od majke izmolila dopuštenje, da podje u Lourdes, misli ona ponovo na Johannèsa:

Ne ljubi se bogaljka, govori ona sebi... Johannès je ono govorio od samilosti... Johannès me ne ljubi... Ali u njega mora da je pobožno srce... Kad ima na sebi sandale, burnus i kapu, potsjeća on na hodočasnike, koji su polazili u Svetu Zemlju... Jest, Jest... Sjeća se, da je ona u Liri dugo promatrala kameni grb porodice d'Elgorriaga... Bio je gotovo sav obrastao lišajem... Predji Johannèsovi morali su ići po svježim putevima, koji vode u Campostellu, i po vapnenastim pustarama Palestine... Johannès je od njih baštinio sklonost, da pomaže nemoćnima... Bio je on milosrdni Samarićanin... Lio je kao nebo dragocjeno ulje na ranu jedne, od sreće razbaštinjene, one tri riječi: »Ja vas ljubim...« Ali to nije bila ljubav; to nije mogla biti ljubav... Jer, da je bila ljubav, bilo bi je to zacijelo povrijedilo... A ona je, medjutim, na dnu svoga srca osjetila neku nježnu zahvalnost... kao neko dopuštenje Božje...

I ta ideja, da se Johannès povodio samo za osjećajem samilosti, muči mladu djevojku. Ona, koja je prije sumnjala, da Johannès ljubi Lucu d' Atchuria, sada je o tome sasvim uvjerena. Nije to stoga, što bi mu Luce bila ravnodušna — umuje ona — niti stoga, što se mladić onako izjavio u poetskoj dolini, gdje je ujak Tom brao svoje drage cvjetove... Ne, on je u svojoj pretjeranoj nježnosti naprosto htio, da njoj, hromoj, uštedi žaobu od priznanja, da on više voli onu, čije su pokretne i oble noge umjele da istiješte vino španjolskih plesova...

— Jest, reče ona sebi, još: od osjećaja, koji je odviše uzvišen, da bude analiziran, Johannès je u Lourdesu, prožet duhom blagosti, požrtvovnosti i samilosti, šanuo one riječi, jer ju je vidio, kako hramljući izilazi iz vode...

Ružica ode u staklenik. Od vremena do vremena pomaže ona ujaku Tomu. Sjeme heliotropa, nadjeno u egipatskom sarkofagu, proklijalo je. Tako se kadikad znade i ljudsko srce nadugo u sebe povući prije nego što procvate... Ali ono onda traži rosu upravo kao i biljka, a ako ne nadje tu rosu, onda moli od Boga, da ga on natopi suzama.

Jednoga sivog popodneva udesi slučaj, da se Ružica našla u stakleniku nasamo s Johannèsom, koji je — tko znा zbog čega — došao u pohode ranije od svoje sestre Mariquite.

Ujaka Toma bili su odzvali u dvorac zbog nekih majurskih stvari.

— Ostavljam vas same, djeco moja... Zabavite se listajući posljednje table herbarija...

Rastresen, otvori Johannès herbarij, kojemu se na prvoj strani širila ona divno jednolisnata bjelozorka, koju je ujak Tom bio ubrao onoga dana, kad je Johannès otkrio Ružici nježni osjećaj, što ga za nju osjeća.

— Sjećate li se?... Sjećate li se? ponovi on.

A pošto ona nije ništa odgovarala, produži on:

— Znate li, da vas ljubim?

Koliko god bi se to moglo pričiniti apsurdnim, ovo otvoreno priznanje povrijedi mladu djevojku. Njezina i odviše duga premišljanja, — tako, nažalost, ona, koja su smjerala na ljubomoru — izgradila su jedan sistem turobnih misli, kojima je zaključak glasio: »Ja sam hroma, pa ne mogu da izazovem ljubav«.

I dalje: »Johannès me ljubi od samilosti. Da nije toga, uzeo bi on Lucu za ženu«...

Ali je drhtala kao izvor-voda na suncu. Što da odgovori?... Ah! Bože moj, ona to nije predvidjala...

Johannès joj reče:

— Hoćete li mi pružiti ruku?

Ona pruži desnu ruku, pošto je uzela u lijevu lijepi štap od ebanovine sa pačjom glavom. Ali se malo zatim zarumeni i povuče ruku, koju je bila pružila. Na njene sive oči navru dvije suze...

U jednom od mlakih basena u stakleniku nagibaju se dva cvijeta u ljubavi jedan prema drugomu. Njih ne smeta ništa, da se sjedine, jer ih pokreće jedino nevinost Božja.

O zrnca, koja gorski vjetar prenosi na svojim krilima, vi, koji ste sestrice gorke vladisavke i prijatne borovnice, vi ostajete jednako blage i ravnodušne u času, kad se vaša pelud pari pod radosnim zujanjem pčela!

— Laure, nastavlja Johannès, nazivajući ozbiljno gospodjicu d' Anis onim imenom, koje je dobila na krštenju... Laure... Hoćete li mi biti ženom?

Ona skupi svu svoju snagu i odgovori sasvim tiho:

— Neću...

I zatetura, drago dijete... Jadni štap ispane joj iz ruke... Johannès je prihvati onesviještenu u

svoje naručje i osjeti na svojim jedrim prsima njene sitne grudi i srce, koje jedva bije.

Ružica se opet vraća u svijest.

— O prijateljice, pita on... moja prijateljice... zar sam vam nanio bol?...

— Jest, ne govorite mi više o tomu, ja vas molim... nikad... nikad... Znam... To ne može biti... Zavjetovala sam se Bogu... Nikad ne ću biti ničija žena... O Johannès, obećajte mi, da mi nećete nikad više o tome govoriti?

— Nikad... A ostat ćete moja prijateljica, zar ne?

— Ostat ću vam... sestra.

U mirisnoj tišini staklenika stresa na čašku cvijeta jedne begonije, kojemu manjka jedna latica, osa sa svoga krila cjelov zlaćane peludi.

VI

Nekoliko mjeseci kasnije, za jednog jutarnjeg sastanka, što su ga mlade djevojke zakazale na pô puta izmedju obaju dvoraca, u župnom dvoru noarrieu-skom, kod starog strica Ružičina, objavljuje Luce Ružici:

— Mila moja, srce mi poskakuje od radosti. Gospodin Johannès Arnoustéguy zaprosio je moju ruku...

Ružica se zarumeni jedva zamjetljivo i odgovori prostodušno:

— O, draga moja...

Ali u unutrašnjosti navali na nju bujica zamršenih misli:

»Što znači sve ovo? Kakovog smisla ima ovaj život? Što traži ovdje ona, Ružica? Što znači ta studena blagovaonica, u kojoj se ona sada nalazi?

Odakle njenom starom stricu Hubertu smjelost, da ovdje živi? Odakle toj staroj gluhoj sluškinji, koja u susjednoj kuhinji odlaže vatru, snaga, da se brine oko svakidašnjih stvari? Što je do toga, da umremo ili ne umremo od studeni? Kako turobno zavija lanac u studencu!... A gle te piliće, koji su pobjegli ispod stola. Sakrivaju se ispod kvočke. Ubogi mališi! Kako je to žalosno!... Jednoga će ih dana ubiti... Zaklat će ih... Nije li bolje umrijeti, nego roditi se hrom?... Ima tu i bengalskih ruža, iako je zima... Što znače bengalske ruže?« Ona se sjeti basne ujaka Toma, basne o kržljavom vrijesku. Usta su joj suha. Boli je glava...

Ona odgovara, ne priklanjajući nikakovu pažnju onome, što govori:

— O, mila moja... Kako se radujem!...

— Jest, znala sam, da ćeš se radovati, jer si ti od onih, koje se raduju sreći drugih... Ti si jednako lijepa kao i dobra... Kazat ću ti... Prije, nego što si mi kazala, da ne ljubiš Johannèsa... sjećaš li se, u onom dvorištu s bijelim ćurkama... pomisli... bila sam ljubomorna. O, slatka Ružice, oprosti mi. To je jedini ružni osjećaj, što sam ga imala prema tebi... Ali ja to nisam činila namjerice. Prijateljice moja, požalila sam već u isti čas, kad su mi došle te misli... Bila bih ih tebi ispovjedila, iako nisam njima vladala... Znaš, da je čovjek egoističan, kad ljubi... Medjutim, znaj, da je Johannès ljubio tebe i da si ti uzvratila njegovu ljubav, znam, milo moje, da bih tebi bila zatajila svoju strast za nj... znam i to, kad bi ga ti bila obožavala, a kad on to obožavanje ne bi uzvratio, ja bih odbila njegovu ruku, da ti ne zadam bola...

Na koljena Ružičina skoči malena mačka, našto Ružica zapita:

— Je li ti već izjavio svoju namjeru, da te uzme za ženu?

— Jest. Prije nekih osam dana... Rekao mi je...

— Što ti je rekao?...

— Rekao mi je: U kući sam sasvim sâm... Mariquita će se doskora udati... Moj otac neće, da više upravlja imanjem... Od nekoliko mjeseci proživljavam časove neiscrpive žalosti. Osjećam, da ćete biti pouzdana žena. Ne goni me k vama strast, već osjećaj žive simpatije... Čini mi se, da u braku takova priklonost vrijedi više nego buran i nepromišljen hir.

Na ulaštenom podu odsijeva se bakreno njihalo visoke ure, njišući se u svom drvenom kavezu, urešenom naslikanim plamenim zumbulima i zlatnim jaglacima, kao neka kadionica, koju njiše ruka vremena... Čuje se udaranje cjepanice u kuhinji i teški korak starog strica Huberta gore u sobi iznad blagovaonice. Ružica zapita:

— Je li to sve, što ti je rekao, mila?

— Zašto pitaš?

— Samo tako...

— Ajde, radoznalice! Kad sam pristala, rekao je: Gospodjice Luce, u prvo vrijeme možda i neću biti odviše vedar... Poštenje mi nalaže, da vam nešto priznam... Gotovo svaki mladi čovjek doživio je krize, koje su mu ranile srce... Trebat će nešto vremena, da te rane zacijele... Ali sam ja uvjeren, da ćete mi vi biti najbolja od svih sestara milosrdnica...

— ... A znaš li ti, kakovu je on krizu pretrpio?

— Da... znam... Potrudila sam se, da nešto malo saznam... Mora da je to bila neka mlada djevojka, koju je upoznao u Parizu, jer je dodao: »Jedino biće na koje bih osim vas mogao pomišljati, zavjetovalo se Bogu«...

VII

Brak gospodjice Luce-Hermance-Visitation d' Atchuria i gospodina Johannèsa Tristana Arnoustéguy blagosloven je u maloj kapeli noirrieu-skoj u jedanaest sati prije podne, jedanaestoga ožujka tisuću devet stotina i treće.

U blizini te kapele, okružene gustom šumom, pošlo je u smrt jedno dijete, po imenu Klara d' Ellébeuse, ovladano mahnitošću, a k istoj toj kapeli ide često i danas jedan pjesnik, skršen bolom. Neki ljudi tvrde, da su ga vidjeli, gdje vodi za ruku smedju, čempresom ovjenčanu djevojčicu. Što je to dvoje moglo moliti od Boga? Ali, tko bi znao, što se sve od Boga moli?

Ružica je predala Luci u ime ujaka Toma, pored ostalih darova, i onaj napokon procvali heliotrop, koji je potekao iz mrtvačkog kovčega egipatske princese. Harmonij je brujao. Izrečeni su govori. Šumske su ptice dolijetale i kljuckale kraj stolova, postavljenih u hambaru, mrvice kruha, što ih Bog daje onima, koji su najsiromašniji.

Ali, pošto se svečanost svršila, istog večera, kad su se Ružica i ujak Tom našli opet nasamo u misterioznom stakleniku, potrese jecaj dijete, odjeveno u ružičastu haljinu, ružičastu kao vrijes. Je li ujak Tom shvatio? Možebiti, jer držeći Ružicu u svom zagrljaju, zajeca čuvši riječi:

— O, ujače... Kako sam nesretna!... Odrezat ću kose... Poći ću u red Spasiteljev kao sestra Mandaljena... Izgledat ću kao veliki paun...

ZEČJI ROMAN

LE ROMAN DU LIÈVRE

Sred majčine dušice i rose pjesnika Jeana de la Fontaine-a začuje Zec lov, i uteče puteljkom, po mekoj ilovači, jer se bojao svoje sjene. Vrijesi su odmicali iza njegove trke, a crkveni zvonici se dizali iz doline u dolinu. Trčao je niz brdo, trčao uz brdo, a skokovi njegovi previjali su vlati, na kojima su se iskrile kaplje rose. Tako je on u svojoj brzoj trci postao bratom ševinim, pretrčavao općinske ceste, zastajao pred putokazom prije nego što je udario poljskim putem, koji se, blještav na suncu i bučan na raskršću, gubi u tamnu i tihu mahovinu.

Toga dana umalo da nije udario o dvanaesti kilometarski stup izmedju Castétisa i Balansuna, jer su njegove zaprepaštene oči smještene postrance. Ali se, na svu sreću, mogao još zaustaviti; njegova zubenica, od prirode rastrižena, zadršće jedva zametljivo i razotkrije njegove glodaće zube. Onda se njegove žute skitničke gamaše protegoše, a jednako i njegovi istrošeni i otupljeni nožni nokti. I on skoči preko živice, smotavši se poput kugle i zabacivši ušesa unatrag.

Dugo je on još tako trčao uz brdo, dok su očajni psi gubili njegov trag. Najposlije je sišao sve do ceste sauvejunte-ske, gdje ugleda konja, upregnuta u taljige. U daljini se ta cesta prašila kao u priči o Modrobradu, kad se ono kaže: »Sestro Ana, ne vidiš li još ništa?« Bijela je suša tu bila veličajna, prožeta gorkim mirisom metvice. Doskora je konj stigao Zeca.

Bilo je to kljuse, koje je vuklo taljige na dva točka, kljuse, koje je moglo da ide samo kasom i

na mahove. Pri svakom koraku — poskakuje njegov rasklimani kostur, trese se njegova orma, prosipa se njegova izblijedjela griva, sjajna i zelenkasta poput brade stara mornara. Tegotno, kao da je teško kamenje, dizala je životinja svoja razgažena i čvorasta kopita. Zec se uplašio tog velikog živog stroja, koji se kretao uz toliku buku. Poskoči i produži svoj bijeg preko livada, s gubicom upravljenom prema Pirenejima, repom prema pustopoljima u nizini, desnim uhom prema suncu na ishodu, a lijevim prema seocu Mesplède.

Napokon se zavuče u neko strnište, nedaleko od jedne prepelice, koja je drijemala kao kvočka s trbuhom u prašini, obezumljena od žege, dok je znoj njenog sala probijao kroz perje.

Dan je bliještao prema jugu. Modrina je neba blijedila pod žegom i postajala biserno-siva. Jedan je mišar lebdio u lakom letu i kružio u visinama u sve širim krugovima. Nekoliko stotina koračaja daleko valjao je ljenivo paunovsko-modri sedef jedne rijeke sa sobom odraz brijestova, kojih je ljepljivo lišće izdisalo opor miris, a oni sami svojom silovitom crnosti presijecali blijedi sjaj vodene površine. Pokraj nasipa klizila su jata riba. Podnevno zvono udaralo je svojim modrim krilom o usijanu bjelinu jednoga zvonika, a Zec započeo svoje podnevno odmaranje.

Ostajao nepomičan sve do večera u tom strništu. Dosadjivalo mu je jedino jato komaraca, koje je drhtalo kao cesta na suncu. Tek u suton poskoči on lako do dva puta, napred, a zatim opet dvaput nalijevo i nadesno.

... Pala je noć. On se približi k rijeci, gdje je u mjesečini na trskama visjelo povjesmo srebrene magle.

Zec sjedne sred cvjetne trave, sretan, da su u to doba svi zvuci bili skladni, tako te nije znao, nije li zov prepelica samo mrmorenje izvora.

Zar su ljudi mrtvi? Jedan jedini je bdio podaleko, ispružajući ruke nad vodu i izvlačeći bez buke svoju mrežu, blještavu od zrâkâ mjesečevih. Ali je on time mutio samo srce vodâ, dok je Zečevo ostalo mirno.

Ali se sada izmedju lišća pomalo stala javljati jedna gvalica. Približavala se njegova draga družica. I Zec podje prama njoj sve dok se s njom nije sastao sred plavetne otave. Njihovi se sitni nosovi dotaknuše. I sred divlje kiselice njih se dvoje jedan čas osuše cjelovima. I poigraše se. A zatim, polagano, jedno pored drugoga, odu, vodjeni gladom, prema jednom majuru, koji se prostirao u sjeni. U tužnom povrtnjaku, u koji udjoše, bilo je praskavog kupusa i tečne majčine dušice. Susjedna je staja vonjala, a ispod zaklopca njezina kotca čulo se groktanje i njuškanje krmačino.

Tako prodje noć u jelu i ljubljenju. Malo pomalo poblijedi tama od praskozorja. Daleko se ukazivale svijetle mrlje. Sve je počelo drhtati. Neki glupi pijevac razdrije tišinu sjedeći na svom kokošinjaku. Kukurijekao je kao pomaman i odobravao sam sebi lepetajući svojim kusastim krilima.

Zec i njegova ženka rastadoše se na pragu jednog trnjaka i ružinog džbuna. Iz magle iskrsne selo, svijetlo kao kristal, a na jednom polju razabirali se užurbani kudrovi, koji su, kovitlajući svojim poput užeta tvrdim repovima, nastojali da medju metvicama i vlatima razmrse idealne zavoje, što ih je bilo zamrsilo ono umiljato dvoje zečeva.

* * *

Zec potraži sebi log ispod dudova, u laporastoj jami, i ostane tamo do večera, sjedeći otvorenih očiju. Osjećao se tu kao kakav kralj ispod šiljastih lukova grana, koje je pljusak kiše bio uresio svojim jasno-modrim kapljama. Najposlije usnu. Ali je njegov san bio nemiran: nije bio onaj, koji za spar-

nog popodneva daje mirno počivanje. Nije on poznavao ukočeno spavanje guštera, koji se jedva trza, kad sanja o starim zidovima, a ni povjerljivo počivanje jazavca u jazbini, koju ispunjava polutamna svježina.

Svaki i najsitniji štropot govori mu o opasnosti od svega onoga, što se miče, pada i udara; neobični treptaj jedne sjene znači, da se približuje neprijatelj. On zna, da u logu ima sreće samo onda, kad je sve onako, kao što je bilo čas prije. Otuda u njega i ona sklonost za red, koji zajamčuje njegovu udobnost.

Pa i zašto bi u modroj tišini sporih dana zadrhtao list na grmenu divlje ruže! Zašto bi, kad sjena grmlja tako lagano napreduje, te kao ustavlja vrijeme, ona sad zatreperila? Zašto bi se on približio ljudima, koji nedaleko od njegova zakloništa beru klipove kukuruza, u koje je sunce zaprelo svoja blijeda i svijetla zrnašca? Kapci njegovih očiju bez trepavica ne bi se mogli prilagoditi blještavom talasanju podneva. I upravo stoga on i zna, da se ne može približiti bez opasnosti onima, koji nezaslijepljeni gledaju bijele plamenove srpova.

Ništa ga nije mamilo, da izadje napolje prije nego što dodje vrijeme, da krene sam od svoje volje. Njegova je mudrost bila uskladjena. Život je za nj bio glazba, čiji mu je svaki neskladni zvuk savjetovao, da bude na oprezu. Nikad nije on zamjenjivao lavež pasa sa zvukom dalekih zvona, niti kretnju čovjeka s drvetom, kojim vjetar trese, ni prasak puške s praskom groma, ni grom sa kotrljanjem taljiga, ni zov kopca sa zviždanjem parostroja u selu, koji je mlatio žito. Tako on poznaje čitav jedan jezik, kojega su riječi za nj dušmani.

Tko bi, dakle, mogao reći, odakle Zecu ta razboritost i ta mudrost? Nitko ne bi mogao objasniti to, a ni to, kako je on sve to primio. Njegovo se poreklo gubi u noći vremena, u kojoj su sve pripovijesti iste.

Je li on, možebiti, izišao iz arke Nojine na brdu Araratu, onoga dana, kad je opadanje vodâ objavio maslinovom grančicom golub, koji je još do danas u svom gukanju sačuvao šum nabujalih voda? Ili je on stvoren ovakav, kakav je, kratka repa, dlake opore kao strnina, rastrižene gubice, dugačkih ušiju? Je li ga Svevišnji ovakova posadio ispod lovorika u raju zemaljskom?

Je li on, šćućurivši se ispod ružina džbuna, vidio Evu, kad je ona, protegnuvši se poput ždrebeta, vodila sred perunika na šetnju draž svojih zagarenih nogu i isprsavala svoje zlatne grudi pred zabranjenom jabukom? Ili je on tada bio još bijela usijana maglica? Je li već živio u srcu porfira? Ili je, — nemogući se speći — bio već iskrsnuo iz one lavine kaše, da nastava redom, prije nego što se usudio da u svijet pruži svoj nos, stanice granita i alge? Zahvaljuje li on tečnom jaspisu svoje poput uglja crne oči? Laporastom glibu svoj kožuh? Morskoj travi svoje pokretne uši? Tečnoj vatri svoju vrelu krv?

... Malo je njemu stalo do njegova porekla u taj čas, dok s mirom počiva u svojoj jami. Bilo je to jednog olujnog dana u kolovozu, potkraj sparna popodneva, kojega se nebo modro poput zagasite šljive, naduveno ovdje i ondje, spremalo da prsne na nizinu.

I doskora zapljušti pljusak po grmenju kupina. Bubnjanje dugih vodenih batića postajalo je sve brže. Ali Zec se ne poboja, jer je kiša pljuštala u ritmu, koji je on poznavao. Ona ga, uostalom, nije ni dosezala, jer nije mogla da prodre kroz gusti svod granja. Jedna jedina kaplja padala je na dno jame, udarajući neprestano na jedno isto mjesto.

Tako Zeku nije nimalo zbunjivao taj koncerat. On je dobro poznavao harmoniju, u kojoj su kišine suze bile povezane kao u strofe; znao je, da tu ne sudjeluju ni pas, ni čovjek, ni lisica, ni kobac. Nebo je bilo kao neka harfa, na kojoj su odozgo do dolje bile napete srebrene žice pljuska. A dalje ozvanjala je svaka stvar na svoj naročit način i poprimala redom svoju vlastitu temu. Ispod zelenih prstiju lišća zvučale su žice kao kristal, lako i muklo. Rekao bi, da je to glas duše magline.

Zemlja je pod udarcima kiše jecala kao djevica, koju već dugo uzbudjuje južnjak. A ondje, gdje je zemlja bila najviše raspucana i suha, čuo se šum upijanja, dah vrelih njenih usana, koje su se podavale oluji.

Ali je noć, koja je slijedila iza te oluje, bila vedra. Kiša se bila gotovo ishlapila: na tratini, na kojoj su se sastajali Zec i njegova družica, ostale su od nje tek guste grude magle, kao neki rajski pamučni grmovi, kojih su tobolci prštali zapljuskivani mjesečinom. Duž strmina nizali su se grmovi, teški od kiše i slični hodočasnicima, povijenim pod bremenom svojih bisaga i mješina. Po svuda mir. Jedna je ruka podupirala čelo andjeoske prikaze. Praskozorje, prožimano studenim drhtom, iščekivalo je svoju sestru Zoru, a prignuto bilje molilo se praskozorju.

Najedared, sjedeći sred poljane, ugleda Zec čovjeka, koji je dolazio prema njemu. Ali ga taj čovjek nije zaprepastio. Bilo je to prvi put poslije dugih vijekova, pošto je čovjek počeo stavljati zamke i napinjati luk, da se u duši Zeke nije javljao poriv na bijeg.

Čovjek, koji je dolazio, bio je odjeven kao panj zimi, kad ga prekriva vunena mahovina. Na glavi je imao kukuljicu, a na nogama sandale. Nije nosio štapa. Prekrstio je ruke u rukavima svoga

ogrtača, opasanog užetom. Pružao je prema mjesecu svoje koštunjavo lice, bljedje od njegova. Raspoznavao se njegov orlujski nos, njegove kao u magarca duboke oči i brada, u kojoj je šipražje ostavilo čuperke ovčje vune.

Pratile su ga dvije golubice. Lijetale su od grane do grane u blagoj noći. Ljuveno lepetanje njihovih krila potsjećalo je na latice ocvala cvijeta, koje bi htjele da se opet združe i da se nanovo rascvjetaju u cvijet.

Ispred njega su išla, mašući repovima, tri jadna psa sa trnovim ovratnicima, dok je stari kurjak lizao okrajak njegove haljine. Jedna ovca i njeno janje, prodirale su kroz šafran u mahovini, blejući nesigurno, gazeći po zeleno-modrim sumbulima, dok su se tri kopca počela igrati s golubicama. Bojažljiv noćni ptić zazviždа od radosti sred žirova, a onda se vinu u zrak i dostiže kopce i golubice, janješce i ovcu, pse, kurjaka i čovjeka.

I čovjek dodje do Zeca i reče mu:

— Ja sam Franjo. Ja te volim i pozdravljam te, brate moj. Pozdravljam te u ime neba, na kojemu se zrcale vode i blještavo kamenje, u ime divlje kiselice, kore i zrnaca, kojima se hraniš. Podji s ovim nevinašcima, koja me prate i slijede moje stope pouzdavajući se u mene kao bršljan, što se ovija o drvo, ne misleći na to, da će možebiti doskora doći drvodjelja. O Zeče, donosim ti Vjeru, kojom vjerujemo jedan drugome, Vjeru, koja je život sâm, koja je ono, što mi ne znamo, ali ono, u što vjerujemo. O dragi i ljubezni Zeče, o blaga skitnico, hoćeš li slijediti našu Vjeru?

I dok je Franjo govorio, životinje su stale i ćutale, ležeći potrbuške ili sjedeći na granju, povjeravajući se ovim riječima, koje nisu razumijevale.

Jedini Zec, široko rastvorenih očiju, kao da se uznemirio od zvuka tih riječi, naćulivši jedno uho

napred, drugo natrag, kao da je u isti mah htio i pobjeći i ostati.

Kad je to vidio Franjo, ubere na tratini pregršt trave i pruži je zeki, koji je pošao s njim.

Od ove su noći svi oni putovali zajedno.

Nitko im nije mogao naškoditi, jer ih je čuvala Vjera. Čuvala ih je toliko, da bi onda, kad bi se Franjo i njegovi drugovi ustavili na seoskom trgu, gdje su seljani plesali uz svirku dipala, u doba, kad se brijestovi rasplinjuju, a uza crne krčamske stolove za večernjeg povjetarca djevojke uza smijeh dizale čaše, svi se okupili oko njih. A mladi ljudi, koji su strijeljali lukom ili arkebuzom, nisu ni pomišljali na to, da ubiju Zeca: toliko ih je njegova mirna šetnja nagnala u čudo, toliko im se pričinilo okrutno razočarati ubogu životinju, koja je svoje povjerenje stavljala do njihovih nogu. I oni su držali, da je Franjo čovjek, koji od zanata kroti životinje, pa su mu kadikad preko noći otvarali svoje hambare, davali mu milostinju, kojom bi on kupovao za svoje životinje ono, što su najradije jele.

A i inače su se oni lako prehranjivali, jer je jesen, kroz koju su prolazili, bila darežljiva, a hambari se svijali od preobilja. Dopuštali su im, da pabirče po kukuruzištima, da učestvuju pri berbi, koja je pjevala pri sunčanom zapadu. Plavokose su djevojke gnječile grozdove o svoje svijetle dojke. Bjelasali su se njihovi bijeli laktovi. Iznad modrih sjena kestenova lagano su padale zvijezde. Crni je baršun vrijesa bivao sve tamniji. Iz dubine alejâ čulo se uzdisanje ženskih haljina.

Promatrali su more, koje se ispred njih prostiralo, spuštena jedra i bijele pržine u sjeni tamarisaka, maginja i pinija. Prolazali su preko vedrih gorskih livada, gdje se bujice, dolazeći sa čistih snježnih visina, obraćaju u potoke, ali još čuvaju uspomenu na rastok i ledenjake.

Pa i onda, kad bi zatrubila truba lovaca, Zec se nije uplašio u sredini svojih drugova. Čuvali su oni njega, a on njih. Jednoga mu se dana bila približila hajka pasa, ali je pobjegla, ugledavši kurjaka, upravo kao što je pobjegla i mačka, progoneći golubice, kad je ugledala tri psa s trnovim ogrlicama, dok se jedna lasica, vrebajući na janješce, sakrila u strahu pred kopcima. Od Zeke se opet bojale lastavice, koje su nasrtale na sovu.

Zeko se tijesno sprijateljio s jednim od triju pasa s trnovom ogrlicom. Bila je to prepeličarka, blaga, sitna i dežmekasta, kratka repa, dugih spuštenih ušiju i krivih nogu. Bila je uljudna i prijatna. Rodila se u nekom kotcu, kod nekog postolara, koji je nedjeljom odlazio u lov. Kad joj je gospodar bio umro, a nitko drugi je nije htio uzeti, pobjegla je u polja, gdje je na nju naišao Franjo.

Zec je koračao pored nje, a kad bi ona zaspala, stavljala bi svoju njušku na nj, našto bi i on zadrijemao. Svi su se oni naime o podne odmarali, a njihovo je spavanje bilo puno sanja u tupoj žezi podnevnoj.

Franjo bi tada u svom snatrenju ponovo gledao raj, iz kojega je bio sišao. Bilo mu je kao da dolazi kroz velika otvorena vrata u glavnu ulicu, gdje su bile kuće Izabranih. Bile su to niske drvene čatrlje, jedna kao druga, u nekoj sjajnoj sjeni, koja je gonila na plač od radosti. Na dnu tih čatrlja razabirao se blijesak blanjala, čekića ili turpije. Tu je višnji posao tekao dalje, jer kad je Bog pitao ljude, koji su došli k njemu, čime žele da ih nagradi za njihova zemaljska dobra djela, zamolili su oni, da im bude dano opet ono, što im je pomoglo da dodju u Nebo. I tako su se njihovi sitni poslovi zaodjenuli nekom neobičnom tajnom. Obrtnici su se javljali na pragovima, ispred kojih su bili spremljeni stolovi za večeru. Čuo se žubor nebeskih

vrutaka, a na trgovima nalikovali su andjeli jedrima ribarskih ladjica, povijajući se u blaženstvu večernjeg sutona.

Životinje nisu u svojim sanjama vidjele ni zemlju ni raj tako, kao što ih mi vidimo i shvaćamo. One su snivale o razasutim ravnicama, na kojima su se njihova ćutila zbunjivala. Zastirala ih je magla. Zecu se lavež pasa slivao sa sunčanom žegom, sa nenadnim pucnjevima, s oznojenim šapama, sa vrtoglavim bijegom, sa strahom, sa vonjem ilovače, sa bistrom vodom potoka, sa divljim mrkvama, koje su se njihale, sa prštanjem kukuruza, sa mjesečinom, sa radosnom uzbudjenosti u času, kad ugleda svoju ženku, gdje se pojavljuje iz mirisne lazarkanje.

Sve su one iza svojih zaklopljenih očnih kapaka gledale, kako se gibaju odrazi njihovih života. Samo su golubice zastirale od sunca svoje nemirne glavice: one su u sjeni svojih krila tražile svoj raj.

II

Kad je pritisnula zima, reče Franjo svojim prijateljima:

— Budite blagosloveni, jer vi ste Božji stvorovi. Ali mene obuzima nemir, jer krič gusaka što prolijeću, nagoviješta, da je glad blizu i da nije namjera Nebesa, da vam zemlja bude blagostiva. Neka budu hvaljene tajne namjere Gospodinove!

Uokolo njih polja su doista bila pusta. Nebo je puštalo, da iz njegovih snijegom naduvenih mješina, rominja neko blijedo i žuto svijetlo. Svi su plodovi u šikarju bili zamrli, a jednako i oni u vrtovima. Zrna su ostavljala svoje mahune, da udju u krilo zemlje.

. . . Neka budu hvaljene tajne namjere Gospodinove! reče Franjo. Možda on želi, da me ostavite i da podje svako od vas svojim putem u potragu za hranom. Odvojte se dakle od mene, koji ne mogu da podjem sa svima zajedno, kad vas vaš poziv vodi svakoga drugim putem. Jer vi ste život i trebate hrane, dok sam ja uskrsnuo od mrtvih i boravim ovdje od milosti Božje, riješen tjelesnih potreba. Bilo mi je dopušteno, da dodjem i da vas vodim do ovoga dana. Ali osjećam, da mi ponestaje znanje i da se više ne umijem skrbiti za vas. Ako me dakle želite ostaviti, neka svakome od vas bude odriješen jezik, da to uzmogne reći!

Prvi, koji je progovorio, bio je vuk.

On podigne svoju njušku prema Franji. Pohabani njegov rep ljuljao se o vjetru. On je kašljucao. Zaodijevala ga je dugotrajna bijeda. Njegov jadni kožuh davao mu je vid svrgnuta kralja. Oklijevao je, gledajući redom svakoga od svojih drugova. Najposlije izidje njegov glas iz ždrijela, opori glas njegova rodnog snijega. I, kako je otvorio svoje labrnje, ukaže se u dužini njegovih zubi sve njegovo dojakošnje oskudijevanje. Njegov je izražaj bio tako divlji, te nisi znao, hoće li on svoga gospodara razdrijeti ili lizati.

On reče:

— O, mede bez pčela! O, ubogi! O, Sine Božji! Kako bih te mogao ostaviti? Moj je život bio jadan, a ti si ga ispunio radosti. Kroz duge sam noći morao vrebati dah pasa, pastira i ognjeva, da u pravi čas zarijem svoje pandže u grlo usnulih jaganjaca. Ti si me, Blagosloveni, naučio, da upoznam sladost voćnjaka. I upravo sad, kad se moj trbuh svijao od želje za prijesnim mesom, nahranila me tvoja ljubav prema meni. Koliko mi je, kadikad, moj glad bio prijatan, kad sam stavio svoju njušku na tvoju sandalu, jer rado ću trpjeti taj glad, da te uzmognem slijediti. Tebi za ljubav rado ću i umrijeti.

A golubice su gukale.

Ustaviše svoj dvostruki zimomorni let po granama suha drveta. Nisu se mogle odlučiti da progovore. Svakoga časa, kao da su htjele pristati, ali, najedared zaprepaštene, ispunjavale su ponovo svojim bijelim jecavim milovanjima šumu, koja je prisluškivala tu dragost. Trzale su se kao mlade djevojke, koje sjedinjuju svoje ruke. Govorile su uporedo, kao da je u njih tek jedan glas.

— O Franjo, blaži od svjetlucanja krijesnice u mahovini, ljupkiji od potočića, koji nam pjeva pjesmicu, kad vješamo toplo svoje gnijezdašce u miomirisnu sjenu mladih topola. Što marimo mi za to, da nas mraz i oskudica želi odagnati od sebe i prognati u plodne krajeve? Zbog tebe mi ćemo rado podnijeti i oskudicu i mraz. Tebi za ljubav odreći ćemo se rado svojih ljubavi. A ako moramo umrijeti od studeni, umrijet ćemo, gospodaru naš, privijajući se jedno uz drugo.

Izidje jedan od pasa sa trnovim ovratnikom. Bila je to prepeličarka, družica Zečeva. Kao kurjak, i ona je već bila gorko osjetila glad cvokoćući zubima. Njezine su se uši nabirale i onda, kad bi ih naćulila; njezin rep, razbaručen kao pamukova mahuna, bio je nepomičan i vodoravan. Njezine oči, kojih je boja bila kao u žutih malina, promatrale su Franju žarčinom bezuslovne vjere. A njena dva druga, koji su se spremali da s povjerenjem slušaju, sagnuli su glavu u znak neznanja ili dobrote. I oni, pastirski kudrovi, koji nisu bili nikad čuli ništa drugo do jecanja praporaca, blejanja krda i zviždukanja biča gromovskog po vršcima bregova, iščekivali su, sretni i ponosni, što će mala kuja ispovjediti.

I ona stupi korak napred. Ali se nije čuo glas iz njezina grla. Ona obliže ruku Franjinu, a zatim legne do njegovih nogu.

I ovca zableja.

Njezino blejanje bilo je tako tužno, te bi gotovo rekao, da njezina duša već izdiše u smrt pri samoj pomisli, da ostavlja Franju. Kad je zaćutala, začuje se najedared, obuzeto nekom čudesnom melankolijom, jagnje, gdje plače poput djeteta.

I ovca progovori:

— Ni vedrina livadâ, što ih zora zagašuje svojim parama, ni gospino bilje gorsko, što ga magla orošuje svojim srebrenim znojem, ni stelja u zadimljenoj kolibi ne mogu se uporediti s pašnjacima tvoga srca. Umjesto da te ostavimo, mi bismo radije pošle u krvavu klaonicu, podnijele ljuljanje na taljigama, koje nas onamo voze, blejući i svezanih nogu, s bokovima i licem uz dasku. O Franjo, da te ostavimo, bila bi to naša smrt, jer mi te ljubimo.

Dok je ona tako govorila, stajali su nepomično, šćućurivši se jedno kraj drugoga, sova i kobac, očiju punih straha, stiskajući krila, da ne polete.

Posljednji progovori Zec.

Odjeven svojim slamnim i zemljanim kožuhom pričinjao se on kao kakav bog poljana. Sred te puste zimnje prirode bio je on kao neka gruda ljetne zemlje. Pobudjivao je predodžbu o cestaru ili seoskom pismonoši. Nosio je u roščićima svojih ušiju zavraćeni nemir od svih štropota. Jedan od tih roščića, okrenut prema zemlji, prisluškivao je smrznutu soliku, dok je drugi, okrenut prema nebu, slušao udarce sjekire, od kojih je ozvanjala mrtva šuma.

— Uistinu, reče on, o Franjo, mogao bih se zadovoljiti korama, obraslima mahovinom, koje se umekšavaju od milovanja snježnog, a prožimaju miomirisom zimnjih zora. Po više puta ja sam se njima nasitio za onih nevoljnih dana, kad kupine nisu ništa drugo nego ružičasti kristali i kad klizava pliska prikričuje oštrim krikom glistama, što ih njezin kljun ispod obalnog leda više ne doseže. I ja ću glodati tu koru. Jer, o Franjo, ja neću da

umrem s blagim drugovima, koji već izdišu, nego hoću da živim kraj tebe, hraneći se gorkim vlakancima lika.

Potom i jer je zavičaj svakoga od njih bio drugi i samo za nj jedinog pogodan za stanovanje, drugovi su Zečevi radije odlučili, da se ne rastanu, nego da umru zajedno u tom kraju, koji je decimirala zima.

Jednog večera padnu uvele golubice kao lišće sa grane, na kojoj su se bile šćućurile, a kurjak zatvori oči životu, priljubivši svoju njušku na sandalu Franjinu: već od dva dana nije njegov vrat bio sposoban, da podupire glavu, a njegova hrbtenjača postala je slična grmu kupine, zaprljanu blatom, dršćući na vjetru; njegov ga gospodar poljubi u čelo.

Nato ispustiše svoje duše: janješce, kudrovi, kopci, sova i ovca, a najposlije i mala prepeličarka, koju je Zec uzalud nastojao ugrijati. Uginula je trzajući repom, a Zeca je to toliko rastužilo, da sve do sutradan nije mogao da se dotakne žira.

U tom očaju pomoli se Franjo, zarivši čelo u ruke kao u nasrtaju bola pjesnik, koji osjeća, da mu po drugi put nestaje duše.

A onda, obraćajući se Zecu, reče:

— O Zeče, čujem jedan glas, koji mi kaže, da bi ti trebao odvesti ove (i on pokaže na leševe životinja) u vječno Blaženstvo. O Zeče, ima i za zvijeri jedan Raj, ali ga ja ne poznajem. Nijedan čovjek neće igda u nj ući. O Zeče, treba da ti onamo povedeš drugove, koje mi je Bog dao i uzeo. Ti si medju njima svima razuman i ja ih povjeravam tvome razboru.

Riječi Franjine podigoše se do svijetlog neba. Tvrda zimska modrina postajala je malo pomalo

sve prozirnija. I gotovo bi povjerovao, da će ispod te ponovne vedrine dražesna prepeličarka još jednom naćuliti meku svilu svojih ušiju...

— O moji mrtvi drugovi, govorio je Franjo, jeste li doista mrtvi, dok ja jedini svijesno znam za vašu smrt? Čime biste mogli snu dokazati, da niste samo zadrijemali? Zar plod pavitine spava ili je mrtav, kad vjetar više ne potresa njegovim lakim trepavicama? Možebiti, o Kurjače, da zgora više ne dopire dosta lahora, pa se tvoja pluća ne nadimlju? A vi, golubice, da se ne nadmete kao jecaj? A vi, ovce, da vaše jadikovke svojom sladosti još ojačaju sladost preplavljenih pašnjaka? A ti, sovo, da se tvoj jecaj obrati u uzdah ljubavne noći? A vi, kopci, da se sa zemlje vinete u visine? A vi, kudrovi, da se vaše lajanje spline sa šûmom ûstave? A ti, prepeličarko, da se tvoja divna razboritost preporodi i da se opet poigraš sa Zekom?

Odjedanput, sa krtičnjaka, na kojemu se bio šćućurio, skoči Zec u modri zrak, odakle više nije pao natrag; a onda, lako kao da prelazi preko poljane, obrasle modrom djetelinom, skoči on i po drugi put u neku andjeosku prazninu.

Jedva što je učinio taj svoj drugi skok, ugleda on pokraj sebe malu prepeličarku, koju upita izvan sebe od radosti:

— Zar ti nisi bila mrtva?

A ona mu, poskakujući, odgovori:

— Ne razumijem pravo, što mi misliš reći. Podnevni odmor bio je danas miran i jasan.

I Zec opazi, kako ostale životinje idu za njim u taj beskrajni prostor, dok se po jednom drugom nebeskom putu približavao Franjo, dajući rukom Kurjaku znak, da ima povjerenja u Zeku. A Kurjak, poučljiv i smirena srca, osjeti, kako ga ponovo prožima Vjera i podje sa svojim drugovima, bacivši

prije dug pogled na svoga gospodara, znajući, da je Odabranima i oproštaj božanski.

Ostaviše zimu iza sebe. Čudili su se, da prelaze preko livada, koje su im nekada bile nedostižne i visoko iznad njihovih glava. Ali želja, da stignu u Raj, podržavala ih je čvrsto i sigurno na nebu.

Serafskim putevima, duž svijetlih aleja, mliječnim stazama, na kojima je komet pramen, vodio je Zec svoje drugove; Franjo bio ih je povjerio njemu, dajući im njega za vodiča, jer je poznavao njegovu razboritost. A nije li Zec u više navrata dao svome gospodaru dokaze onoga svojstva, koje je početak mudrosti? Nije li on čekao, kad ga je Franjo susreo i molio, da podje s njim, dok mu svetac ne pruži pregršt cvjetne trave, da je poždere? A dok su svi njegovi drugovi zbog uzajamne ljubavi jednoga prema drugomu, rado umirali, nije li Zeko i dalje glodao gorku koru?

Bilo je dakle vjerojatno, da njemu te razboritosti neće ponestati ni u nebu; ako bi pošli krivim putem, Zec će ih opet dovesti na pravu stazu; pripazit će, da ne zablude, da ne udare ni o sunce ni o mjesec, da se uklone zvjezdama što padaju, koje su jednako opasne kao i kamenje, bacano iz praće; da se snadje medju onim modrim stubovima, koji označuju broj prevaljenih kilometara i ime nebeskih naselja.

Krajevi, kojima su prolazili Zec i njegovi drugovi, ushićivali su ih i oduševljavali s tim više, što oni, sasvim protivno nego ljudi, nisu nikad ni naslućivali ljepote neba, jer su ga mogli zamjećivati samo sa strane, a nikad visoko gore iznad sebe, što može jedino čovjek, kralj životinja.

Dakle, Zec, Kurjak, Ovca, Janješce, Ptice, Kudrovi i Prepeličarka utvrdiše, da je nebo jednako lijepo kao i Zemlja. I svi, izuzevši Zeca, koji je kadikad bio sav zaokupljen putem, kojim su išli, uživali su nepomućeno veselje na tom hodočašću k Bogu, gdje je nebeski svod, koji im se nekad činio nedostižno visoko iznad njih, sada pomalo naknadjivala zemlja, koja im je sada bila podjednako nedosežna ispod njih. Što su se više od nje udaljivali, počeli su je oni gledati kao svoj novi nebeski svod. Modrina mora valjala je dolje oblake pjene, a luči u čatrljama nizale su se u noći poput zvijezda.

Malo pomalo približivali su se oni Zemljama, koje im je bio obećao Franjo. Već su rujna djetelina sunčanih zapada i blještavi plodovi tame, kojima su se oni hranili, postajali sve veći i puniji, dajući, da se u njihovim dušama rastapaju rajske sladosti.

Lišće i žarka srž ulijevali su u njihovu krv neku neobičnu ljetnu snagu, neku radost, od koje su srca življe kucala približujući se budućim ljepotama.

Najposlije su stigli do obitavališta sretnih životinja, do prvog Raja, do raja psećjeg.

Već se izdaleka razabiralo lajanje. Sagnuvši se prema crvotočnu hrastovu panju, ugledaju oni jednu dogu, sjedeći u njemu kao u nekoj udubini. Po njezinom prezirnom a blagom pogledu razabraše, da joj je mozak pomućen. Bio je to pas Diogenov, kojemu je Bog odredio zatišje u toj iz hrastova debla izdubenoj bačvi. Ravnodušno promatrao je on, kako ispred njega prolaze kudrovi s trnovim okovratnikom. A onda, na veliko začudjenje njih svih, ostavi on na čas svoj, mahovinom obrasli log, priveže se opet sam s pomoću svoje gubice — jer se uzica, kojom je bio privezan, nešto odriješila — vrati se u svoje zaklonište i reče:

— *Ovdje nalazi svak svoj užitak, gdje ga potraži.*

I doista, Zec i njegovi drugovi opaziše pse, koji su tragali za umišljenim, izgubljenim putnicima. Bili su toliko smioni, da su silazili na dno ponora i ondje ih tražili, odnoseći im u sitnim burencima o svom vratu nešto juhe, mesa i rakije.

Drugi su se opet bacali u zamrzla jezera, nadajući se uzalud, da će iz njih izvući kojega brodolomca. Vraćali su se na obalu dršćući i zaglušeni, ali zadovoljivši svoju beskorisnu predusretljivost i spremni, da krenu iznova.

Drugi su opet uporno moljakali za nekolike stare kosti na pragu opustjelih čatrlja duž puta, čekajući na udarce nogom, koji će njihove poglede napuniti nekom sjetom, koju treba visoko poštivati.

Bio je tu i pas nekog brusara, koji je, ispružena jezika, veselo okretao kameno kolo, o kojemu se nije brusio nikakav nož. Ali su se njegove oči svijetlile od tvrde vjere, da vrši svoju dužnost. Prekidao je svoj mučni posao samo da odahne i da iznova počne.

Bio je tu jedan ovčar, koji je jednako s upornom vjerom tražio da vrati u tor zalutale ovce. Gonio ih je duž obale jednog potoka, koji se blijeŝtao niz padinu zelenog brežuljka.

S tog zelenog brežuljka izidje iz niskog šipražja hajka pasa, koja je cijeli dan gonila umišljene srne i gazele. Glasovi njihovi, koji su zastajkivali na nekadašnjim tragovima, ozvanjali su poput sretnih zvona u cvjetnom jutru Uskršnjem.

Nedaleko odavde udomiše se kudrovi i mala prepeličarka. Ali kad se ova htjela od Zeca nježno oprostiti, opazi, da je Zec bio uhvatio maglu i izgu-

bio se već od onoga časa, kad je začuo lavež lovačkih pasa.

Tako su morali kopci, sova, golubice, kurjak i ovce nastaviti bez njega svoj let ili svoj put. Svi su oni sada dobro znali, da malodušni zec ne bi umio umrijeti kao oni, i da se spasio sâm radije nego da bude spašen od Boga.

Drugi je Raj bio raj pticâ, smješten u svježem gaju, gdje je njihov pijev rominjao na lišće brijestova, koje se od toga lelijalo. A sa tih brijestova pijev se spuštao dolje u nizinu rijeke, ispunjajući je tolikom glazbom, da su počele svirati i trstike.

U daljini prostirao se brežuljak, pun proljeća i sjenâ. Blagost njegovih zaravanaka bila je neuporediva. Odisao je miomirisom osamljenosti; miris noćnih jorgovana slivao se s mirisom duša crnih ruža, iz kojih pije žarko bijelo sunce.

Najedared i na mahove, kao da su kristalne zvijezde pale na površinu vode rasprštajući svoje zrake, začuje se biglisanje slavuja. Nije se čulo ništa drugo nego jedino biglisanje slavuja. Noć je bila tek jecaj slavujev.

U gaju se sada budila zora, zarumenjena od stida, što je gola u tom zboru ptica, koje su još oklijevale da ugode svoje cvrkutanje, toliko teško je bilo njihovo perje od ljubavi i rose. Još se nisu ozivale prepelice u zelenoj djetelini. Sjenice crnoglavke škripale su u gustim smokvama kao šljunak što ga nosi voda. Žuna, zelena kao čuperak trave, ubrane sa pozlaćene tratine, sa cvijetom crvene djeteline na glavi, razdirala je svojim krikom nebesku modrinu. I poleti na stare, rascvjetale jabuke.

Tri kopca i sova udjoše u tu cvjetnu krajinu. Od njihova dolaska ne prestraši se ni jedan jedini

crvendać, ni jedan jedini češljugar, ni jedna jedina konopljarka. Ptice grabilice se šćućurile, podjednako drske i tužne, pogleda upravljenog prema suncu, udarajući kadikad svojim gvozdenim krilima o oštro i šareno perje svojih grudi.

Sova se uputi prema hladovitom brežuljku, da se skloni u kojem osamljenom duplju, sretna u svojoj tami i u svojoj mudrosti, sluša tugu slavujevu.

Ali najdivnije zaklonište izabraše sebi golubice. Spustiše se one na gorke masline, koje su se tresle u sutonu. U ovom je perivoju bilo mladih djevojaka, kojima je bilo dopušteno, da ovamo udju zbog svoje životinjske dražesti, sve mlade djevojke što uzdišu, slične kozjoj krvi, sve mlade djevojke, koje guču zajedno sa svim golubicama što nariču, počevši od golubica mletačkih, što mašući krilima odgone dosadu duždevicama, pa do golubica iberijskih, u kojih su usne kao u ribarica, zagasitih kao naranča i duhan, a iz njih teče sladost; sve golubice sanjâ, i sve golubice što snivaju: ona, koja je hranila Beatricu i kojoj je Dante dao zrnce žita; i ona, koju je noću čula razočarana Quitteria; i ona, koja je morala zajecati na ramenu Virginijinu, kad je ova u noćnom izvoru, u sjeni kokosove paome uzalud nastojala da utaži svoju ljubavnu požudu; i ona, koju mlada djevojka posred lijeta, u voćnjaku, gdje dozrijevaju breskve, privija k sebi povjeravajući joj strasne poruke, da ih ponese onamo, kud je odvede njen lijet.

Bilo je tu i golubica starih župnih dvorova, obraslih ružama i onih, koje je svojom po tamjanu mirisnom rukom hranio Jocelyn, dok mu je misli zaokupljala Laurenca. I golubica, što je daju maloj djevojčici kad umire, i golubica, što je u nekim krajevima stavljaju na užareno čelo bolesnika; i oslijepljena golubica, koja tako tužno jeca, što mami u zasjedu lovaca let svojih divljih sestara; i najsladja od svih golubica, koja u tavanskoj sobici tješi starog zaboravljenog pjesnika.

Treći je Raj bio raj ovaca.

U srcu jedne zeleno-modre doline, natapane od potokâ, kojima je trava ispod njihovih suncem obasjanih kristala bila nevidjeno zelena; kraj jednog jezera, kojemu je voda bila boje kao u sedefa i paunova perja, zagasito modra, a bljedjana kao macino zlato, kao vrat kolibrijev i krilo leptirovo; tu su, liznuvši bijelu sol sa zlatnim zrncima proželog granita, ispod gustih vunenih čuperaka kao lišće i granje prekriveno snijegom, ovce snivale svoj dugi san.

Taj je pejsaž bio tako čist, tako saneno-jasan, da je bio, utonuvši u zlato njihovih očiju, pobijelio trepavice jaganjaca. Zrak je ovdje bio tako proziran, da su se na dnu vode — tako su se jasno odražavali obrisi — gotovo razabirali žutim prugama protkani vapneni vrhunci. U sagove bukvika i jelika bili su utkani cvjetovi inja, neba i krvi. Kad bi povjetarac preko njih dunuo, postajao bi lakši, mirisniji i ledeniji.

Poput modre plime i osjeke dizala se para divnih čunova drveća u vis, gdje se isprepletala sa srebrenim lišajem. Vodopadi su se pušili ustavljani o kamenim zubima pećina. I najedared zableje prema Bogu andjeoska krda; zaneseni praporci jecahu prema sjeni paprati. A tamna voda spiljâ rasprštavala se u svijetlu.

Polegla ispod divljih lovorika, vidjela se ondje izgubljena i opet nadjena ovca iz Evandjelja. Njezina šapa, počivajući ispod njuške, još je krvarila. Staze, kojima je bila lutala, bile su tegotne, ali će se ona doskora opet oporaviti srčući ponešto gorki

šećer mirtâ. Ona sad već dršće, čuvši svoje raštrkane družice.

Ulazeći u taj Raj, da u njemu zauvijek ostanu, opaze pratilice Franjine janješce Jeana de La Fontaine-a, nagnuto nad potočnice, koje su se zrcalile u modroj vodi. Nije ono više vodilo raspru s vukom iz basne. Pilo je, a voda se od toga nije zamutila. Izvor, što ga je već dvije stotine godine zamračivala sjena bršljana, još je uvijek izlijevao na zelenu livadu svoje skršene talasiće, koji su u svom bliještanju odvodili snježni drhat janješca.

Visoko gore na proplancima te *sretne doline* živjele su i ovce onih junaka Cervantesovih, koji su, umirući od ljubavi prema jednoj istoj djevojci, bili ostavili svoj grad, da žive pastirskim životom. U tih je ovaca bio glas neiskazano ljubak; glas srdaca, koja potajno ljube svoje rane. Srkale su sa majčinih dušica one sveudiljno svježe i vrele suze, što sa čačaka očiju bukolskih pjesnika rominjaju poput rose.

Na kraju toga Raja ozvanjao je neki neodredjeni šum, sličan šumu Okeana. Bili su to isprekidani jecaji frula i svirala, neki dozivi, što ih je jeka ponovo povraćala, lavež nemirnih pasa, pad cvijećem obraslog kamena u dubinu bezdna. Bio je to šum vodopada visoko gore iznad bučnih bujica. Bio je to žamor, sličan romorenju naroda, koji ide prema obećanoj zemlji, prema bezimenom grozdju, prema gorućim grmovima, ispremiješan revanjem bredjih magarica, koje su nosile sudove pune mlijeka, plašteve pastira i sol i od sirova hljebove, koji su se ljuštili poput lapora.

Četvrti je Raj bio raj vukova, neopisivo pust i gô.

Na vrhuncu neplodna brijega, u pustoši vjetra, ispod probojne magle, uživali su oni slast svoga mučeništva. Hranili su se svojom gladi. Prožimala ih

je neka opora radost od osjećaja svoje osamljenosti, od svijesti, da se nisu mogli nikad ni na čas — a uz kolike muke! — odreći svoje krvožedje. Već im davno nije bilo dano, da se približe nebeskim ovcama, kojima bijele trepavice trepere u zelenom svijetlu. A onda, kako nijedna od njih nije ginula, nisu se oni mogli ni da bace na strvinu, koju je pastir bacao u vječni smijeh bujicâ.

I vuci su se najposlije smirili u tom svom odricanju. Njihov kožuh, pohaban i gô poput hridi, bio je jadan. U ovom čudnovatom kraju vladala je neka vajna veličajnost. Neimaštvo bilo je ovdje toliko tragično i sudbonosno, da bi čovjek od nježnosti mogao poljubiti u čelo te uboge mesoždere i onda, kad bi ih zatekao kako razdiru janjad. Ljepota toga Raja, u kojemu se sada smjestio i drug Franjin, bila je puna bezutješnosti i beznadnog očaja.

S onu stranu ovoga kraja protezalo se nebo životinja u beskrajnost.

III

Ugledavši nebesku psetarnicu, Zec je, kako rekosmo, bio uhvatio maglu. Dok je još Franjo bio uz njega, on je u njega vjerovao. Ali doskora, iako boraveći medju Blaženima, njegova sumnjičava seoska ćud bila je ponovo ovladala njim. I ne našavši ovdje svoj pravi Raj, niti osjećajući tu savršenu sigurnost, a ni draž znanih opasnosti, protiv kojih bi se bio mogao boriti, Zec se potpuno zbunio.

Tako je on, dakle, bludio, nevoljko, ne shvaćajući i ne snalazeći se, tražeći uzalud ono, pred čim je sam bježao i što je njega samog izbjegavalo. Ali, što je to zapravo bilo? Zar Nebo nije bila

sreća? Gdje bi mir mogao biti mirniji? U kojoj bi drugoj jazbini mogao on snivati bezbrižniji san nego u tim vunenim logovima, što ih je povjetarac razastirao ispod cvjetnih i zvjezdanih grmena?

Ali on tu nije spavao, jer mu je nedostajalo nemira i drugih stvari. Šćućuren u nebeskim jamama, nije on ispod bjeline svoga kusog repa više osjećao, da ga od vlage prodire drhat. Mušice, zaklonjene u svom močvarnom Raju, nisu više njegovim neprestano otvorenim očnim kapcima dozivale oštru žegu Ljeta. Za tom je vrućinom on žalio. Njegovo srce nije više udaralo onom žestinom kao nekada, kad je na vršcima pustopaša, posutih gorućim vrijesom, hitac puške oko njega podizao zemljanu kišu. Od mekog milovanja bujne tratine počela je da izmedju vajnih žuljeva njegovih šapa buja njegova pohabana dlaka. Bilo mu je kao vrtlaru, koji je postao kraljem, pa mora da nosi skerletne sandale žaleći za svojim cokulama, teškima od blata i uboštva.

A Franjo je u svom Raju znao za nevolje Zekine i za njegovu zabunu. I njegovo srce osjeti gorak bol, što jedan od njegovih negdašnjih drugova nije bio sretan. Od toga časa pričinjale su mu se ulice nebeskoga sela, njegova obitavališta, manje mirne, večernje sjene manje blage, dah ljiljanâ manje bijel, sjaj orudja u čatrljama manje svet, manje jasni zvučni krčazi, kojima se voda rasprštavala u svježim pramenovima, od kojih je drhtala put andjelâ, što su sjedili na rubovima studenaca.

Stoga se Franjo uputio k Bogu, koji ga je za večernjeg sutona primio u svojoj bašti. Bila je ta Božja bašta veoma neugledna, ali neiskazano lijepa. Tko bi znao, odakle je dolazila raskoš njezine ljepote. Možebiti je u njoj bilo samo ljubavi. Iznad zidova, škrbastih od mnogih vijekova, širio se tamni jorgovan. Kamenje je radosno snosilo nasmiješenu

mahovinu, koje su zlatne usne srkale sa zasjenjenih srdaca ljubica.

U nekom rasijanom svijetlu, koje nije bilo ni zora ni suton, jer je bilo nježnije od njih, usred jedne lijehe cvao je modri luk. Neka je tajna okruživala modru kuglu njegova cvata, nepomičnog i zamišljenog o njegovoj visokoj stabljici. Naslućivalo se, o čemu ta biljka sniva? O čemu? možebiti o raboti svoje duše, koja za zimnjeg večera pjeva u loncu, u kojemu se kuha čorba nevoljnika? Božanskoga li udesa! Nedaleko od šimširovih živica puštale su usne loćikâ zrake svojih nijemih riječi, dok je prigušeno svijetlo okružavalo sjenu usnulih sudova za polijevanje. Njihova je zadaća bila dovršena.

A jedna kadulja, povjerljiva i vedra, ni ohola ni ponizna, dizala je svoj bijedni miris prema Bogu.

Franjo sjede pokraj Boga na klupu ispod bršljanom obrasloga jasena. I Bog reče Franji:

— Znam, što te dovodi ovamo. Neka se ne reče, da ovdje nije moglo naći svoga Raja i jedno jedino biće, pa bilo ono crvić ili zec. Podji, dakle do svoga Zeke i zapitaj ga, što želi. Pa kad ti bude rekao, ja ću mu to udijeliti. Ako nije umio da umre i da se odriče kao ostali, bit će, da je njegovo srce odviše priklono mojoj ljubljenoj Zemlji. Jer znaj, o Franjo, jednako kao taj Ušar, ljubim i ja Zemlju dubokom ljubavi. Ljubim zemlju ljudî, životinja, bilja i kamenja. O Franjo, podji k Zecu i reci mu, da sam njegov prijatelj.

I Franjo se uputi u životinjski Raj, u koji, izuzevši mlade djevojke, nisu nikad stupila djeca ljudi. I nadje Zeca, koji je bludio i očajavao. Ali kad ugleda svoga starog gospodara, kako ide prema njemu, osjeti on toliku radost, da je sjeo, oka za-

prepaštenog više nego ikad prije, njuške zadrhtale od jedva zamjetljivog drhata.

— Zdravo, brate moj! reče Franjo. Čuo sam, da tvoje srce trpi, pa sam došao ovamo, da saznam tvoju žalost. Zar si pojeo odviše gorkih zrnaca? Zašto ne uživaš mir golubicâ i bijelih jaganjaca?... O košče otavâ, što tražiš u ovom svom nemiru, kad ovdje više nema nemira, kad ne ćeš više nikad ni osjetiti hlaptanje pasa, koji trče za tvojim jadnim skitničkim kožuhom?

— O prijatelju moj, odgovori Zec, ono, što tražim, to je moj Bog. Dok si ti na zemlji bio još mojim bogom, osjećao sam se smiren. Ali u ovom Raju, u kojemu sam izgubljen, jer više ne osjećam tvoje nazočnosti, božanski brate životinjâ, moja se duša guši, jer ovdje ne mogu da nadjem svoga Boga.

— Zar si mislio, odgovori Franjo, da Bog ostavlja zečeve i da oni jedini u svijetu nemaju prava na Raj?

— Nisam, odgovori mu Zeko. O tim stvarima nisam razmišljao. Tebe bih bio slijedio, jer sam naučio da te poznajem isto onako, kao i zemaljsko šipražje, o koje su janjići vješali svoj topli snijeg, kojim se grijala moja jazbina. Zaludu sam diljem tih nebeskih poljana tražio Boga, o kojemu ti govoriš. Ali, dok su ga moji drugovi odmah otkrivali i nalazili svoje rajeve, ja sam bludio uokolo. Od onoga dana, kad smo te bili ostavili, od časa, kad sam ušao u Raj, moje je djetinje i divlje srce kucalo od čežnje za Zemljom.

O Franjo, o prijatelju moj, ti jedini, u koga vjerujem, vrati mi moju zemlju. Osjećam, da nisam ovdje kod kuće. Vrati mi moje brazde, pune blata, vrati mi moje laporaste puteljke. Vrati mi rodjenu dolinu, gdje rogovi lovaca razdiru magle. Vrati mi

moj kolosijek, odakle sam slušao, kao neko večernje pozdravljenje, ozvanjanje hajke pasa spuštenih ušiju. Vrati mi moj strah. Vrati mi moje zaprepaštenje. Vrati mi moju uzbudjenost, koju sam iskusio, kad bi, najedared, hitac ispod moga skoka ostrigao mirisne metvice, ili kad bi, ispod grmenja dunjina, moja njuška nabasala na studenu petlju zamke. Vrati mi livadu, na kojoj si me zatekao. Vrati mi zore kraj vodâ, iz kojih vješti ribar izvlači svoje mreže, otešćale od jeguljâ. Vrati mi pabirčenje po modroj mjesečini i moje plaho i potajno ljubakanje sred divlje kiselice, kad više nisam razlikovao ružičasti jezik moje družice od cvjetne latice, koja je, otešćala od rose, pala u travu. Vrati mi moju slabost, ti srce moje. I reci dragom Bogu, da više ne mogu živjeti kod njega.

— O Pohabana Šapo zečja, odgovori mu Franjo, o prijatelju moj, o blagi seoski sumnjivče, o malovjerni Zeče, koji hulîš, ti nisi znao naći svoga Boga? Da toga Boga nadješ, znaj, trebalo je da umreš, kao i tvoji drugovi.

— Ali što će biti od mene, ako umrem? vikne Zec.

A Franjo:

— Ako umreš, postat ćeš sâm svoj Raj.

Dok su oni tako raspravljali, stigoše do granica životinjskog Raja. Tu se počinjao Raj ljudi. Zec sagne glavu i pročita navrh jednog stuba na ploči od modrog livenog gvoždja sa strelicom, koja je označivala smjer puta, riječi:

Od Castélisa do Balansuna 5 km

Dan je bio tako vruć, da su pismena kao podrhtavala u tupom ljetnom svijetlu. U daljini se cesta

prašila kao u priči o Modrobradu, kad sestra pita: »Sestro Ana, ne vidiš li još ništa?« Srebrena je suša bila veličajna, prožeta gorkim miomirisom metvicâ.

I Zec opazi, kako mu u susret dolazi konj, upregnut u kola.

Bilo je to kljuse, koje je vuklo taljige na dva točka, kljuse, koje je moglo da ide tek kasom i na mahove. Pri svakom koraku poskakuje njegov rasklimani kostur, trese se njegova orma, prosipa se njegova izblijedjela griva, sjajna i zelenkasta poput brade stara mornara. Tegotno, kao da vuče teško kamenje, dizala je životinja svoja naduvena i čvorasta kopita.

I u taj ga čas prožme sumnja, jača od svih sumnja, koje su dosad potresale dušu Zečevu.

Ta je sumnja bila zrnce sačme, koja je kroz zatiljak prodirala u mozak Zečev. Veo krvi, ljepši od žarke Jeseni, zatrepti ispred njegovih očiju, u kojima su se dizale vječne sjene. On zavrišta. Prsti jednoga lovca stegnu njegovo grlo, zaguše ga i zadave... Sve laganije kucalo je njegovo srce, koje je nekoć lepetalo kao o vjetru blijedi šipak plinući rano izjutra, kad džbun miluje sladosnu jagnjad. Jedan čas ostane on nepomičan, sapet šakom krvnikovom, protegnut, dug kao smrt... Ali onda skoči stari zec. Njegove su se pandže uzalud zarivale u zemlju, koju više nisu dosezale, jer ga čovjek nije puštao. I Zec ugine, kap po kap.

Najedanput se njegova dlaka nakostriješi i on postane sličan ljetnim strnikama, medju kojima je nekoć ležao pokraj svoje sestre prepelice i pokraj svoga brata maka: sličan i laporastoj zemlji, koju su gazile njegove prosjačke noge; sličan i onoj smedjoj boji, kojom septembri zaodijevaju brežuljak, kojemu je oblik on sad poprimio; sličan halji Franjinoj, sličan kolosijeku, odakle je slušao, kao neko večernje pozdravljenje, ozvanjanje hajke pasa spuštenih ušiju; sličan goloj hridi, što je voli majčina dušica; sličan po svojem pogledu, u kojemu je sada plovio pramen noćnog modrila, blagoslovenoj tratini, gdje ga je sred divlje kiselice iščekivalo srce njegove prijateljice; sličan po suzama, što ih je prolijevao na serafskom izvoru, kraj kojega sjedi stari ribar krpajući svoje mreže; sličan životu; sličan smrti; sličan samomu sebi; sličan svome Raju.

Preveo dr. *Artur Schneider.*

GDJE JE ŠTO

NAJNOVIJA IZDANJA „ZABAVNE BIBLIOTEKE"

IZBOR NAJBOLJIH PRIPOVIJEDAKA SVJETSKE KNJIŽEVNOSTI

445. i 447. **»Robovi sunca«.** Put kroz zapadni dio ekvatorijalne Afrike god. 1925./26. od poljskog putopisca F. A. Ossendowskoga. Robovi sunca su crni stanovnici ovoga žarkog kontinenta, ali su robovi i bijeli kolonijalni činovnici, kojima je sudba dosudila, da provode život pod onim suncem, koje im često upali mozak, da pogibaju od ludila. Naročiti »otrov« (pod ovim naslovom napisano je prvo poglavlje) za kolonijalce predstavljaju senzualne crnice, koje Evropljanima ispijaju svojom strašću srž iz kostiju. Kao »nimfa orgije i grijeha« prikazana je potankim opisom i fotografijom strastvena Melita, »inoča« francuskog komandanta Richarda. Knjiga je puna života i boja, ispisana rukom temperamentnoga autora i učenjaka, koji svaku pojavu objašnjava svojim znanjem i natapa pjesničkim jezikom. Lov na krokodile i borba s hipopotamima, krda najrazličnijih majmuna i jata grabežljivih orlušina, požar džungle, vožnja na automobilima i crnačkim »pirogama«, otrovno bilje, kojim crnačke žene ubijaju svoje bijele suparnice; dodir s ljudožderima i — raskoš guvernerskih palača, sve se to s kaleidoskopskom brzinom izmjenjuje pred očima čitaoca, koji ne može prestati sa čitanjem, dok ne stigne do posljednje stranice. Interes čitaočev još se jače razbudjuje čitavim noveletama, koje se od vremena do vremena uklapaju u radnju — kao što je historija mlade Francuskinje, koja je doletjela iz domovine za svojim crncem, da podijeli bračni život sa šest drugih njegovih crnačkih žena. Pa historija moskovskog žaketa, koji je iz ruku boljševičkih otimača stigao na ledja crnog veslača na Nigeru i t. d. Ove dvije knjige ukrašene su sa 35 originalnih fotografija, a iznose skupa 500 strana. Din. 60.—. Uvezane Din. 80.—.

446. **»Arjana«.** Roman jedne ruske djevojke od francuskog autora Claude Anet-a. Arjana je neka slavenska »nad-djevojka«. Ponosna i zdrava! Sukob, koji nastaje izmedju nje i njenog odabranika, vječiti je sukob ljubavi, koja je sama sobom borba snagâ, borba za prevlast, u kojoj se svaki spol — katkada sa smiješkom na usnama — kruto bori, služeći se svojim prirodnim oružjem. Ma kakva bila zamršenost i neobičnost Arjanine duše, ona je od dana, kad susreće svoga Romea, vječna Amazonka, i svaka žena može u njoj prepoznati sebe. No, koja žena, dostojna ovoga imena, ne će osjetiti plemenitost napora i junački karakter borbe, koju izdržava Arjana, da se oslobodi muškarčeva jarma i da, u času, kad se predaje, očuva nedirnut jedan dio same sebe, u koji nitko ne prodire? A ipak je konac ove čudne borbe onakav, kakav mora biti: žena napušta borbu u naručju mu-

škarca, koji ostaje pobjednik. Ovo je normalan rasplet borbe, u kojemu se konačno svaki spol, na obostranu sreću, nalazi na pravom mjestu. I baš zato konac ovoga romana, koji tolikim blaženstvom uzbudjuje, ne razočarava, jer je prirodan i osnovan na vječnom moralu. Din. 20.—. Uvezano Din. 30.—.

448. **»Priče s južnog mora«.** Osam pripovijedaka sa kanibalskih otoka od Jack L o n d o n a. Kad »kitov zub« primi na dar poglavica ljudoždera, onda je zajamčen život darovateljev na području toga poglavice . . . Kad Evropljanin, krvni neprijatelj krvavog kanibala, padne — bez kitova zuba! — u ruke stanovnicima »Južnog mora«, zatuku ga kijačama i pojedu, a glavu mu osuše i nataknu na kolac pred kućom, kao »pobjednički znak« . . . Kad tajfun zabruji i prelije koraljni otok morem, ljudi se penju na drveće i vežu se ondje konopcima, da ih more ne odnese; ali ono odnosi i drveće i kuće i misionarske crkvice . . . Kad evropski »civilizatori« bacaju »divljake« u more, dočekuju ih ondje proždrljivi morski psi i svršavaju proces medju rasama . . . Ali se medju neuljudjenim »poganima« nalaze i ljudi čistog kršćanskog srca, koji dobre ljude evropske rase spasavaju, bacajući se dobrovoljno u pseće ralje, dok se Evropljanin ne spasi plivanjem . . I sve tako: puno dramatičnosti i nečuvenih avantura, koje je veliki amerikanski pisac pobrao u svom pustolovnom životu. Radi ovakovih svojih doživljaja i živahnog opisivanja zauzeo je Jack London sasvim posebno mjesto medju svim pripovjedačima svijeta. Din. 20.— Uvezano Din. 30.—.

449. **»Odlazak«.** Roman jedne operne pjevačice i jednog tenora. Iz dosadne svakidašnjosti odvodi nas lektira i opet u daleke, žarke krajeve sjevernog Egipta i južne Indije. Port-Said, Džibuti, Ceylon, Singapur i Šangaj! »Odlazak« je to jedne francuske operne družine na gostovanje u Indokinu, a još više »odlazak« jednoga Werthera, koji se — za razliku od Goethe-Charpentierova junaka — u zagrljaju svoje ljubavnice Manone želi ukloniti progonu državnih vlasti zbog nekog svog nehotičnog zločinstva. Život i zabave na velikom prekooceanskom parobrodu, pristajanje u bučnim istočnjačkim lukama, opisivanje razvratnih egipatskih zabavišta i prikaz »zemaljskog raja« na Ceylonu — sve se to izmjenjuje pred čitaočevim očima u kaleidoskopskim slikama, koje omamljuju svojim šarenilom. Šangajski trgovci i burzovni mešetari nadmeću se okladama i razbacivanjem novca, da osvoje srce zaljubljene Manone. Ali ona — uza svu prevrtljivost pozorišne dive — ostaje vjerna svom zagonetnom ljubavniku. I sve bi prošlo u miru i zadovoljstvu, da nije nauka izumjela radio-telegrafiju, koja stiže krivce i na širokoj pučini morskoj . . . Djelo je napisao veliki suvremeni francuski pripovjedač Roland D o r g e l è s. Din. 28.—. Uvezano Din. 38.—.

450. **»Pobjednik«.** Roman jednog moskovskog novinara od ruskog sovjetskog pripovjedača Aleksandra J a k o v l j e v a. Fabula, puna napete radnje: — literarno stvaranje, ljubakanje u prestolnici i na Krimu, umorstvo nevjerne balerine, tamnica i povratak u seoski život, pun ljepote i poezije. U seoskim prizorima osjeća se gotovo religiozno obožavanje prirode. Gradski ljudi preuveličavaju sebe i svoju okolinu — a prirodni život i selo mogu, da sa čovjeka stresu sve blato, koje se nakupilo na njemu. Valja živjeti u narodu i za narod. Treba donijeti kulturu i ličnu slobodu seljaku. Sudjelovati u tom radu — to je opravdanje života i iskupljenje svih grijeha. »Svuda je narod u tamnici: na cestama, u selima i u gradovima; njemu treba služiti i za njega raditi«. Ako nadješ u sebi snage za taj posao, onda si — pobjednik! Din. 26.—. Uvezano Din. 36.—.

451. **»Crnogorci u pričama i anegdotama«.** Zbirka crnogorskih anegdota od Mićuna P a v i ć e v i ć a, koje se svojom etikom i humorom mogu smatrati kao najglasniji izražaj našeg općenarodnog mišljenja. Tipovi poštenja, čovještva i duha! Fraza i izraz upravo klasični, kao da se o sure one litice crnogorske odbijao svaki nasrtaj izjednačenog i iscijedjenog zapada, ostavljajući u sklopu naših Brda netaknut patrijarhalni značaj i zbijeni izražaj jednog nepokvarenog ljudskog plemena. Kao neki mozaik od 250 raznobojnih kamenčića, mogu ove pripovijesti da posluže kao produženje »Čojstva i junaštva« od Marka Miljanova, ili još bolje: kao stostruka ilustracija vječnim herojima nedostignutog Vladičinog »Gorskog Vijenca«. Pošto je knjiga ukrašena sa 40 slika i fotografija, u kojima su prikazani gotovo svi glavni junaci, gradovi i paysaži, o kojima se u njoj govori, može se ovo izdanje smatrati kao neki raskošni album Crne Gore u sadašnjosti i nedavnoj prošlosti. Posljednji crnogorski vladari — Vladika Rade, Knez Danilo i Kralj Nikola — možda još nigdje nisu iz tolike blizine prikazani, kao u ovim pričama. Sve je tako bogato i tako iskristalizirano tradicionalnim narodnim brušenjem. Natopljeno duhom i povezano u mirisne bukete! Prva je to knjiga »Zab. Biblioteke«, koja je za deset dana doživjela dva izdanja. Din. 30.—. Uvezano Din. 40.—.

452. **»Tijesna vrata«** i **»Povratak rasipnoga sina«.** Djevojačka knjiga od francuskoga pisca André G i d e-a. Prema onoj biblijskoj riječi: »Navalite, da udjete na tijesna vrata« (Luka XIII., 24.) — napisana je ova historija dviju zaljubljenih djevojaka i jednog mladića. Teško se ulazi u nebeske dvore vječitog blaženstva i sreće. Iskupljuje se to nadčovječnim bolom i nepresušnim suzama, kao što je to iskupila ova nježna i pobožna djevica Alisa. Historija je to odricanja jedne djevojke, koja se — za ljubav svoje sestre — odriče zemaljske sreće, a ipak ne postizava time ono, što je mislila postići. Kao da iz svakoga retka pjesnikova prosijava pesimističko uvjerenje, da nad ljudima vječito lebdi neumitna zla kob. A ipak kroz cijelo djelo promiče gracioznost i harmonija, dostojanstvo i umiljatost, kao da se ne radi o životu jednog božjeg stvorenja i o zemaljskoj sreći dvaju drugih. To je onaj latinski duh francuskoga pjesnika, koji umije najgorču pilulu oviti slatkom ljuskom dobrote, milote i harmonije. Ovo djelo drži svjetska kritika jednim od najboljih, što ih je internacionalna literatura stvorila za posljednjih dvadeset godina. Din. 18.—. Uvezano Din. 28.—.

453. **»Kardinal Santerra«.** Roman jednog idealnog svećenika od madžarske pripovjedačice Renée E r d ö s. U središte radnje stavljena

su dva prekrasna tipa: ruska kiparica Lavinija Tarsinova i kardinal-svetac Santerra, za kojim luduje sav Rim. Simpatija, kojom se ovo dvoje vanrednih ljudi predusreće, kao da je baštinjena: Kardinal je s istom simpatijom u svojoj mladosti predusretao majku Lavinijinu, a Lavinija je naslijedila od pokojne svoje majke ljubav prama kardinalu. Ali u ljubavi, koja nastaje izmedju starog asketa i mlade žene, nema ni truna banalnosti. Santerrin je osjećaj ljubav sveca, koji sve gleda u perspektivi Crkve, kojoj služi i koja ga svega prožima. Djelo je ispunjeno pravom poezijom i ljepotom. Puno je čistoga kršćanstva, jer je autorica donijela pravi Rim bez ikakova konstruiranja. Osobito je lijep opis veličanstvenih uskršnjih ceremonija u bazilici sv. Petra, a sjajno je prikazan potres na jezeru Nemi i bačen retrospektivni pogled na »zlatni ljubavni brod« cara Tiberija, koji je potonuo u tome jezeru. Kao da je autorica htjela donijeti kontrast izmedju poganske i kršćanske ljubavi. Čitav niz brušenih dragulja u diademu romana, kojega ni jedno osjetljivo srce ne će pročitati bez suze u oku. Din. 38.—. Uvezano Din. 48.—.

454. **»Sunčane vizije«.** Pjesničke impresije iz Mehika, Afrike, Japana i Polinezije od Konstantina B a l j m o n t a. Veliki ruski pjesnik živio je već za carskih vremena u progonstvu, pa je, kao prognanik, proputovao čitav svijet, upijajući po svim krajevima sunčane zrake u sebe i postao tako pjesnik svjetlosti, radosti i glazbe. Ruska ga je kritika nazvala »sunčanim bogom«, »svijetlim pjesnikom« i pticom pjevicom. Jedna od njegovih najglavnijih knjiga nosi natpis »Budimo kao Sunce!« — jer mu je Sunce bilo uvijek najveći simbol. Kao strastven putnik i hodočasnik u daleke zemlje, umio se toliko zanijeti i prenijeti u dušu dalekih stanovnika, da se čak osjećao djetetom kraja, u kojem se nalazio, izražavajući se i pjevajući na njihov način. Tako je proučio povijest, običaje, religije, legende i pjesme starih meksičkih Azteka i Maja, egipatskih felaha i polinezijskih »divljaka«, zaodijevajući sve svojim pjesničkim plaštem — i napisao ove svoje »Sunčane vizije«. Zemlja Ozirisova, Nil, majanske piramide na Yukatanu u srednjoj Americi i tajne, koje se u njima skrivaju, pjesnička magija japanskog cvijeća i divne priče sa samojskih ostrva (»Otoci sretnih ljudi«) — sve je to nanizano u prekrasnom nizu ovih pjesničkih impresija. Din. 28.—. Uvezano Din. 38.—.

455. **»Tamni cvijet«.** Ljubavni roman od Johna G a l s w o r t h y-a. Veliki engleski pripovjedač, koji je za ovu godinu predložen, da dobije književnu nagradu Nobelove zadužbine, dolazi ovom knjigom prvi put pred naše općinstvo. Knjiga mu je ova psihološki roman, u kojemu se očituju sve vrline ovoga pisca. Pod »tamnim cvijetom« razumijeva se ljubavna razorna strast, koja procvjetava u misterioznim dubinama čovječje duše i traži svoj harač u svim razdobljima života. Prikazane su četiri žene u vječitoj borbi s njom. Završetak romana pun je melankolije i bolnog opraštanja s mladošću. Na ljubavnu svoju prošlost gleda ostarjeli junak pripovijesti kao na neku treperivu svjetlost u daljini, kao što putnik gleda u daleku zvijezdu... Izdanje

je popraćeno slikom autorovom i opširnim prikazom njegovog umjetničkog značenja medju engleskim književnicima. Din. 26.—. Uvezano Din. 36.—.

456. **»Zlosretnica«.** Roman jedne neotkupljene grešnice. Spanjolski napisao José Maria C a r r e t e r o (El Caballero Audaz). Pripovijest o jednoj varieteskoj divi, koja je — poput Dumasove Margerite — iza fizičkog brodoloma sačuvala duševnu čistoću i privremeno uspjela, da se digne do eterskih visina idealnosti. Augier je u svojoj drami »Olimpijin brak« takodjer pokušao, da jednu razvratnicu podigne i spasi, ali se predomislio i dao ju ubiti na otvorenoj sceni, pošto se nesretnica vratila u blato, iz kojega je izmilila (»nostalgie de la boue«). Carreterova Ambarina, koja se povratila u blato — ali ne po svojoj volji i nagnuću, nego pod prijetnjom svoga bivšega ljubavnika — sudila je sama sebi. Selo, u koje se bila sklonila, proglasilo ju je ipak sveticom... Dakle: roman s izrazitom socijalnom tezom, koju autor razlaže s velikom umjetničkom vještinom. Din. 28.—. Uvezano Din. 38.—.

457. **»Pas druge čete«.** Doživljaji čehoslovačkih legionara u Sibiriji. Napisao František L a n g e r. U stilu Jack Londonovih čuvenih pripovijedaka, u kojima psi igraju glavne uloge. Jedan sjevernjački pas, imenom Raf, pridružio se čehoslovačkim revolucionarcima, koji su se borili proti boljševicima i u željezničkim »tepluškama« (vagonima) dugo se vremena vozili prema Vladivostoku, da se u savezničkim brodovima povrate u oslobodjenu domovinu. Svojim životinjskim instinktom i privrženošću prema novim gospodarima učinio je Raf na tom putu nebrojenih usluga češkim vojnicima (po tragovima boljševičkim nailazio je na bombe, koje su postavljene na tračnice čeških vlakova i koješta drugo), tako da mu je vojna uprava odredjivala u pukovnijskim zapovijedima isti obrok jela kao i drugim bojovnicima... Vojnici su ga dovezli i u domovinu skupa sa dva mala sibirska medvjeda, koja su poklonili predsjedniku Masaryku. Doživljaji u Irkutsku i na Bajkalskom jezeru, bušenje zatrpanih tunela i gradjenje novih mostova, razni lovovi na divlju zvjerad u sibirskim tajgama — sve to čini ovu knjigu par excellence omladinskim djelom, koje je prožeto najplemenitijim sveljudskim osjećajima. D 24.—. Uvezano D 34.—.

458. **»Neobično putovanje Teddy Hubbartha«.** Fantastični roman od André R i g a u d-a. Satira, osnovana na Einsteinovoj teoriji o relativnosti. Nema ni prošlosti, ni budućnosti. Na osnovi činjenice, da svijetlo izvjesnih zvijezda treba više stoljeća, dok stigne do nas, izgradjuje autor svoju misao. Slike, koje nam donosi svijetlo zvijezda, za nas su sadašnjost, dok su za stanovnike zvijezda već vrlo daleka prošlost. Slike, koje su još na putu do nas, za stanovnike zvijezda pripadaju prošlosti, a za nas su još u budućnosti. Kad bi se dakle koji motrilac postavio na brzinu, veću od brzine svijetla, mogao bi putem dostići slike, koje pripadaju prošlosti... I tako se dva francuska naučenjaka zaputiše s jednim amerikanskim novinarom — u 18. vijek, da prožive francusku revoluciju... Situacije, u koje dolaze žitelji 20. vijeka, koji poznaju historiju 18. stoljeća, upravo su od

neodoljive komike. Praunuk nailazi na svog pradjeda i objašnjava mu, što će doživjeti... Tehničke tekovine današnjega vijeka čine se čudesima čovjeku, koji je živio prije 150 godina. Naročito kulturne prilike u Parizu, uoči Velike Revolucije, iskaču reliefno u poredjenju s današnjima. I to je glavna književna vrijednost ove knjige. Din. 20.—. Uvezano Din. 30.—.

459. **»Srce, koje si mi dao«.** Roman jednoga oca i jednoga sina. Talijanski napisao Fausto M. Marini. Historija je to bezrazložnog ljubomora, koji se prenosi s oca na sina. U njemu se, kroz oči djeteta, vidi odnos četvoro bračnih drugova. I baš u čistoći ove djetinjske vizije leži izvanredna dražest i otvorena ekspresija, kojima ovaj roman osvaja. Ima, naime, muškaraca, koji surovošću, gotovo mržnjom iskazuju svoju ljubav prema ženi, koju inače do ludila obožavaju. Oni ne mogu da ljube mirno i ne dozvoljavaju svojim ženama ni časa sreće, zavaravajući se u svom muškom ponosu, da će jedan smiješak biti dovoljan, pa da odmah procvate ružica sreće na obrazima bijednih žena. I onda, kad se najmanje nadaju, srce jadnoga stvorenja, koje je cijeloga života pokorno hodilo pored njih, prepukne bez vidljiva razloga. — Din. 18.—. Uvezano Din. 28.—.

460. i 461. **»Doživljaji dobroga vojaka Švejka za svjetskoga rata«.** Satirički roman u četiri knjige od češkog pripovjedača Jaroslava Hašeka. Jedna od najznačajnijih knjiga, što ih je posljednjih decenija stvorio slavenski genij. Zapadnjačka kritika stavlja autora u isti red sa Cervantesom i Rabelaisom, a samoga Švejka naziva slavenskim Don Quijotom i Sancho Pansom u istoj osobi. Knjiga je prepuna životne snage. U njoj su opisani ratni doživljaji jednog — tobože slaboumnog — ali u stvari vrlo duhovitog momka, koji polazi u rat i pada u rusko ropstvo. Maliciozni genij stavlja Švejka, i protiv njegove volje, u najnemogućnije situacije, koje on sve lako preturava preko svojih širokih ledja. Čovjek ne zna, da li bi pucao od smijeha ili plakao od boli. U Švejku je autor spasio svijetu promišljeni smijeh nad ludilom ljudskim. I da je ovo djelo napisao engleskim jezikom, postao bi jednim mahom čovjek svjetske slave; ne samo zato, što bi ga milijuni automatski shvatili, nego zato, jer milijuni osjećaju u istoj formi kao i Švejk. Ova bi se knjiga mogla nazvati »Pučkom biblijom«, koja će preživjeti hiljade suvremenih djela. — Prve dvije knjige ukrašene su sa 50 originalnih slika češkog ilustratora J. Lade, a svakoj je knjizi cijena Din. 28.—. Uvezanoj Din. 38.—.

462. **»Djevičanstvo«.** Priče iz bosanskih i dalmatinskih krajeva, napisala Verka Škurla Ilijić. Zbirka književnog biserja, iz koje se neke pripovijesti mogu uvrstiti u najbolje antologije svjetske beletristike. Neke su od njih doživljavale i prve nagrade naših prosvjetnih institucija. Deset pripovijedaka iz bosanskog, a šest iz dalmatinskog života. »Nijedan bosanski pisac« — veli jedan kritičar — »nije dao toliko istinske i stvarne Bosne, kao ova Dalmatinka«. Sve je pisano fluidnim jezikom, punim ljepote i muzike. Radnja većine svih novela uzimana je iz realnog života i sve je umjetnički zaokruženo. Nema ni jedne, koja se ne bi duboko dojmila prijemljiva srca.

Nema sumnje, da će neke od njih vrlo brzo biti prevedene na strane jezike, jer je rijetko koji naš pripovjedač u tako zbijenom obliku iznio pred Evropu toliko naše narodne duše, kao ova mlada Dalmatinka. Din. 26.—. Uvezano Din. 36.—.

463. i 464. **»Doživljaji dobrog vojaka Švejka za svjetskoga rata«.** Treća i četvrta knjiga Hašekova satiričkog romana. Nastavlja se slavno vojevanje. Češka 28. pješačka pukovnija prelazi na neprijateljsku stranu i briše se iz časnoga broja austrijske vojske, a njena osramoćena zastava odnosi se u muzej... Češki vojnici ne dobivaju hranu, jer se za njih nitko ne brine. Vojna komanda je tako neupućena u svoj posao, da u Srijemu zapada medju dvije srpske vatre i cijelo odjeljenje bude posmicano. Švejk avansira na čast kompanijskog ordonanca i upućuje svoga nasljednika u službi oficirskog sluge, proždrljivog orijaša Balouna, kako ima da se ponaša i da pogine za dobrog Františeka Josefa... U svojoj vijoglavosti Švejk počini strahovitu zabunu medju časništvom svoga bataljuna, donesavši drugi mjesto prvoga sveska Ganghoferova romana »Die Sünden der Väter«, po kojemu bi se imala dešifrirati naredjenja vojne komande. Ambiciozni kadet Biegler prikazuje se kao prototip budućeg austrijskog generala, dok ga ne zaustavi u njegovom poletu strašan napad disenterije. Generali vode glavnu brigu o tome, kada se momčad ima »schwarmweise« izvoditi na latrine... I na toj poziciji, dakako, Švejk vodi glavnu riječ u ime svojih drugova. I dobiva generalovu pohvalu! Ali mu sve to ne pomaže, jer je ironija sudbine tražila, da on — kao najsavršeniji austrijski vojnik — zapadne u austrijsko ropstvo... U četvrtoj knjizi spasava se iz austrijskog ropstva i zapada u rusko. Ali prije toga počini čitava čuda od lažnoga junaštva i dobiva »signum laudis«... Knjige su ove ispunjenje tolikim šaljivim anegdotama, da ni na čas ne zamaraju čitaoca. I ova su dva sveska ukrašena obilnim slikama, a svakom je cijena Din. 28.—. Sve četiri knjige dobivaju se za Din. 112.—, uvezane za Din. 152.—.

465. **»Neodoljiva mladost«.** Roman iz splitskog života od Bože Lovrića. Djelo, kojim ima da se obilježi 25. godišnjica autorova književnog rada i u kojemu je prikazan Split i splitsko društvo, kakvo je bilo prije trideset godina. Radost života! Mladi se ljudi vesele suncu, moru i ljubavi. Daleka im je i pomisao na neprijatnosti, jer »neodoljiva mladost« sve ovija duginim šarama. Dah prolaznosti jedva se osjeća u momentima rastajanja, kad se momci i djevojke, silom prilika, moraju da odreknu svoje ljubavi. Ali i ta žalost ne traje dugo, jer mladost lako zaboravlja. Uglavnom opisan je u djelu djački život i budjenje erotike, koje je upravo majstorski prikazano. Bezbroj lica i karaktera, koji su vrlo živo opisani. Bogatstvo epizoda splitske okolice (Marjan i Vranjic). Medju junakinjama romana ima i uvrijedjenih (Jurka) i poniženih (prostitutka Milka), koje svojom nezasluženom sudbinom duboko potresaju dušu čitaoca. Značajna je epizoda, u kojoj autor — kao pjesnik juga i mora — zbog kontrasta, opisuje Prag i noćni život sjevernoga velegrada. U jednom poglavlju iznosi i karakteristiku profesora Tome Masaryka, koji je imao tako odlučan

utjecaj na tadašnju našu omladinu. Lovrićevi mladi junaci ne propadaju, jer vjeruju u borbu i život, kao i njihov veliki učitelj, današnji predsjednik češkoslovačke republike. — Din 26.—. Uvezano Din. 36.—.

466. **»Magla« i »Tri uzorite novele«** od španjolskog filozofa i pripovjedača Miguela de Unamuno. Vanredna knjiga s autorovim originalnim predgovorom, u kojemu pisac pokušava, da na' osnovi šest Mažuranićevih stihova iz »Čengić-age« približi hrvatskom shvaćanju glavnu ideju svoga romana. Za Unamuna je, kao i za Calderona, život san, u kojemu svi živimo, mičući se kao drveni kipci na marionetskoj pozornici, pokretani od neke tajanstvene i nepoznate ruke, u vječnoj obmani i laži, koja nas obavija i čini nepokretljivima, zamorenima i neodlučnima, kao tog Augusta Pereza, glavnog junaka »Magle«, koji iza kojekakvih ljubavnih napora umire od prevelikoga jela, a oplakuje ga jedini pas Orfej, dok i on »zavijen u crnu maglu« ne lipše od žalosti za svojim gospodarom... U dodanim »Novelama« (»Ništa manje, nego čitav čovjek«, »Dvije majke« i »Markiz od Lumbrije«) autor još jače omamljuje čitaoca svojim paradoksnim pripovijedanjem. U prvoj se opisuje bračni život jedne žene, odgojene u fantastičnosti staromodnih sentimentalnih romana i jednog modernog »Amerikanca«, koji ne može, da preko svojih usana propusti riječi »Ja te ljubim«, što uporno žena od njega traži. Svršetak je tragičan. — U drugoj se dvije žene, jedna zakonita, a druga ljubovca, otimaju za isto dijete. Praiskonska žudnja za materinstvom! — U trećoj se, napokon, starija kći jednoga markiza zapleće u ljubavni odnošaj s vjerenikom mladje sestre, samo da rodi prije nje sina, koji bi primio naslov markiza. — Din. 30.—. Uvezano Din. 40.—.

Dne 15. studenoga izaći će najljepši roman Johna Galsworthy-a:

»S onu stranu sreće i ljubavi«

(Beyond)